

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

EUROPOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

PAULINA JANULYTĖ
II kurso studentė

**LYČIŲ DISBALANSAS POLITIKOJE: KODĖL RINKIMINĖS LYČIŲ
KVOTOS NĖRA PAPLITĖS SPRENDIMAS LIETUVOJE?**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. Mažvydas Jastramskis

Vilnius, 2024

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Janulytė P. Lyčių disbalansas politikoje: kodėl rinkiminės lyčių kvotos nėra paplitęs sprendimas Lietuvoje?: Europos studijų magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. M. Jastramskis. – V., 2024. – 93 p.

Reikšminiai žodžiai: lyčių kvotos, lyčių disbalansas, moterų atstovavimas, pozityvi diskriminacija, specialiosios laikinosios priemonės.

Šiame darbe nagrinėjami bandymai Lietuvos teisėje įtvirtinti rinkimines lyčių kvotas ir skirtingų politinių partijų pozicijos tokių priemonių, skirtų didinti moterų politinį reprezentavimą, atžvilgiu. Siekiama išsiaiškinti, kodėl Lietuvoje nepalaikomas lyčių kvotų formalizavimas tiek nacionaliniais įstatymais (kai lyčių kvotos taptų privalomos visoms partijoms), tiek partijų vidiniais dokumentais (kai lyčių kvotų būtų laikomasi savanoriškai), net jei šią priemonę rekomenduoja Europos Sąjungos institucijos, o kitų valstybių narių patirtis įrodo jos veiksmingumą. Išsamiai analizei pasitelkiami du tyrimo metodai: dokumentų, kuriais bandyta lyčių kvotas įtvirtinti įstatymuose, turinio analize ir pusiau struktūruoti giluminiai interviu su skirtingų partijų atstovais bei lygių galimybių ekspertais. Nagrinėjant tyrimo duomenis siekta atskleisti pagrindinius veiksnius, kurie daro didžiausią įtaką politinio elito sprendimui nepritarti nei privalomoms, nei savarankiškai taikomoms lyčių kvotoms.

Turinys

Įvadas.....	5
1. Literatūros apžvalga ir teorinis pagrindas	8
1.1. Visuomenės nuostatos.....	11
1.2. Partijų strategijos.....	12
1.3. Lyčių kvotų šalininkų mobilizacija.....	15
1.4. Palanki rinkimų sistema.....	16
1.5. Tarptautinės normos.....	18
2. Tyrimo metodologija	21
3. Tyrimo duomenų analizė.....	22
3.1. Bandymai lyčių kvotas įtvirtinti įstatymais. Teisės aktų analizė.....	22
3.2. Partijų pozicijos lyčių kvotų atžvilgiu. Kokybinių interviu analizė.....	29
3.2.1. Partijų grupių ir nevyriausybinių organizacijų spaudimas.....	31
3.2.2. Aiški lyderystė	34
3.2.3. Partijų vadovų palaikymas	36
3.2.4. Rinkimų kandidatų konkurencija	38
3.2.5. Moterų politikų stoka.....	40
Išvados.....	43
Literatūros sąrašas	46
Kiti šaltiniai	49
Priedų sąrašas	52
Summary.....	92

Įvadas

Lyčių lygybė – pamatinis Europos Sąjungos (ES) vertybinis principas, kuriam įgyvendinti bendrija teikia išskirtinai daug dėmesio. Nuostata, kad moterų ir vyrų lygybė turėtų būti užtikrinta visose srityse, įtvirtinta ES pagrindinių teisių chartijoje¹, o ES institucijos pastaraisiais metais vis aktyviau imasi iniciatyvų, skirtų suvienodinti moterų ir vyrų darbo užmokestį, skatinti vienodą lyčių atstovavimą verslo bendrovių valdybose, kovoti su smurtu ir neigiamais stereotipais prieš moteris ir kt.² Bendrijos viduje laikomasi įsitikinimo, kad lyčių lygybė turėtų būti įtvirtinta ne tik socialinėje ir ekonominėje aplinkoje, bet ir politiniuose procesuose, į kuriuos moterys vis dar įsitraukia rečiau nei vyrai. Ypač didelį atotrūkį tarp tolygaus moterų ir vyrų reprezentavimo galima pastebėti daugelio ES valstybių narių parlamentuose, ne išimtis ir Lietuvos Respublikos Seimas. Bendrai moterys sudaro beveik trečdalį visų nacionalinių parlamentų narių ES valstybėse narėse.³ Dar nė viename nacionaliniame parlamente nebuvo išrinkta 50 proc. moterų, kol kas arčiausiai šio siekio yra Šiaurės Europos šalys – Švedija ir Suomija, – kuriose moterų parlamentarių dalis kiek didesnė nei 45 proc.⁴

Vienodą lyčių reprezentavimą svarbu pasiekti norint, kad politinis lygmuo realistiškai atspindėtų visuomenės sandarą, t. y. kad į sprendimų priėmimą įsitrauktų visos visuomenės grupės, o politinis elitas atstovautų skirtingiems interesams ir patirtims. Nors tikrai lyčių lygybei pasiekti neužtenka vien tolygaus moterų ir vyrų užimamų politinių postų skaičiaus (tam būtina užtikrinti ir vienodą tokių pozicijų prieinamumą – panaikinti politikoje siekiančioms dalyvauti moterims egzistuojančius barjerus, taip pat įsitikinti, kad jų priimami sprendimai turi realios galios), ES institucijos valstybės nares skatina imtis atitinkamų priemonių didinti moterų reprezentavimą politikoje. Pavyzdžiui, Europos Komisija savo 2020–2025 m. Lyčių lygybės strategijoje bendrijos nares ragina rengti strategijas, pagal kurias būtų didinamas moterų, užimančių su sprendimų priėmimu susijusias pareigas, skaičius.⁵ ES pagrindinių teisių chartija nurodo, kad valstybės gali imtis priemonių, numatančių konkrečias lengvatas nepakankamai atstovaujamai lyčiai.⁶ Viena tokių priemonių laikomos rinkiminės lyčių kvotos, kurios gali būti pasitelkiamos kaip pozityvios

¹ European Union Agency for Fundamental Rights, „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://fra.europa.eu/lt/eu-charter/title/title-iii-equality>.

² Europos Komisija, „Lyčių lygybės strategija. Laimėjimai ir pagrindinės veiklos sritys“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_lt.

³ Eurostat, „EU women hold third of seats in national parliaments“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20230308-2>.

⁴ UNECE, „Proportion of seats held by women in national parliaments, %“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=142>.

⁵ Europos Komisija, „Lyčių lygybės strategija. Laimėjimai ir pagrindinės veiklos sritys“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_lt.

⁶ European Union Agency for Fundamental Rights, „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://fra.europa.eu/lt/eu-charter/title/title-iii-equality>.

diskriminacijos įrankis užtikrinti pakankamą moterų įtraukimą į sprendimų priėmimo procesus. Lyčių kvotos taikomos įvairiais būdais: nacionalinei teisei iš anksto numatant tam tikrą vietų skaičių mažiau reprezentuojamai lyčiai valdžios institucijose, įpareigojant politines partijas išlaikyti lyčių balansą rinkiminiuose sąrašuose, pastarosioms tai pasirenkant daryti savarankiškai ir kt.

Šis darbas ypač aktualus artėjant 2024 m. Europos Parlamento (EP) rinkimams, kadangi tolygesnį lyčių reprezentavimą siekiama užtikrinti ne tik ES valstybių narių viduje, bet ir viršvalstybiniu lygiu. Šiuo metu bendrijoje yra 11 valstybių narių, kur rinkiminės lyčių kvotos naudojamos renkant EP narius, ir 13 valstybių narių, kurios šią priemonę pasitelkia nacionalinių rinkimų metu. Lyčių lygybės ekspertai atkreipia dėmesį, kad į lyčių kvotas įsivedusių valstybių parlamentus daugiau moterų išrinkta beveik tris kartus greičiau nei to nepadariusiose šalyse.⁷ Be to, Europos lyčių lygybės instituto (EIGE) tyrimas atskleidžia, kad jokių rinkiminių lyčių kvotų neturinčios Europos valstybės visišką lyčių balansą politikos sferoje pasiektų tik 2038 m., o šį metodą pasitelkiančios valstybės tai padaryti galėtų labai greitai – dar iki 2026 m.⁸

Kyla klausimas, kas siekiant didinti moterų politinį reprezentavimą daroma Lietuvoje. Paskatinta eurointegracijos proceso ir atsižvelgdama į tarptautinę teisę, Lietuva 1998 m. – dar prieš prisijungdama prie ES – įtvirtino Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, netrukus įsteigta ir Seimui atskaitingo Lygių galimybių kontrolieriaus pozicija, inicijuota Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa bei kitos priemonės.^{9,10} Pastaraisiais metais Lietuvoje galima pastebėti pažangą lyčių atotrūkio mažinimo srityje, ypač moterų politiniame reprezentavime. Šis nuopelnas daugiausia priskiriamas dabartinei – XVIII-ajai – Vyriausybei, kuri, palyginus su prieš tai valdžiusiąja, užtikrino didesnę moterų ministrų skaičių, be to, ministre pirmininke taip pat tapo moteris. Lyginant su 2016–2020 m. kadencijos Seimu, dabartiniame 2020–2024 m. kadencijos Seime paaugo ir moterų parlamentarių dalis (nuo 21 proc. iki 29 proc.), tačiau net ir pagerėjus šiam rodikliui moterys Lietuvoje dar nesudaro trečdaliao visų parlamento narių. Taip pat niekas negali garantuoti, kad ši tendencija – augantis moterų atstovavimas politikoje – išliks, kadangi siekis palaikyti lyčių balansą renkant Seimo narius nėra niekaip įtvirtintas įstatymuose. Po Seimo rinkimų formuojant ministrų kabinetą daug kas priklauso ir nuo jos vadovo ar vadovės asmeniškai teikiamos svarbos lyčių lygybės

⁷ European Institute for Gender Equality, „Quotas can turbocharge progress on gender balance in politics and business“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://eige.europa.eu/newsroom/news/quotas-can-turbocharge-progress-gender-balance-politics-and-business>.

⁸ European Institute for Gender Equality, „Statistical brief: gender balance in politics 2021“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/statistical-brief-gender-balance-politics-2021>.

⁹ Leta Dromantienė, „Lyčių lygybės politika Europos Sąjungoje“ *Socialinis darbas* 3, No. 1 (2003): 105-116.

¹⁰ Oksana Mejerė, „Does Gender Matter in Governance? Gender Quotas as a Good Policy Tool: Practice and Failures in Lithuania“ *Socialiniai tyrimai / Social Research* 27, No. 2 (2012): 46-61.

aspektui¹¹, tad reikalavimo išlaikyti subalansuotą ministrių ir ministrų pasiskirstymą nėra. Kiek geresnė situacija pastebima Lietuvos savivaldybių tarybų rinkimuose. Po paskutinių tokių rinkimų, vykusių 2023 m., į savivaldybių tarybas išrinkta 33 proc. moterų ir 67 proc. vyrų. Vis tik rinkimų kandidatų pasiskirstymas pagal lytį buvo apylygis (47 proc. moterų ir 53 proc. vyrų¹²), ko rinkimų rezultatai neatspindi.

Galima matyti, kad Lietuvoje lyčių lygybė politikos sferoje dar nėra visiškai užtikrinta – tam ypač trūksta vienodo moterų ir vyrų reprezentavimo parlamente ir savivaldybėse, taip pat moterys susiduria su papildomais barjeriais rinkimų metu. Duomenys rodo, kad moterų ir vyrų proporcingumu politiniame lygmenyje Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio, taip pat nuo dalies valstybių, jau įteisinusių vienokius ar kitokius lyčių kvotų reikalavimus.¹³ Kol kas Lietuvoje formalių lyčių kvotų savanoriškai laikosi tik viena politinė jėga – Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP). Partijos statute¹⁴ įtvirtinta, kad visuose renkamuose partijos organuose ir rinkiminiuose sąrašuose negali būti daugiau nei 60 proc. vienos lyties atstovų. Be to, rinkimų sąrašuose kandidatai išdėstomi pakaitiniu būdu, kas penktą vietą gali užimti bet kurios lyties atstovas. Nepaisant to, kad socialdemokratai savanoriškai taiko rinkimines lyčių kvotas, nepanašu, kad šiai politinei jėgai lengviau pasiekti norimų rezultatų. Pavyzdžiui, 2023 m. savivaldybių tarybų ir merų rinkimuose daugiausia mandatų (375) iškovoję socialdemokratai, net ir imdamiesi veiksmų didinti moterų reprezentavimą politikoje, užsitikrino iš viso 116 vietų moterims, t. y. jos sudarė kiek mažiau nei trečdalį (31 proc.) rinkimuose išrinktų partijos atstovų. Siekiant gerinti moterų politinio reprezentavimo situaciją Lietuvoje, kelių LSDP narių iniciatyva būta bandymų įvesti lyčių kvotas visų partijų rinkiminiams sąrašams: pirmiausia savivaldybių rinkimų, vėliau ir Seimo bei EP rinkimų. Taip pat siekta lyčių kvotų valstybių ir savivaldybių valdomose įmonėse, tačiau Seimas visiems šiems bandymams kelią užkirto. Vis tik tapusi ES nare Lietuva įsipareigojo laikytis bendrijos principų ir rūpintis demokratijos kokybe, kurios vienas kertinių aspektų yra lygios moterų ir vyrų galimybės. Jei Lietuva vis dar atsilieka užtikrindama lyčių lygybę politinėje erdvėje, kas valstybei ir joje veikiančioms politinėms jėgoms trukdo naudotis tam spręsti sukurtu mechanizmu, kurį rekomenduoja ES institucijos ir kuris veikia, atsižvelgus į kitų bendrijos valstybių narių patirtis?

¹¹ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, „Pasauliniame lyčių atotrūkio indekse Lietuva pateko į valstybių lyderių dešimtuką“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.lygybe.lt/lt/pasauliniame-lyciu-atotrukio-indekse-lietuva-pakilo?fbclid=IwAR3j8sg7wlSIZICwx7nOtpvorOx8Ytyvbh5IBZmTrSTwMDGK-fqaQS9Vs7I>.

¹² Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, „Savivaldybių tarybų rinkimai sugriovė mitą „moterų neišrenka, nes jos pačios neina į politiką“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://lygybe.lt/naujienos/savivaldybiu-tarybu-rinkimai-sugriove-mita-moteru-neisrenka-nes-jos-pacios-neina-i-politika/>.

¹³ European Institute for Gender Equality, „Gender Equality Index. Comparing Power / Political scores in 2023 edition“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/compare-countries/power/1/bar>.

¹⁴ Lietuvos socialdemokratų partija, „Partijos statusas“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.lsdpl.lt/apie/partijos-statusas/>.

Remiantis šia problema tyrime planuojama nagrinėti, kokie veiksniai neleidžia Lietuvoje įtvirtinti rinkiminių lyčių kvotų reikalavimų tiek nacionaliniu lygiu, kai laikytis šio principo taptų privaloma visoms politinėms jėgoms, tiek partijų lygiu, kai rinkimines lyčių kvotas renkamas taikyti savanoriškai, pačios partijos iniciatyva. Šio darbo **tyrimo objektu** laikomas nacionalinėje teisėje įtvirtintų ir savanoriškai politinių partijų taikomų rinkiminių lyčių kvotų įgyvendinimas Lietuvoje. Pagrindinis **tyrimo tikslas** – išnagrinėti, su kokiais iššūkiais susiduriama Lietuvoje, siekiant įtvirtinti rinkimines lyčių kvotas tiek nacionaliniuose teisės aktuose, tiek politinių partijų dokumentuose. Į tai atsižvelgus, keliami šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Apžvelgti akademinėje literatūroje analizuojamas valstybių patirtis taikant rinkimines lyčių kvotas ir aiškinimus, kokie veiksniai lemia bandymų įtvirtinti tokias kvotas sėkmę ar nesėkmę.
2. Išnagrinėti bandymus įtvirtinti rinkimines lyčių kvotas Lietuvos nacionalinėje teisėje ir nustatyti, dėl kokių priežasčių šie bandymai nepavyko.
3. Išnagrinėti Lietuvos politinių partijų pozicijas dėl rinkiminių lyčių kvotų ir nustatyti, kokie veiksniai neleidžia tokių kvotų formalizuoti partijų viduje.
4. Pateikti išvadas, kokie iššūkiai siekiant įtvirtinti rinkimines lyčių kvotas kyla Lietuvoje, ir jas palyginti su literatūros apžvalgoje ir teoriniame pagrinde analizuojamomis išvaidomis.

Čia pateikiama tolesnė tyrimo eiga. Pirmiausia atliekama aktualios akademinės literatūros apžvalga ir ja remiantis sudaromas tyrimo teorinis pagrindas. Jis skirstomas į penkias dalis pagal rinkiminių lyčių kvotų (ne)taikymui įtaką darančius veiksnius: (1) visuomenės nuostatos, (2) partijų strategijos, (3) lyčių kvotų šalininkų mobilizacija, (4) palanki rinkimų sistema, (5) tarptautinės normos. Toliau pristatoma tyrimo metodologija, kuria naudojantis surinkta medžiaga ir kokybiniai duomenys tyrimui, o po jos pereinama prie empirinės darbo dalies. Joje analizuojami bandymai rinkimines lyčių kvotas įtvirtinti nacionaliniuose teisės aktuose ir politinių partijų pozicijos šios priemonės atžvilgiu. Pastarojoje dalyje partijų argumentai nagrinėjami tokiais penkiais aspektais: (1) partijų vidinių grupių ir išorinių veikėjų spaudimas, (2) aiški lyderystė lyčių kvotų klausimu, (3) partijų vadovų palaikymas lyčių kvotoms, (4) rinkimų kandidatų konkurencija, (5) politikoje dalyvaujančių moterų stoka. Galiausiai pateikiamos tyrimo išvados, kokie veiksniai nesisekant įtvirtinti rinkiminių lyčių kvotų Lietuvoje yra aktualiausi.

1. Literatūros apžvalga ir teorinis pagrindas

Tolygus lyčių reprezentavimas politinėje erdvėje leidžia priimti įvairialypės visuomenės poreikius atliepiančius sprendimus ir efektyviau spręsti problemas, atsižvelgiant tiek į moterų, tiek į vyrų skirtingas patirtis. Tad didesnis moterų, kurios vis dar nėra vienodai reprezentuojamos

politikoje, įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus gali reikšmingai sustiprinti valdžios struktūrų legitimumą ir veiksmingumą. Vis tik žinant tai, kad dar daugelyje pasaulio šalių gajus lyčių stereotipais grįstas mąstymas apie politiką, reikalingos papildomos priemonės – „išoriniai sukrėtimai“ – atsiejant sprendimų priėmimą nuo išimtinai vyrams priklausančių funkcijų.¹⁵ Čia veiksmingu įrankiu gali tapti rinkiminės lyčių kvotos. Rinkiminių lyčių kvotų temą nagrinėjantys akademikai sutinka, kad jos gali būti naudingos mažinant lyčių disbalansą politikoje¹⁶, įskaitant ir proporcinėse, ir mažoritarinėse rinkimų sistemose^{17,18}. Šis mechanizmas populiarus tiek demokratinėse, tiek ribotos demokratijos ar autoritarinėse politinėse sistemose, todėl jį galima atrasti visame pasaulyje: Europos, Lotynų Amerikos, Afrikos, Azijos šalyse. Valstybėms, svarstančioms taikyti rinkimines lyčių kvotas, pirmiausia rekomenduojama atsižvelgti į turimą rinkimų sistemą ir numatyti jai tinkamiausią lyčių kvotų metodą, taip pat turėti omenyje, kad nors jis gali reikšmingai paspartinti šalies progresą lygių galimybių srityje, siekiant balanso vien lyčių kvotų mechanizmo neužtenka – turėtų būti taikomos ir kitos priemonės, kurios skatintų moteris labiau įsitraukti į politiką.¹⁹

Yra keletas būdų, kaip valstybėje gali būti taikomos rinkiminės lyčių kvotos. Pavyzdžiui, (1) valdžios institucijose gali būti iš anksto rezervuojamas minimalus vietų skaičius moterims, (2) politinės partijos gali pačios pasitelkti lyčių kvotas arba (3) nacionaliniai rinkimų įstatymai ar konstitucija gali įpareigoti partijas rinkimų metu pateikti tam tikrą moterų kandidačių skaičių.²⁰ Europoje rinkiminės lyčių kvotos daugiausia taikomos savanoriškai politinėms jėgoms sudarant rinkiminius sąrašus, jos populiariausios tarp socialdemokratinių, žaliųjų ir kairiųjų partijų. Vis tik šiai taisyklei, kad Vakarų regione labiau linkstama prie savo nuožiūra taikomų lyčių kvotų, yra ir išimčių – Belgijoje ir Prancūzijoje jų laikytis įpareigoja nacionalinė teisė.²¹ Įgyvendinant lyčių kvotas nacionaliniu lygiu, už šio principo nesilaikymą gali grėsti atitinkamos baudos (pavyzdžiui, finansinės) arba rinkiminiai sąrašai, sudaryti ne pagal nustatytas taisykles, gali būti nepriimami. Dažniausiai efektyviausios lyčių kvotos yra būtent tos, kurios reikalauja daugiau moterų įtraukti į

¹⁵ Lisa Baldez, „The pros and cons of gender quota laws: What happens when you kick men out and let women in?“ *Politics & Gender* 2, No. 1 (2006): 102-109, 104.

¹⁶ Pippa Norris ir Ronald Inglehart, „Cultural Barriers to Women’s Leadership: A Worldwide Comparison“ *Journal of Democracy* 26 (2004).

¹⁷ Skye Christensen ir Gabrielle Bardall, „Gender quotas in single-member district electoral systems“ *Politics, Groups, and Identities* 4, No. 2 (2016): 246-267.

¹⁸ Mark P. Jones ir Patricio Navia, „Assessing the effectiveness of gender quotas in open-list proportional representation electoral systems“ *Social Science Quarterly* (1999): 341-355.

¹⁹ Ionel Zamfir, „Towards gender balance in the European elections. Electoral quotas – What can they achieve?“, *European Parliamentary Research Service*, 2023 m.

²⁰ Sharon Bessell, „Increasing the Proportion of Women in the National Parliament: Opportunities, Barriers and Challenges,“ kn. *Problems of Democratisation in Indonesia: Elections, Institutions and Society*, sud. Edward Aspinall ir Marcus Mietzner (Institute of Southeast Asian Studies, 2010), 219-242.

²¹ Drude Dahlerup, „Electoral gender quotas: Between equality of opportunity and equality of result“ *Representation* 43, No. 2 (2007): 73-92, 79.

rinkiminius sąrašus ir numato griežtus kvotų taikymą prižiūrinčius mechanizmus.²² Belgija yra vienas sėkmingiausių rinkiminių lyčių kvotų taikymo pavyzdžių. Šioje šalyje pirmosios lyčių kvotos teisiškai įtvirtintos dar 1994 m.²³ Šiuo metu Belgijos partijų pateikiamuose rinkiminiuose sąrašuose skirtumas tarp kandidatų moterų ir kandidatų vyrų negali būti daugiau nei 1, be to, pirmieji du kandidatai sąrašė negali būti tos pačios lyties.²⁴ Nors šios taisyklės nebepivalomos regioniniuose rinkimuose, juose lyčių kvotos ir toliau taikomos. O Belgijos partijų rinkiminiai sąrašai, sudaryti ne pagal nurodytus reikalavimus, rinkimų komisijos yra paprasčiausiai atmetami. Tad nei vienai politinei jėgai nesudaroma galimybė „apeiti“ lyčių kvotų, pavyzdžiui, sumokant baudą už rinkiminių sąrašų sudarymo taisyklių nesilaikymą.²⁵ Galima matyti, kad lyčių kvotos Belgijai padėjo pasiekti gan įspūdingų rezultatų – ši valstybė yra viena pirmaujančiųjų ES pagal moterų proporcingumą (beveik 43 proc.) nacionaliniame parlamente.²⁶

Bendrai sutinkama, kad tai, kas bus išrinktas į politinį postą, daugiau priklauso ne nuo rinkėjų, o nuo partijos sprendimo. Nors rinkėjų balsai gali nulemti, kiek vietų partija laimės rinkimų metu, partijos kontroliuoja, kas bus tie išrinktieji, t. y. partijos, suteikdamos moterims palankesnes pozicijas rinkiminiame sąrašė, turi galią prisidėti prie didesnio jų politinio reprezentavimo.²⁷ Kad daugiau moterų galėtų dalyvauti sprendimų priėmime, svarbu turėti taisykles, kaip rinkiminiame sąrašė išdėlioti kandidatus. Jei moterys kandidatės įtraukiamos tik sąrašo apačioje, mažiau tikėtina, kad jos bus išrinktos. Šiai problemai spręsti taikant lyčių kvotas rekomenduojama naudoti „užtrauktuko“ metodą, kai moterys ir vyrai rinkiminiame sąrašė yra išdėstomi pakaitiniu būdu – taip abiejų lyčių atstovams suteikiama galimybė užimti laimimas vietas.²⁸

Akademinėje literatūroje plačiai nagrinėjama ir rinkimines lyčių kvotas taikančių valstybių patirtis bei pateikiama keletas aiškinimų, kokie veiksniai jas skatina perimti šį mechanizmą. Čia tokie veiksniai skirstomi į penkias grupes: (1) visuomenės nuostatos, (2) partijų strategijos, (3) lyčių kvotų šalininkų mobilizacija, (4) palanki rinkimų sistema ir (5) tarptautinės normos. Toliau pristatoma, kaip kiekvienas šių veiksnių daro įtaką valstybių ar partijų sprendimui (ne)taikyti lyčių kvotų.

²² Leslie A. Schwindt-Bayer, „Making quotas work: The effect of gender quota laws on the election of women“ *Legislative studies quarterly* 34, No. 1 (2009): 5-28, 21.

²³ IDEA, „Gender Quotas Database: Belgium“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/country?country=22>.

²⁴ Güler Turan, „Why Quotas Work for Gender Equality“, OECD, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.oecd.org/gender/quotas-gender-equality.htm>.

²⁵ European Parliament, *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe* (2008), 44.

²⁶ UNECE, „Proportion of seats held by women in national parliaments, %“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=142>.

²⁷ Dahlerup, 74.

²⁸ Bessell, 222.

1.1. Visuomenės nuostatos

Palankus visuomenės požiūris į didesnę moterų reprezentavimą politikoje skatinančias priemones yra vienas esminių požymių, nurodančių, ar politinis elitas bus linkęs svarstyti apie jų taikymą. Pavyzdžiui, valstybėse, siekiančiose stiprinti demokratijos kokybę, lyčių kvotos yra matomos kaip galimas įsisenėjusių politikos problemų sprendimo būdas. Palaikymas lyčių kvotoms siejamas su dideliu piliečių nepasitikėjimu politine sistema ir politikais, jau ilgą laiką užimančiais pagrindinius valdžios postus ir propaguojančiais „atgyvenusias“ vertybes.²⁹ Tad lyčių kvotos laikomos ne tik efektyvia priemone užtikrinti demokratiškesnę politinę sistemą, bet ir į politiką pritraukti daugiau moterų, o kartu su jomis ir naujų politinių idėjų. Taigi, lyčių kvotos tampa atsaku į visuomenės dalies, siekiančios lygių politinių ir socialinių teisių moterims, augantį nekantrumą.³⁰ Bendrai akademikai įžvelgia, kad ilguoju laikotarpiu – modernėjant valstybei ir kartu keičiantis visuomenės, ypač jaunesniųjų kartų, vertybėms – tampa paprasčiau imtis veiksmų, skirtų paspartinti lyčių lygybę.³¹

Nagrinėjant visuomenės nuostatų rinkiminių lyčių kvotų atžvilgiu veiksnį verta trumpai aptarti ir kiekybinius duomenis, iliustruojančius rinkėjų nuomonę apie moteris politikoje. Pasaulio vertybių tyrimas (angl. *World Values Survey*) rodo, kad Lietuvos visuomenės požiūris į moteris politikoje nevienareikšmiškas. Su teiginiu, kad vyrai yra geresni politiniai lyderiai už moteris, nesutinka ir stipriai nesutinka 49,7 proc. Lietuvos gyventojų, tačiau gan panaši dalis – 40,1 proc. – laikosi priešingos nuomonės ir tokiam požiūriui pritaria arba labai pritaria. Vis tik matyti ryškus skirtumas tarp moterų ir vyrų atsakymų: su pateiktu teiginiu sutiko 56,8 proc. vyrų ir dvigubai mažiau (28,4 proc.) moterų. Lietuvoje turinčiųjų prastesnę nuomonę apie moteris politikos yra daugiau, palyginus su Latvija (sutinkančiųjų su pateiktu teiginiu – 37 proc.) ir Estija (34,6 proc.) bei kitomis ES šalimis: Vengrija (31,4 proc.), Lenkija (27,6 proc.), Austrija (19,1 proc.), Prancūzija (11,6 proc.), Suomija (11,5 proc.), Vokietija (8 proc.), Švedija (5,2 proc.). Didesnis skaičius manančiųjų, kad vyrai yra geresni politiniai lyderiai, matomas tik tokiose ES šalyse kaip Slovakija (49,4 proc.), Čekija (48,5 proc.) ir Bulgarija (41,4 proc.).³² Kiekybinės analizės rodo, kad lyčių kvotos, jas taikant tiek savanoriškai politinių partijų, tiek tai daryti įpareigojant nacionalinei teisei, padeda keisti neigiamas visuomenės nuostatas apie moteris politikoje: pradedama labiau pasitikėti jų, kaip politinių lyderių, gebėjimais, sulaukiama didesnės gyventojų paramos.³³ Todėl politinio elito sprendimas taikyti lyčių

²⁹ Baldez, *The pros and cons*, 104-105.

³⁰ Bessell, 221.

³¹ Norris ir Inglehart, 15.

³² World Values Survey, „Online Data Analysis. World Values Survey Wave 7: 2017-2022“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>.

³³ Peter Allen ir David Cutts, „How do gender quotas affect public support for women as political leaders?“ *West European Politics* 41, No. 1 (2018), 147-168.

kvotas gali „užkurti“ pozityvų ciklą – įtvirtintos kvotos teigiamai veikia visuomenės nuostatų kaitą politikų atžvilgiu ir palaikymą didesniame jų skaičiui valdžios struktūrose, kas skatina rinkėjus dažniau balsuoti už moteris ir jas matyti kaip rimtas sprendimų priėmėjas.³⁴

Rinkiminės lyčių kvotos plačiai taikomos praeities konfliktų paveiktose šalyse, tarp jų ir posovietinėse, Vidurio ir Rytų Europos valstybėse, kaip mechanizmas, padedantis greičiau išspręsti įsišaknijusius visuomenės nelygybės klausimus.³⁵ Vis tik išvelgiama, kad Rytų Europoje lyčių kvotoms aršiai priešinamasi, kadangi tai visuomenei asocijuojasi su sovietinės eros palikimu.³⁶ Posovietinėse valstybėse jau turėta ilgametės privalomų lyčių kvotų patirties: šiose valstybėse valdant Komunistų partijai lyčių kvotos plačiai taikytos nacionalinėse valdžios struktūrose.³⁷ Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad skirstant aukščiausius politinius postus lyčių kvotos taikomos nebuvo ir moterims dažniausiai skirtas vienas „simbolinis“ mandatas, o žlugus Sovietų Sąjungai situacija dar labiau sublogo, kadangi moterys iš politikos beveik visai pasitraukė.³⁸ Tačiau net ir tokiu atveju – žymiai sumažėjus politikoje dalyvaujančių moterų skaičiui – dalyje posovietinių valstybių rinkiminės lyčių kvotos sulaukia aršaus pasipriešinimo (taip pat ir iš pačių moterų), kadangi tai primena nedemokratinės sovietinės valdžios primetus reikalavimus.^{39,40} Lietuvoje lyčių kvotų temą nagrinėjančios autorės taip pat išvelgia, kad čia, kaip ir kitose posovietinėse valstybėse, lyčių kvotos yra asocijuojamos su sovietinės okupacijos laikotarpiu.⁴¹

1.2. Partijų strategijos

Jau trumpai pristatyta, kad Europoje rinkiminės lyčių kvotos dažniausiai taikomos savanoriškai politinių partijų. Bendrai partijos gali imtis priemonių moterų reprezentavimui didinti dėl ideologinių ir strateginių priežasčių. Kairiųjų partijas dažniausiai skatina jų ideologinis pagrindas – progresyvus požiūris į moterų dalyvavimą politikoje – ir siekis pritraukti daugiau rinkėjų (dažniausiai moterų) paramos.⁴² Partijos taip pat gali būti linkusios taikyti lyčių kvotas, jei planuoja daugiau dėmesio skirti

³⁴ Juan J. Fernández ir Celia Valiente, „Gender quotas and public demand for increasing women’s representation in politics: an analysis of 28 European countries“ *European Political Science Review* 13 (2021), 351–370, 367.

³⁵ Drude Dahlerup ir Milica Antić Gaber, „The Legitimacy and Effectiveness of Gender Quotas in Politics in CE Europe“ *Teorija in praksa* 2, No. 54 (2017): 307-316.

³⁶ Drude Dahlerup ir Lenita Freidenvall, „Quotas as a ‘Fast Track’ to Equal Political Representation for Women. Why Scandinavia is No Longer the Model“ *International Feminist Journal of Politics* 1, No. 7 (2005): 26–48, 34.

³⁷ Norris ir Inglehart, 13.

³⁸ Dahlerup ir Antić Gaber, 308.

³⁹ Dahlerup ir Freidenvall.

⁴⁰ Vlasta Jalušič ir Milica G. Antić, *Women - Politics - Equal Opportunities. Prospects for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe* (Ljubljana: Peace Institute, 2001).

⁴¹ Irmina Matonytė ir Oksana Mejerė, „Politinio atstovavimo galimybių plėtra? Lietuvos parlamentarų požiūrio į moterų kvotas analizė“ *Parlamento studijos* 10 (2011): 99-127.

⁴² Rainbow Murray, Mona Lena Krook ir Katherine A. R. Opello, „Why are gender quotas adopted? Party pragmatism and parity in France“ *Political Research Quarterly* 65, No. 3 (2012): 529-543, 541.

sritims, istoriškai labiau siejamoms su moterų interesais (pavyzdžiui, sveikatos apsauga).⁴³ Dešinėsios partijos, nors tai mažiau suderinama su jų ideologinėmis pažiūromis, lyčių kvotas daugiausia renkasi taikyti atsižvelgdamos į viešąją nuomonę ir partijų vadovų spaudimą.⁴⁴ Taikyti lyčių kvotas nusprendžiama atsižvelgus ir į kitų politinių jėgų patirtį, t. y. „užsikrėtus“ jų pavyzdžiu. Vienai partijai pradėjus naudoti moterims įtraukti skirtus mechanizmus, konkuruojančios partijos gali bijoti prarasti rinkėjų moterų balsus, jei netaikys tokių pačių metodų.⁴⁵ Be to, Belgijos pavyzdys rodo, kad partijos, konkuruodamos dėl kuo progresyvesnio įvaizdžio lyčių lygybės klausimais, stengiasi gerokai viršyti ir nacionalinėje teisėje įtvirtintas minimalias kvotas moterims.⁴⁶ Susirūpinimas partijos įvaizdžiu gali skatinti perimti lyčių kvotas ir dėl to, kad partija paprasčiausiai nenukentėtų nuo viešo pasmerkimo, jog netaiko moterų reprezentatyvumui didinti skirtų priemonių.⁴⁷ Tad partijos lyčių kvotas gali pasitelkti labiau kaip „retorinį simbolį“ ir strategiją, skirtą pritraukti daugiau rinkėjų, o ne būtinai kaip palaikymo didesniai moterų reprezentavimui politikoje išraišką.⁴⁸ Vis tik ir tokiu būdu imtos taikyti lyčių kvotos gali atnešti teigiamų padarinių moterims: net jei išrinktos politikės daugiau galios įgauna „dirbtiniais“ metodais, tai tampa nauju standartu ar norma politinėms partijoms, iš kurių to paties bus tikimasi ir ateityje, keičia visuomenės lūkesčius, kaip turėtų atrodyti politinis elitas, ir skatina daugiau moterų pretenduoti į politinius postus.⁴⁹ Kaip apibendrina akademikė M. Caul Kittilson⁵⁰, kuo daugiau ir kuo aukštesniuose politinės partijos postuose yra moterų, tuo lengviau joms daryti spaudimą partijų lyderiams imtis veiksmų toliau didinti moterų reprezentavimą. Kairiosios partijos yra būtent tos, kuriose politikų skaičius yra didžiausias ir kurios labiausiai linkusios išklaudyti moterų siūlymų. Galiausiai konkuruojančios partijos, atsižvelgusios į daugiausia kairiųjų partijų taikomą praktiką, gali „užsikrėsti“ jų pavyzdžiu ir taip pat perimti lyčių kvotų mechanizmą.

Naujesnės partijos, dar neturinčios ilgametės valstybės valdymo patirties ir išsisknijusios maskulinizmo kultūros, yra labiau linkusios rinkimų metu pasiūlyti daugiau moterų kandidačių,

⁴³ Amanda Clayton ir Pär Zetterberg, „Quota shocks: Electoral gender quotas and government spending priorities worldwide“ *The Journal of Politics* 80, No. 3 (2018): 916-932.

⁴⁴ Murray et. al, 541.

⁴⁵ Richard E. Matland ir Donley T. Studlar, „The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway“ *The Journal of Politics* 58, No. 3 (1996): 707-733, 712.

⁴⁶ Petra Meier, „The Mutual Contagion Effect of Legal and Party Quotas. A Belgian Perspective“ *Party Politics* 10, No. 5 (2004): 583-600, 596.

⁴⁷ Lisa Baldez, „Elected Bodies: The Gender Quota Law for Legislative Candidates in Mexico“ *Legislative Studies Quarterly* 29, No. 2 (2004): 231-258, 234.

⁴⁸ Miki Caul Kittilson, „In Support of Gender Quotas: Setting New Standards, Bringing Visible Gains“ *Politics & Gender* 1, No. 4 (2005): 638-645, 643.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Miki Caul Kittilson, „Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: A Cross-National Analysis“ *The Journal of Politics* 63, No. 4 (2001): 1214-1229, 1226.

palyginus su tradicinėmis partijomis.⁵¹ Taip pat naujesnės partijos, kurios dar tik ieško sau tinkamiausios nišos politinėje erdvėje ir siekia pritraukti daugiau rinkėjų moterų, gali išsipareigoti užtikrinti didesnę kandidačių skaičių, pavyzdžiui, taikydamos lyčių kvotas. Net jei tokia strategija nepasiteisintų ir susilauktų nepasitenkinimo, naujesnės partijos ne daug ką prarastų, kadangi jos dar neturi aiškiai susiformavusios ištikimų rinkėjų grupės.⁵²

Pastebima, kad vis daugiau partijų ne tik taiko lyčių kvotas rinkimų kandidatų sąrašams, bet ir postams partijų viduje, taip pat kuria partijų moterų skyrius ar komitetus, tobulina potencialių kandidačių pritraukimo metodus, siūlo joms pritaikytas mokymų programas ir pan.⁵³ Tad tai, ar partija laikysis lyčių kvotų, priklauso nuo jos susidomėjimo didinti moterų reprezentavimą politikoje. Politinės jėgos, svarstančios taikyti lyčių kvotas, dažniau dalyvauja ir diskusijose su moterų organizacijomis, aktyvistais ir pan., todėl natūraliai daugiau dėmesio skiria lygių galimybių ir rinkėjų moterų prioretizuojamiems klausimams.⁵⁴ Tad lyčių kvotų taikymas gali keisti partijų nuostatas moterų atžvilgiu. Kaip rodo Airijos pavyzdys, valstybei iškėlus reikalavimą partijoms parlamento rinkimuose turėti minimalų skaičių pretenduojančių moterų, partijų vadovybės tampa sąmoningesnės lyčių lygybės aspektui: įdedama daugiau pastangų ieškant tinkamų kandidačių, jas skatinant ir teikiant mentorystės paslaugas.⁵⁵ Partijų vadovai permąsto ir tai, ką reiškia būti „kvalifikuotu“ kandidatu – siekiant įgyvendinti partijai keliamus lyčių kvotų reikalavimus mažiau dėmesio skiriama iki tol pranašesniais laikytiems „vyriškiems“ būdo bruožams ir labiau atsižvelgiama į kitokias galimų kandidatų charakteristikas bei patirtis, darančias juos tinkamais lyderiais.⁵⁶ Besikeičiantis požiūris į kandidatų privalumus padeda atsikratyti lyčių stereotipais grįsto mąstymo. Trumpai tariant, dėl lyčių kvotų kinta partijose vyraujanti kultūra pritraukiant ir atsirenkant būsimus kandidatus rinkimams, skatinant moteris įsitraukti į politiką.⁵⁷

Akademiniuose tyrimuose išskiriamos ir priežastys, kodėl siekiai įvesti rinkimines lyčių kvotas gali sulaukti neigiamo politinio elito atsako.⁵⁸ Pirmiausia moterys, kurioms teisė įsitraukti į politinį gyvenimą buvo suteikta žymiai vėliau nei vyrams, pateko į tokią aplinką, kuri jau buvo sukonstruota pagal kitos visuomenės dalies prioritetus – vyrų dominuojamos politinės jėgos moterų interesams

⁵¹ Fiona Buckley, Yvonne Galligan ir Claire McGing, „Women and the election: Assessing the impact of gender quotas“, kn. *How Ireland Voted 2016: The Election That Nobody Won*, sud. Michael Gallagher ir Michael Marsh (2016), 185-205, 191.

⁵² Caul Kittilson, *Political Parties and the Adoption*, 1218.

⁵³ Miki Caul Kittilson, *Challenging Parties, Changing Parliaments: Women and Elected Office in Contemporary Western Europe* (Ohio State University Press, 2006), 9.

⁵⁴ Clayton ir Zetterberg, 8-9.

⁵⁵ Buckley et al., 191.

⁵⁶ Tiffany D. Barnes ir Mirya R. Holman, „Gender Quotas, Women’s Representation, and Legislative Diversity“ *The Journal of Politics* 82, No. 4 (2020): 1271-1286, 1273.

⁵⁷ Buckley et al., 191.

⁵⁸ Mona Lena Krook, „Contesting gender quotas: dynamics of resistance“ *Politics, Groups, and Identities* 4, No. 2 (2016): 268-283.

istoriškai skyrė mažiau dėmesio. Pradėjus taikyti lyčių kvotas ir siekiant į politiką įtraukti daugiau moterų, kiltų grėsmė išsisknijusioms politinio gyvenimo taisyklėms, praktikoms ir normoms, sukonstruotoms pagal vyrų interesus. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad rinkiminės lyčių kvotos įprastai matematiškai reiškia tai, kad mažiau vietų politiniuose organuose lieka vyrams, turintiems užleisti savo pozicijas moterims. Be to, moterys vis dar susiduria su lytimi grįstais stereotipais, kai jų funkcijoms visuomenėje priskiriamas rūpinimasis šeima ir buitimi. Tai lemia visuomenės ir politinio elito nenorą daugiau moterų matyti lyderių pozicijose, kadangi tai nesuderinama su tradiciniu šios lyties atstovių vaizdavimu.

Tyrinėjant ne tik valstybių bandymus įvesti rinkimines lyčių kvotas, bet ir tai padariusių patirtis po tokio mechanizmo įteisinimo, pastebėta, kad šalyse, kuriose daugiau moterų politikų buvo išrinkta būtent dėl atsiradusių kvotų, skirstant valstybės biudžetą didesnė dalis lėšų atitenka sveikatos apsaugai, palyginus su jokių lyčių kvotų neturinčiomis šalimis.⁵⁹ Bendrai išvelgiama, kad politikoje daugėjant moterų mažiau svarbos teikiama nacionaliniam saugumui, infrastruktūrai, žemės ūkiui, o kaip tik šios sritys yra labiau prioretizuojamos vyrų.⁶⁰ Apie skirtingus sprendimų priėmimo dalyvaujančių moterų prioritetus užsimena ir Lietuvos politikai: šalies socialdemokratai pripažįsta, kad daugiau moterų nacionaliniame parlamente reikštų daugiau dėmesio socialiniams klausimams ir mažiau užsienio politikos, ekonomikos sritims.⁶¹ Ši mintis atliepia aukščiau išskirtas išvagas, kodėl politinis elitas nepalankiai žiūri į rinkimines lyčių kvotas: didėjantis moterų parlamentarių skaičius gali paveikti nusistovėjusius sprendimų priėmėjų interesus ir elgesį, todėl siekiant išlaikyti esamų nacionalinių prioritetų *status quo* į politiką gretas nenorima priimti daugiau moterų.

1.3. Lyčių kvotų šalininkų mobilizacija

Rinkimines lyčių kvotas įvesti būtų sunku be politikoje dalyvaujančių moterų, moterų interesams atstovaujančių organizacijų ir visos visuomenės mobilizacijos.^{62,63,64} Skandinavijos šalyse, kuriose moterų reprezentavimas šiuo metu yra didžiausias Europoje, lyčių kvotoms įvesti buvo reikalingas stiprus pamatas – reikšmingas moterų skaičius (nuo 20 iki 30 proc.) nacionaliniuose parlamenteuose ir politinėse partijose. Taip lyčių kvotos, suprantamos kaip būtinybė siekiant dar labiau konsoliduoti moterų reprezentavimą politikoje, turėjo stiprios moterų politikų mažumos paramą. Priešingu atveju – politikoje dalyvaujant itin mažam skaičiui moterų – lyčių kvotos gali sulaukti per

⁵⁹ Clayton ir Zetterberg, 20.

⁶⁰ Amanda Clayton, „How do electoral gender quotas affect policy?“ *Annual Review of Political Science* 24 (2021): 235-252, 239.

⁶¹ Matonytė ir Mejerė, 120.

⁶² Gill Allwood, „The campaign for parity in political institutions“ *Women and representation* (1995): 7-20.

⁶³ Baldez, *Elected Bodies*.

⁶⁴ Mark P. Jones, „Quota legislation and the election of women: Learning from the Costa Rican experience“ *The Journal of Politics* 66, No. 4 (2004): 1203-1223.

didelio pasipriešinimo, kad būtų įteisintos.⁶⁵ Kitaip tariant, kai nepakankamai reprezentuojama visuomenės grupė jau sudaro reikšmingą dalį politikos dalyvių, ji įgyja pakankamai galios institucionalizuotis. Kuo daugiau moterų įsitraukia į politinių partijų veiklą ir politiką bendrai, tuo labiau joms prieinami resursai ir spaudimo priemonės, reikalingos toliau gerinti jų padėtį: moterys gali skatinti partijų lyderius didinti moterų reprezentavimą, siūlyti tam įgyvendinti būtinas politikas ir kt.^{66,67}

Lyčių kvotomis suinteresuotoms parlamentarėms, partijų lyderėms svarbu susitelkti ne tik tarpusavyje, bet ir sulaukti moteris vienijančių organizacijų ir panašių grupių paramos.^{68,69} Viena priežasčių, kodėl lyčių kvotų idėja kol kas nesulaukė visuomenės ir politinio elito palaikymo Lietuvoje, laikoma pernelyg fragmentiškai veikusių moteris vienijančių organizacijų veikla⁷⁰, nuoseklumo pritrūko ir lyčių kvotas bandžiusiems įtvirtinti politikams – socialdemokratams, – neturėjusiems aiškios, gerai koordinuotos strategijos, kaip tai padaryti⁷¹. Taigi, nepakankamas sprendimų priėmėjų ir nevyriausybinų organizacijų bendradarbiavimas tiek tarpusavyje, tiek partijų ir organizacijų viduje, negebėjimas mobilizuotis gali lemti tai, kad lyčių kvotų klausimas nesulauks daug susidomėjimo.

Galiausiai JAV pavyzdys iliustruoja, kad gyventojai gali turėti nepilną informaciją, kiek moterų iš tiesų dalyvauja politikoje. Jei visuomenė (ypač moterys, kurios yra labiausiai suinteresuotos didesniu jų reprezentavimu politikoje) mano, kad politikų yra daugiau, nei rodo realybė, mažiau tikėtina, jog bus imamas situacijai gerinti skirtų priemonių.⁷² T. y. moterų politikų skaičius gali būti stipriai pervertinamas, o visuomenės mobilizacijai lyčių kvotų įtvirtinimo klausimu svarbu susipažinti su tikrąja moterų dalyvavimo politikoje situacija.

1.4. Palanki rinkimų sistema

Ar ir kokios rinkiminės lyčių kvotos gali būti taikomos valstybėje priklauso nuo jos rinkimų sistemos. Dauguma šią temą nagrinėjančių autorių sutinka, kad lyčių kvotoms ir bendrai moterų reprezentavimui palankiausia yra proporcinė rinkimų sistema.⁷³ Pirmiausia proporcinėse rinkimų sistemose didelės rinkimų apygardos moterims suteikia geresnes laimėjimo galimybes. Kuo daugiau

⁶⁵ Dahlerup ir Freidenvall, 27.

⁶⁶ Miki Caul Kittilson, „Women's representation in parliament: The role of political parties“ *Party Politics* 5, No. 1 (1999): 79-98.

⁶⁷ Caul Kittilson, *Political Parties and the Adoption*.

⁶⁸ Milica G. Antić ir Maruša Gortnar, „Gender quotas in Slovenia: A short analysis of failures and hopes“ *Development* (1997).

⁶⁹ Baldez, *Elected Bodies*.

⁷⁰ Matonytė ir Mejerė.

⁷¹ Mejerė.

⁷² Mona Lena Krook, „Gender Quotas, Norms, and Politics“ *Politics & Gender* 2 (2006): 101–128, 115.

⁷³ Dahlerup ir Freidenvall.

vietų yra rinkimų apygardoje, tuo mažesnė konkurencija tarp rinkimų kandidatų, todėl kandidatėi moteriai būti išrinktai yra gerokai lengviau.^{74,75} Partijos yra mažiau linkusios nominuoti kandidates moteris, jei dėl tos pačios vietos bus varžomasi su kandidatu vyru. Mažiau rizikinga, jei moteris varžosi kaip grupės (partijos) dalis, o ne kaip vienintelė partijos kandidatė.⁷⁶ T. y. kai kovojama ne dėl vienos, o dėl kelių vietų, moters nominavimas nereiškia, kad partija viską stato ant „silpnos“ kandidatės.⁷⁷ O kai partijos tokios rizikos nejaučia, moterys į jų rinkiminiuos sąrašus įtraukiamos tam, kad šie pasirodytų patrauklesni visuomenei.⁷⁸ Tai paaiškina, kodėl daugiamandatėse rinkimų apygardose lyčių kvotos taikomos dažniau, palyginus su vienmandatėmis, kuriose kandidatų konkurencija žymiai didesnė.⁷⁹ Apibendrinus, proporcinės rinkimų sistemos moterims teikia daugiau pranašumų.⁸⁰ Kai kandidatuojančių moterų yra mažiau nei vyrų, jos išsiskiria kandidatų sąrašė ir yra labiau pastebimos rinkėjų. Be to, rinkėjai, kurie dvejojant balsuoti už moterį kaip už vienintelį pasirinkimą, būtų labiau linkę tai daryti, jei ji būtų tik viena iš kandidatų. Todėl moterų reprezentavimui palankios rinkimų sistemos ir didelės rinkimų apygardos paaiškina, kodėl Skandinavijos šalyse moterų parlamentarių skaičiai yra vieni aukščiausių.⁸¹

Pasitaiko atvejų, kai lyčių kvotos pasitelkiamos ir vienmandatėse rinkimų apygardose, pavyzdžiui, Europoje tai ganėtinai sėkmingai daro Prancūzija. Dalis akademikų siekia paneigti mitą, kad mažoritarinės rinkimų sistemos yra nesuderinamos su rinkiminėmis lyčių kvotomis. Ši priemonė vienmandatėse rinkimų apygardose nebūtinai turi būti pernelyg sudėtinga: jose gali būti pasitelkiamos nominavimo kvotos, kai partija turi pateikti nustatytą minimalų moterų ir vyrų kandidatų skaičių, tam tikrose vienmandatėse apygardose gali būti iš anksto rezervuojamos vietos moterims ir kt.⁸²

Čia verta trumpai aptarti ir Lietuvos atvejį. Lietuva turi mišrią rinkimų sistemą: Seimo rinkimuose 71 vieta iš 141 paskirstoma pagal rinkimų rezultatus vienmandatėse rinkimų apygardose, o likusios 70 – pagal rinkimų rezultatus daugiamandatėse rinkimų apygardose. Pastarosiose balsuojant už partijos sąrašą rinkėjas turi galimybę tos partijos kandidatus reitinguoti. Tad Lietuvos rinkimų sistema iš esmės leidžia rinkėjams diskriminuoti kandidatus pagal lytį ir išreikšti didesnę

⁷⁴ Richard E. Matland ir Deborah Dwight Brown, „District Magnitude's Effect on Female Representation in U. S. State Legislatures“ *Legislative Studies Quarterly* 17, No. 4 (1992): 469-492.

⁷⁵ Wilma Rule, „Electoral Systems, Contextual Factors and Women's Opportunity for Election to Parliament in Twenty-Three Democracies“ *The Western Political Quarterly* 40, No. 3 (1987): 477-498.

⁷⁶ Caul Kittilson, *Women's representation in parliament*, 84.

⁷⁷ Kathleen Bruhn, „Whores and lesbians: political activism, party strategies, and gender quotas in Mexico“ *Electoral Studies* 22 (2003): 101–119, 102.

⁷⁸ Rule, 479.

⁷⁹ Baldez, *Elected Bodies*, 236.

⁸⁰ Matland ir Brown, 471.

⁸¹ Rule, 491.

⁸² Christensen ir Bardall.

palaikymą vyrams.⁸³ Nors nepanašu, kad lytis yra esminis veiksnys, pagal kurią partija nusprendžia kandidato vietą rinkiminiame sąraše (labiau atsižvelgiama į kandidatų politinę patirtį, kas jiems sąraše suteikia pirmenybę), rinkėjai yra linkę moteris nureitinguoti žemyn.⁸⁴ Todėl rinkimų sistemos, kuriose rinkėjai, balsuodami už konkrečią partiją, gali nulemti galutinį kandidatų eiliškumą rinkiminiame sąraše, dėl rinkėjų šališkumo yra mažiau palankios kandidatėms moterims. Vis dėlto Lietuvoje moterims kandidatėms dar sunkiau laimėti vienmandatėse apygardose – jose moterų nuolatos išrenkama mažiau, palyginus su daugiamandatėmis apygardomis, tad šalies moterų politinio reprezentavimo rodiklius žemyn labiausiai tempia būtent mažoritarinis rinkimų sistemos elementas.⁸⁵

1.5. Tarptautinės normos

Valstybės sprendimą taikyti rinkimines lyčių kvotas gali lemti ir jos besikeičiantis įvaizdis tarptautinėje arenoje, t. y. valstybei, siekiančiai didesnės įtakos viršnacionaliniu mastu, svarbu atitikti tarptautines normas.⁸⁶ Keičiantis visuomenės vertybėms, tarptautiniai veikėjai, pradedant Jungtinių Tautų Organizacija, vis dažniau skatina valstybes įsipareigoti užtikrinti lygias galimybes moterims įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus, numatyti minimalius moterų dalyvavimo politikoje rodiklius.^{87,88} Kuo didesni ir įtakingesni darosi tarptautiniai moterų judėjimai, reikalaujantys imtis veiksmų moterų reprezentavimui didinti, tuo daugiau valstybių pasiduoda spaudimui ir ima taikyti rinkimines lyčių kvotas.⁸⁹

Akademikė M. L. Krook išskiria keletą būdų, kaip tarptautiniai veikėjai gali skatinti valstybes perimti rinkiminių lyčių kvotų sistemas⁹⁰:

1. Valstybėms daromas tiesioginis spaudimas, kai tarptautiniai veikėjai, bendradarbiaudami su vietiniais moterų judėjimais, nevyriausybinėmis organizacijomis arba nusprenddami savarankiškai, tiesiogiai įgalioja valstybių lyderius taikyti lyčių kvotas. Dažniausiai valstybės tokius reikalavimus priima remdamosi strateginiais motyvais, siekdamos gerinti savo tarptautinį įvaizdį, įrodyti savo politikos legitimumą.
2. Tarptautinės normos (šiuo atveju – lyčių kvotų taikymas) perimamos tada, kai vietiniai moterų judėjimai ir nevyriausybinės organizacijos dalijasi informacija, kvotų taikymo strategijomis

⁸³ Rimvydas Ragauskas, „Party-Determined Viability and Gender Bias in Open-List Proportional Representation Systems“ *Politics & Gender* 17 (2021): 250–276, 257.

⁸⁴ Ibid, 265.

⁸⁵ Mažvydas Jastramskis et al., *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus?: trijų kūnų problema Lietuvos politikoje* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018), 241-242.

⁸⁶ Dahlerup, 81.

⁸⁷ Baldez, *Elected Bodies*.

⁸⁸ Jones.

⁸⁹ Melanie M. Hughes, Mona Lena Krook ir Pamela Paxton, „Transnational women's activism and the global diffusion of gender quotas“ *International Studies Quarterly* 59, No. 2 (2015): 357-372, 363.

⁹⁰ Krook, *Gender Quotas, Norms, and Politics*.

- su partneriais už valstybių sienų. Tai leidžia vietiniams veikėjams „pasiskolinti“ geriausias užsienio šalių praktikas ir jas modifikavus sau tinkamiausiu būdu pritaikyti savo valstybėje.
3. Tarptautinės organizacijos konsultuoja vietinius veikėjus, kurie didžiąją dalį darbo įtvirtinant lyčių kvotas savo šalyje atlieka patys. T. y. tarptautinės organizacijos gali nukreipti vietinius veikėjus tinkama linkme, padėti rengiant lyčių kvotų įgyvendinimo strategijas ir pan.
 4. Nors tokie atvejai reti, tarptautinės organizacijos taip pat gali blokuoti valstybių siekius įtvirtinti lyčių kvotas, nepaisant vietinių moterų judėjimų ir nevyriausybinių organizacijų mobilizacijos šiuo klausimu. Vis tik tokie tarptautinių organizacijų bandymai užkirsti kelią lyčių kvotų taikymui gali ir nepasisekti, jei vietinių veikėjų spaudimas valstybėje yra stipresnis už tarptautinių organizacijų intervenciją.

Remiantis šia literatūros apžvalga ir teoriniu pagrindu, žemiau pateikiama apibendrinanti lentelė, kokie yra pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką valstybių ir jose veikiančių politinių partijų sprendimui taikyti ar netaikyti rinkiminių lyčių kvotų.

1 lentelė. **Veiksniai, darantys įtaką sprendimui (ne)taikyti rinkiminių lyčių kvotų**

Veiksny	Įtaka
Visuomenės nuostatos	Augantis visuomenės susirūpinimas moterų reprezentavimo klausimais ir nepasitikėjimas nusistovėjusia politine sistema skatina taikyti lyčių kvotas. Lyčių kvotų asocijavimas su sovietiniu palikimu skatina netaikyti lyčių kvotų.
Partijų strategijos	Politinės kairės ideologija, progresyvumo įvaizdis ir rūpinimasis lygių galimybių klausimais skatina taikyti lyčių kvotas. Siekis pritraukti daugiau (moterų) rinkėjų ir baimė prarasti rinkėjus lyčių kvotas turinčioms partijoms skatina taikyti lyčių kvotas. Noras išlaikyti politikos prioritetų <i>status quo</i> skatina netaikyti lyčių kvotų.
Mobilizacija	Didesnis moterų skaičius partijoje skatina taikyti lyčių kvotas. Stiprūs moterų judėjimai / organizacijos ir aiški moterų reprezentavimo didinimo strategija skatina taikyti lyčių kvotas.
Rinkimų sistema	Mažesnis konkurencijos mastas daugiamandatėse rinkimų apygardose skatina taikyti lyčių kvotas. Didesnis konkurencijos mastas ir kandidatų vyrų pranašumas vienmandatėse rinkimų apygardose skatina netaikyti lyčių kvotų.
Tarptautinės normos	Siekis stiprinti valstybės tarptautinį įvaizdį ir įtaką skatina taikyti lyčių kvotas. Glaudus vietinių veikėjų bendradarbiavimas su tarptautinėmis organizacijomis skatina taikyti lyčių kvotas.

Šioje literatūros apžvalgoje ir teoriniame pagrindu svarbu pateikti ir Lietuvoje rinkiminių lyčių kvotų temą nagrinėjusių autorių išvalgas.^{91,92} Pirmajame tyrime pastebėta, kad šalyje lyčių kvotos ir bet kokios specialiosios priemonės moterų politiniam reprezentavimui didinti ypač neigiamai vertintos parlamentarų vyrų: jų nuomone, moterims pačioms trūksta solidarumo, kompetencijų ir pan., kad daugiau jų būtų išrinktos į aukščiausius valdžios postus. O parlamentarių moterų palaikymas lyčių kvotoms ypač augo po 2000 m. Seimo rinkimų, kai jame žymiai sumažėjo išrinktų moterų skaičius. Antrajame tyrime, kaip trumpai užsiminta ir teorinio pagrindo dalyje apie lyčių kvotų šalininkų mobilizaciją, išvelgtas nepakankamas politikų ir moterų nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas siekiant plačiau įtvirtinti lyčių kvotas bei nesutarimai tarp ši klausimą inicijavusių socialdemokratų, taip pat lyčių kvotų lyginimas su sovietinės okupacijos metais taikytomis panašiomis priemonėmis.

Vis tik matoma būtinybė atlikti naują tyrimą apie galimybes įvesti rinkimines lyčių kvotas Lietuvoje ir papildyti anksčiau tai dariusių autorių išvalgas. Pirmiausia naujas tyrimas aktualus atsižvelgus į šią temą nagrinėjusių darbų laikmetį (ankstyvuosius 2010-uosius). Per daugiau nei 10 metų galima pastebėti kaitą ne tik Lietuvos gyventojų ir politikų požiūryje į moterų ir vyrų lygių galimybių svarbą, bet ir įvertinti, kaip šalyje stiprėjo nevyriausybines organizacijos, besirūpinančios lyčių lygybės, įskaitant ir politiniame lygmenyje, plėtra. Per šį laikotarpį praėjo ir ne vienas politinis ciklas – keliskart perrinkta šalies valdžia, susiformavo naujos politinės jėgos. Taip pat būta naujesnių bandymų lyčių kvotas įtvirtinti nacionalinėje teisėje ir panašios tematikos iniciatyvų iš nevyriausybinių organizacijų, ką šiame darbe galima išanalizuoti išsamiau. Seimo narius apklaususiam tyrime⁹³ naudojami duomenys, surinkti 1999 m. ir 2004 m., todėl daroma prielaida, kad per du dešimtmečius politinio elito nuomonės galėjo reikšmingai pasikeisti, kam įvertinti reikalingas naujas tyrimas, nagrinėjantis būtent politinių partijų pozicijas lyčių kvotų atžvilgiu. Gilesnei analizei vertingos ne tik partijų narių, bet ir lygių galimybių ekspertų vertinimai, todėl tyrime siekiama atliepti ir šį aspektą.

Tyrime aktualiausi iš visų pateiktų veiksnių yra laikomos partijų strategijos, kadangi politinės jėgos, konkrečiai – partijų vadovai arba partijų atstovai nacionalinėje valdžioje, įprastai turi daugiausia galios priimti sprendimus rinkimines lyčių kvotas formalizuoti partijų viduje arba įtvirtinti nacionalinėje teisėje. Daroma prielaida, kad partijos, atsižvelgdamos į kitus veiksnius (visuomenės nuostatas ir lūkesčius, moterų grupių partijose ar moterų nevyriausybinių organizacijų siūlymus, rinkimų konkurencijos mastą, tarptautines normas ir rekomendacijas) strategiškai įsivertina, kiek naudingos joms būtų lyčių kvotos, ir pagal tai formuoja savo poziciją šios priemonės atžvilgiu. Be to,

⁹¹ Matonytė ir Mejerė.

⁹² Mejerė.

⁹³ Matonytė ir Mejerė.

Europoje labiausiai paplitęs yra savanoriškas lyčių kvotų taikymas partijose, todėl numanoma, kad jis aktualiausias galėtų būti ir Lietuvoje.

2. Tyrimo metodologija

Išsamiai analizei šiame darbe taikomi du tyrimo metodai. Pirmiausia pasitelkiama dokumentų turinio analizė, siekiant išnagrinėti bandymus rinkimines lyčių kvotas įtvirtinti Lietuvos teisėje. Šiuo būdu analizuojami Seimo narių teikti Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo, Seimo rinkimų įstatymo, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo bei Politinių partijų įstatymo pakeitimo projektai, kuriais bandyta lyčių kvotas formalizuoti nacionaliniu lygiu. Taip pat nagrinėjami su įstatymų projektais susiję teisės aktai – įstatymų projektų aiškinamieji raštai, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto bei Seimo Teisės departamento išvados – ir Seimo posėdžių, kuriuose svarstyti įstatymo projektai, stenogramos bei balsavimo rezultatai. Visa ši informacija yra viešai prieinama Seimo interneto svetainėje (<https://www.lrs.lt/>) ir Teisės aktų informacinėje svetainėje (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>). Surinkta teisės aktų medžiaga leidžia plačiai susipažinti su lyčių kvotomis suinteresuotų politikų argumentacija dėl tokios priemonės būtinybės ir oficialiomis priežastimis, kodėl jų iniciatyvoms nebuvo pritarta.

Šiame darbe pasitelkiamas ir pusiau struktūruotų giluminių interviu metodas, siekiant gauti pirminės informacijos apie politinių partijų pozicijas rinkiminių lyčių kvotų atžvilgiu ir tai, kokia praktika, susijusi su lyčių kvotomis, būdinga Lietuvoje. Tyrimui iš viso naudojama 13 interviu, surinktų 2024 m. balandžio 18–30 d. 9 interviu atlikti su 7 skirtingų politinių partijų atstovais: Seimo Darbo partijos frakcijos nare Ieva Kačinskaitė-Urbonienė, Seimo Laisvės frakcijos nare Morgana Daniele ir Laisvės partijos valdybos nariu Daniel Ilkevič, Seimo LSDP frakcijos nare Orianta Leipute ir LSDP nare, buvusią parlamentare Giedre Purvaneckienė, Seimo Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos (LVŽS) frakcijos nare Ligita Girskienė, Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų (TS-LKD) frakcijos nare Jurgita Sejonienė bei anoniminėmis respondentėmis norėjusiomis likti Demokratų sąjungos „Vardan Lietuvos“ (DSVL) valdybos nare ir Liberalų sąjūdžio nare. Išvardytas politines jėgas ir jų pozicijas pasirinkta analizuoti todėl, nes būtent jos turi atskiras frakcijas dabartiniame 2020–2024 m. kadencijos Seime. Dėl to interviu su šių partijų atstovais padeda atskleisti, kaip lyčių kvotos vertinamos ne tik partijų viduje, bet ir tarp parlamentarų, kurie turi didžiausią galią įtraukti lyčių kvotų klausimą į Seimo darbotvarkę bei sulaukia daugiausia tiesioginių kreipimųsi iš lyčių kvotomis suinteresuotų nevyriausybinė organizacijų. Taip pat dauguma šių politikų aktyviai domisi lygių galimybių ir moterų teisių klausimais, todėl jie pasirinkti ir tam, kad galėtų pateikti argumentuotą nuomonę dėl lyčių kvotų. Likę 4 interviu atlikti su asociacijos „Lyderė“ vadove ir buvusią lygių galimybių kontroliere Agneta Skardžiuvienė, Lygių galimybių plėtros centro eksperte Margarita Jankauskaitė, Mykolo Romerio universiteto (MRU) Lyčių ekonomikos

laboratorijos eksperte Vanda Juršėnienė ir lygių galimybių ekspertu Donatu Paulausku. Šie ekspertai respondentais pasirinkti todėl, nes jie yra aktyviai pasisakę lyčių balanso, įskaitant ir lyčių kvotų, tema viešojoje erdvėje, ją tyrinėję mokliškai.

Visi respondentai buvo kalbinami pasitelkiant „Facebook Messenger“ vaizdo skambučių ir „MS Teams“ vaizdo konferencijų funkciją arba įprastai telefono skambučiu; interviu vidutiniškai truko 50 minučių. Jų metu politinių partijų atstovų ir lygių galimybių ekspertų prašyta atsakyti į keletą grupių suskirstytus klausimus. Pirmiausia klausta, kaip aktyviai diskusijos dėl lyčių kvotų pastaruosiu metu vyksta tiek partijų viduje ir tarp politikų bendrai, tiek moterų dalyvavimu politikoje suinteresuotose nevyriausybinėse organizacijose, kokie yra pagrindiniai argumentai už ir prieš lyčių kvotas. Partijų atstovų teirautasi, kiek svarbos moterų politiniam reprezentavimui teikia partijų vadovybės, kokiais principais remiantis sudaromi rinkiminiai sąrašai ir kiek juose siekiama išlaikyti lyčių balansą. Kita dalis klausimų susijusi su partijų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimu: kokius siūlymus pastarosios teikia politikams ir kiek į juos yra atsižvelgiama, kokius metodus pasitelkia partijos ir nevyriausybinių organizacijos, siekdamos pritraukti daugiau moterų į politiką. Galiausiai domėtasi, kokį rinkėjų poreikį matyti daugiau moterų politikų stebi tiek partijos, tiek lygių galimybių ekspertai, kiek didesnio lyčių balanso politikoje iš Lietuvos tikimasi tarptautinėje erdvėje. Visi transkribuoti interviu pateikiami priedų sąrašė nuo Priedo Nr. 1 iki Priedo Nr. 13.

3. Tyrimo duomenų analizė

3.1. Bandymai lyčių kvotas įtvirtinti įstatymais. Teisės aktų analizė

Lietuvoje keletą kartų bandyta nacionaliniu lygiu įteisinti rinkimines lyčių kvotas, kurios būtų taikomos savivaldybių tarybų, Seimo ir EP rinkimuose. Šioje tyrimo dalyje nagrinėjama, kokiais argumentais remdamosi politinės partijos ir Seimas atmetė visas šias iniciatyvas. Konkrečiai čia išvelgiamas teoriniame pagrinde išskirtas partijų strategijų, susijusių su partijų ideologiniu pagrindu ir siekiu išlaikyti politikos prioritetų *status quo*, veiksnys.

Pirmasis bandymas įtvirtinti lyčių kvotas įstatyme buvo ankstyvaisiais 2000-iais – Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo projektas (IXP-1272) registruotas 2001 m. gruodžio 12 d., jis inicijuotas tuometinių Seimo narių, socialdemokratų Birutės Vėsaitės ir Juozo Oleko. Politikai siekė, kad visų partijų pateikiamų rinkimų sąrašų dešimtuose būtų ne daugiau kaip du trečdaliai vienos lyties kandidatų ir kad iš eilės negalėtų eiti daugiau nei du vienos lyties kandidatai. Socialdemokratų įstatymo projekte numatė ir gan atlaidžią „bausmę“ šių reikalavimų nusprendusioms nesilaikyti partijoms – Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) leidžiamame plakate su kandidatų sąrašu prie sąrašo pavadinimo turėtų būti pažymėta: „Šio sąrašo kandidato eilėje nėra įstatymu nustatyto

proporcingo lyčių atstovavimo.“⁹⁴ Kartu su įstatymo projektu pateiktame aiškinamajame rašte teigiama, kad pokyčiais siekta patobulinti rinkimų sistemą ir paskatinti lyčių pusiausvyrą priimant politinius sprendimus. Kadangi „[v]ietinė valdžia yra arčiausiai žmonių ir jos sprendimai turi didžiausią įtaką moterų ir šeimų gyvenimui“⁹⁵, būtina atsižvelgti ir į moterų nuomonę, priešingu atveju priimami sprendimai bus vienpusiški. Bendrai šia iniciatyva stengiasi užtikrinti aukštesnį demokratijos lygį ir lygias moterų ir vyrų galimybes. Socialdemokratų aiškinimu, imtis papildomų priemonių moterų reprezentavimui politikoje didinti paragino ir po 2000 m. savivaldos rinkimų žymiai sumažėjęs moterų skaičius savivaldybių tarybose, kuris tuo metu atsiliko tiek nuo Baltijos šalių, tiek nuo kitų valstybių, siekusių prisijungti prie ES.

Įstatymo projektas Seime svarstytas 2002 m. spalio 10 d. Tos dienos Seimo posėdyje B. Vėsaite aiškino, kad reikalavimas taikyti lyčių kvotas savivaldos rinkimų metu nebūtų griežtas – partijos galėtų elgtis kaip panorėjusios, tačiau VRK leidžiamame plakate būtų įrašyta nuostata apie neproporcingą lyčių atstovavimą. Tuometiniai Seimo nariai Arminas Lydeka, Artūras Vazbys ir Jonas Jučas šaržavo, kad tokiu atveju Lietuvoje negalės kurtis ir rinkimuose dalyvauti moterų partijos, prireiks įteisinti kvotas ir pagal kandidatų rasę, tikėjimą, socialinę klasę ir kt. arba prezidento etatą dalinti į dvi dalis moterims ir vyrams. B. Vėsaitė lyčių kvotas pristatė kaip laikiną pozityvios diskriminacijos priemonę, kuri skirta pataisyti neproporcingą lyčių atstovavimą ir kurios būtų galima atsisakyti pasiekus pakankamą moterų ir vyrų balansą savivaldybių tarybose, o socialdemokratė Sigitą Burbienė antrino, kad tai būtų „demokratiško požiūrio išraiška“.⁹⁶ Vis tik įstatymo pataisoms nebuvo pritarta – Seimo nariai nubalsavo už projekto tobulinimą. Iš Seimo posėdžių salėje vykusios diskusijos matyti, kad tokį rezultatą galimai nulėmė ne tiek nacionaline teise, rinkimų sistema ar panašiais veiksniais paremti argumentai, kiek bendrai klausimo nesureikšminimas – nepanašu, kad tuometiniams parlamentarams tolygus lyčių reprezentavimas savivaldos rinkimuose buvo pirminės svarbos klausimas; svarstymo metu palaikymą lyčių kvotoms išreiškė tik patys socialdemokratai.

Neilgai trukus, 2003 m. kovo 6 d., B. Vėsaitė ir J. Olekas įregistravo naują įstatymo projektą, šįkart – dėl Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo (IXP-2336). Socialdemokratai pasiūlė lyčių kvotas taikyti daugiamandatėse rinkimų apygardose, jų dydis nekito: toliau siekta įpareigoti partijas į rinkimų sąrašų dešimtukus įtraukti ne daugiau kaip du trečdalius vienos lyties kandidatų, o iš eilės

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas*, Vilnius, 2001, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.156145?positionInSearchResults=3&searchModeIUUID=09dff467-6c0b-402c-a2a1-8feb74c1f5ed> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2001, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.156146?positionInSearchResults=4&searchModeIUUID=09dff467-6c0b-402c-a2a1-8feb74c1f5ed> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, *Šešioliktasis (292) posėdis*, 2002, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.187740> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

galėtų eiti ne daugiau kaip dvi moterys ar du vyrai. Nesilaikant lyčių kvotų, kaip siūlyta ir pirmojo bandymo metu, VRK plakate būtų pateikta informacija, kad rinkimų sąraše nėra įstatymu nustatyto proporcingo lyčių atstovavimo.⁹⁷ Klausimo iniciatorių aiškinimu, 2000 m. į Seimą išrinkta vos 10,6 proc. parlamentarių ir beveik 10 moterų mažiau nei 1996 m., o „[v]isuoje demokratijos yra tiek, kiek moterys dalyvauja sprendimų priėmime“.⁹⁸ Tačiau Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, atsižvelgęs į Seimo Teisės departamento pastabas, pateikė išvadą, kad lyčių kvotos gali prieštarauti Konstitucijai, „kuri draudžia žmogaus teises varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties“ ir „laiduoja teisę laisvai vienytis į politines partijas“⁹⁹, kas užkirto kelią klausimui būti svarstomam toliau.

B. Vėsaitė ir J. Olekas diskusiją dėl tokių pačių lyčių kvotų ir kandidatų eiliškumo dar kartą inicijavo jau sekančioje Seimo kadencijoje – naujas Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo projektas (XP-262)¹⁰⁰ registruotas 2005 m. vasario 10 d., kartu su Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo pakeitimo (XP-263)¹⁰¹ ir Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo (XP-264)¹⁰² projektais. Įstatymo projekto dėl savivaldos rinkimų aiškinamajame rašte papildyta, kad nors moterų skaičius po 2002 m. savivaldybių tarybų rinkimų kiek paaugo (nuo 21,3 proc. 2000 m. iki 25,9 proc. 2002 m.), moterų atstovavimas savivaldos institucijose išlieka nepakankamas. Lietuva, priešingai nei ankstesnių bandymų įtvirtinti lyčių kvotas metu, jau buvo prisijungusi prie ES, todėl įstatymo projektas rengtas ir pagal ES dokumentus, suderintas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija.¹⁰³ Vis tik Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, išnagrinėjęs įstatymo projektą, diskutavo, kad lyčių kvotos gali prieštarauti Konstitucijai ir draudimui diskriminuoti asmenis dėl jų

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas*, Vilnius, 2003, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.206252?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2003, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.206256?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=5885a963-744c-4d8b-9010-8186273b261e> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Komiteto išvada Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui*, Vilnius, 2003, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.222146?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5885a963-744c-4d8b-9010-8186273b261e> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.250114?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 ir 43 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.250117?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰² Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.250111?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250116?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

lyties bei sukurti mechanizmą, kai, neradus tinkamų kandidatų ir siekiant išlaikyti proporcingą lyčių atstovavimą, kandidatų būtų ieškoma dirbtinai. Tačiau vieninga komiteto išvada pateikta dėl vieno sprendimo – prierašas VRK plakate dėl neproporcingo lyčių atstovavimo prieštarautų konstituciniam teisinės valstybės principui, kadangi už lyčių kvotų nesilaikymą nenustatyta jokia teisinė atsakomybė, o, kaip aiškino komiteto patarėja Loreta Zdanavičienė, „[i]statymo nuostatų nesilaikymas turi turėti tam tikras teises pasekmes“.¹⁰⁴

Panašios baigties sulaukė ir likę įstatymo projektai dėl lyčių kvotų EP ir Seimo rinkimuose. Socialdemokratai abiejuose įstatymo projektuose lyčių kvotas pabrėžė kaip pozityvios diskriminacijos įrankį siekiant tolygaus lyčių reprezentavimo valdžios institucijose, kurio taikyti netrukdo ir 2004 m. Seimo ratifikuota Sutartis dėl Konstitucijos Europai (tiesa, ši sutartis taip ir nebuvo ratifikuota visų ES valstybių narių), numatanti galimybę imtis papildomų priemonių padėti nepakankamai atstovaujamai lyčiai.^{105,106} Dėl siūlymo keisti Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymą Seimo Teisės ir teisėkūros komitetas priėjo tą pačią išvadą, kad prierašas VRK plakate prieštarautų Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui¹⁰⁷, o Seimo rinkimų įstatymo pakeitimo projekte Seimo Teisės departamentas dargi išvelgė diskriminaciją lyties pagrindu ir atkreipė dėmesį, kad lyčių kvotoms įtvirtinti nacionalinėje teisėje reikėtų keisti Konstituciją, kaip tai padarė Prancūzija ar Belgija.¹⁰⁸

B. Vėsaitės iniciatyva bandyta keisti ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą – jo pakeitimo projektas (XIP-3380(2)) registruotas 2011 m. birželio 28 d. Įstatymą siekta papildyti punktais, kad „valstybės ir savivaldybių valdomų ir kitų įmonių, įstaigų, organizacijų valdybose būtų ne mažiau [kaip] 30 proc. vienos lyties atstovų“ ir įpareigoti darbdavius „imtis priemonių, kad įmonės, įstaigos, organizacijos vadovaujančiuose postuose būtų ne mažiau kaip 30 proc. moterų ir siekti visiško lyčių

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Seimas, *Komiteto išvada Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.266683?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Seimas, *Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 ir 43 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250119?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250113?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimas, *Komiteto išvada Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 ir 43 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.266791?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Seimas, *Teisės departamento išvada Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.297599?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

balanso“.¹⁰⁹ Jei darbdavys neįgyvendintų arba nerezultatyviai įgyvendintų šią priemonę, tai būtų laikoma moterų ir vyrų lygias teises pažeidžiančiu veiksniu. Dėl pastarojo punkto Seimo Teisės departamentas atkreipė dėmesį, kad valstybė negali teisės aktais reikalauti neįmanomų dalykų, tačiau įstatymo projektą įvertino svarstytinu.¹¹⁰ Jis Seimo posėdyje buvo svarstomas po daugiau nei pusmečio nuo teisės akto įregistravimo – 2012 m. kovo 29 d. B. Vėsaitė Seimo tribūnoje argumentavo, kad kitų Europos šalių „didžiųjų įmonių valdybose, kuriose dirba moterys, <...> valdybos ir <...> įmonės dirba kur kas ekonomiškai efektyviau nei ten, kur jų nėra“, todėl Lietuvoje siūlo pradėti nuo didesnio moterų įtraukimo į valstybės ir savivaldybių įmonių valdybas, pavyzdžiui, šilumos ar vandens tiekimą, šiukšlių vežimą ir kitas sritis prižiūrinčiose įstaigose.

Seimo nariai svarstymo metu pateikė keletą prieštaraujančių argumentų. Rimantas Jonas Dagys ir Remigijus Žemaitaitis kėlė klausimą, ar tokios lyčių kvotos nediskriminuotų vyrų ir nežemintų pačių moterų parodant, kad „jos yra neįgalios užimti kokių nors pareigų“. Darbo partijos atstovė Virginija Baltraitienė antrino, kad šiais laikais niekas specialiai neprieštarauja moterų dalyvavimui valdybose, bet tam reikia įrodyti ir pakankamas kompetencijas: „Kiek kas sugebame dirbti, tiek mes savo rezultatai ir parodome.“ Konservatorės Aurelijos Stancikienės teigimu, lyčių kvotos atimtų iš moterų motyvaciją pačioms mokytis ir siekti karjeros, nes joms būtų sudaroma galimybė kelti „pretenzijas dėl savo teisių“. O Darbo partijos atstovas Mečislovas Zasčiurinskas pažymėjo, kad lyčių kvotos primena sovietinės okupacijos laikotarpį, kai buvo nustatoma, kiek moterų turėtų būti vienoje ar kitoje valdžios struktūroje. Pritarimą įstatymo pakeitimams posėdžio metu balsu išreiškė Vytenis Povilas Andriukaitis ir Marija Aušrinė Pavilionienė. Socialdemokratai aiškino, kad lyčių kvotos visuomenėje reikalingos sukurti lyčių pusiausvyrą, ir ragino atsižvelgti į Skandinavijos šalių patirtį, kuri yra „labai vykusi ir ji leidžia mums pažiūrėti, kodėl tos visuomenės yra ir demokratiškesnės, ir pažangesnės, ir ekonomiškai efektyvesnės“¹¹¹.

Parlamentarai dėl šio įstatymo projekto balsavo du kartus: pirmą kartą dėl pritarimo po įstatymo projekto pateikimo¹¹², antrą kartą – sprendžiant, ar įstatymo projektą gražinti iniciatoriams tobulinti,

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2011, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.402690?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimas, *Teisės departamento išvada Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2011, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.403603?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo vakarinio plenarinio posėdžio Nr. 420 stenograma*, 2012, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.421299> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

¹¹² Lietuvos Respublikos Seimas, „Statistika. Seimo narių balsavimo rezultatai“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=6&p_ses_id=92&p_fakt_pos_id=-500585&p_bals_id=-13450#balsKlausimas.

ar išvis atmesti¹¹³. Čia galima išsamiau panagrinėti ir Seimo narių balsavimo rezultatus, kadangi visi parlamentarų balsavimų rezultatai nuo 2004–2008 m. Seimo kadencijos laisvai prieinami viešose duomenų bazėse. Pirmiausia balsavimo rezultatai rodo, kad kliūtimi įstatymo projekto pritarimui galėjo būti ir nepakankamas pačių socialdemokratų skaičius Seimo posėdyje – jame dalyvavo iš viso 13 iš 23 tuometinės LSDP frakcijos narių. Be to, už pritarimą įstatymo projektui balsavo ne visi socialdemokratai, kadangi 2 iš jų šiuo klausimu susilaikė. Iš kitų frakcijų pirmojo balsavimo metu sulaukta vos vieno balso už, todėl nesurinkus pakankamai pritariančių balsų toliau spęsta dėl įstatymo projekto gražinimo arba atmetimo. Balsuojant antrą kartą didžiausio pasipriešinimo įstatymo projektui būta iš TS-LKD frakcijos – tik viena iš 19 balsavusių konservatorių neskubėjo socialdemokratų iniciatyvos atmesti. Nors daugiau Seimo narių (iš viso 26) balsavo už siūlymą įstatymo projektą atmesti, palyginus su balsavusiais už jo gražinimą tobulinimui (iš viso 16), atmetimui balsų neužteko ir įstatymo projektas vis tik gražintas iniciatoriams. Apibendrinus Seimo posėdyje vykusią diskusiją galima matyti, kad daugiausia prieštaravimų lyčių kvotoms kilo dėl parlamentarų nuomonės, jog tokia priemonė moterims nereikalinga: ji laikyta ne tik demotyvuojančia tobulinti kompetencijas ir lygioje kovoje konkuruoti su vyrais, bet ir žeminančia, nuvertinančia moterų žinias bei sugebėjimus. Lyčių kvotų sulyginimas su sovietinės okupacijos metu taikytomis panašiomis priemonėmis ir pastebėjimas, kad šiomis dienomis niekam nekyla abejonių dėl moterų gebėjimo užimti aukštas pozicijas įmonių valdybose, byloja ir apie Seimo narių įsitikinimą, jog Lietuva natūraliai tampa vis progresyvesnė, įskaitant ir lygių galimybių užtikrinimo srityje.

Panašių argumentų, kad Lietuva jau yra pažengusi valstybė ir jai nereikia papildomų priemonių moterų atstovavimui didinti, sulaukė ir paskutinis bandymas paskatinti politines partijas taikyti lyčių kvotas. Jį 2020 m. kovą inicijavo LVŽS narys Jonas Jarutis. Seimo nario parengtame Politinių partijų įstatymo pakeitimo projekte siūlyta partijų finansavimą susieti su lyčių proporcija rinkiminiuose sąrašuose. Jei sąrašė būtų ne mažiau kaip trečdalis nepakankamai atstovaujamos lyties kandidatų arba pirmajame sąrašo trečdalyje mažiau atstovaujamos lyties būtų bent trečdalis, sąrašas būtų laikomas siekiančiu užtikrinti lygų lyčių atstovavimą. Tokius sąrašus, atitinkančius bent vieną J. Jaručio pasiūlytą kriterijų, pateikusios partijos galėtų gauti papildomą valstybės finansavimą.¹¹⁴ Parlamentaras argumentavo, kad itin maži moterų skaičiai valdžios pozicijose „tikrai neprideda tiek prie šiuolaikiškos Lietuvos įvaizdžio, tiek ir politinių diskusijų kokybės“¹¹⁵, todėl Seimas turėtų

¹¹³ Lietuvos Respublikos Seimas, „Statistika. Seimo narių balsavimo rezultatai“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=6&p_ses_id=92&p_fakt_pos_id=-500585&p_bals_id=-13451#balsKlausimas.

¹¹⁴ Vilmantas Vencckūnas, „Valstiečių „dovana“ Kovo 8-ajai – nori mokėti partijoms už moteris“, TV3.lt, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/valstieciu-dovana-kovo-8-ajai-nori-moketi-partijoms-uz-moteris-n1032866>.

¹¹⁵ Jonas Jarutis, „Būsimieji rinkimai kaip galimybė užtikrinti lygias galimybes ne vien Kovo 8-ąją“, Delfi, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/jonas-jarutis-busimieji-rinkimai-kaip-galimybe-uztikrinti-lygias-galimybes-ne-vien-kovo-8-aja-83692215>.

ieškoti teisinių būdų, kaip moterims sudaryti geresnes galimybes dalyvauti politikoje. Į partijos bendražygio siūlymą ypač griežtai sureagavo Seimo narė Agnė Širinskienė – jos teigimu, panašios praktikos būdingos trečiojo pasaulio valstybėms, be to, žemina moterų orumą ir partijas skatina daugiau moterų įtraukti tik todėl, kad joms už tai „sumokama“, o ne žiūrėti į jas kaip į lygiavertes partneres. A. Širinskienės siūlymu, partijoms labiau vertėtų pasirašyti politinį susitarimą dėl rekomenduojamų kvotų.¹¹⁶ Savo poziciją šiuo klausimu tuo metu išreiškė ir buvusi prezidentė Dalia Grybauskaitė. Jos manymu, partijų finansavimo pagal moterų skaičių rinkiminiuose sąrašuose idėja yra juokinga ir žeminanti, o apsisprendimo laisvę dėl lyčių kvotų taikymo reikėtų palikti pačioms partijoms.¹¹⁷ Tiesa, D. Grybauskaitė asmeninę poziciją dėl rinkiminių lyčių kvotų Lietuvoje buvo pateikusi ir 2011 m., dar eidama prezidentės pareigas. Tada ji laikėsi griežtos nuomonės, kad pozityvios diskriminacijos priemonės gali būti reikalingos tik tose valstybėse, kuriose moterims neužtikrinamos pagrindinės žmogaus teisės. Lietuvoje, kaip pažengusioje valstybėje, moterims užtikrinamos visos teisės, todėl, pasak tuometinės šalies vadovės, kandidatus į politines pareigas reikėtų vertinti pagal jų kompetencijas.¹¹⁸ Taigi, J. Jaručio iniciatyvai nesulaukus nei partijos, nei viešo palaikymo, ji taip ir nebuvo pateikta, todėl šis projektas teisės aktų registruose neprieinamas ir yra plačiau aprašomas tik žiniasklaidoje.

Apibendrinus galima išskirti kelias priežastis, kodėl visi bandymai vienokias ar kitokias lyčių kvotas įteisinti nacionaliniu lygiu sužlugo. Pirmiausia siekiai lyčių kvotas įtvirtinti rinkiminiuose sąrašuose savivaldybių tarybų, Seimo ir EP rinkimuose matyti kaip nesuderinami su nacionaline teise. Nors Seimo teisininkų išvados dėl rinkiminių lyčių kvotų galimo prieštaravimo Konstitucijai kiekvieną kartą skyrėsi (nuspręsta, kad rinkiminės lyčių kvotos gali žeišti lygias moterų ir vyrų teises bei varžyti teisę laisvai vienytis į politines partijas, skatinti diskriminaciją lyties pagrindu, taip pat prieštarauti konstituciniam teisinės valstybės principui dėl nenustatytos teisinės atsakomybės partijoms už lyčių kvotų nesilaikymą), tai buvo svarus argumentas neleisti keliems socialdemokratų pateiktiems įstatymų projektams keliauti į sekančią jų svarstymo stadiją. Atkreiptas dėmesys ir į tai, kad siekiant rinkimines lyčių kvotas įteisinti Lietuvoje reikėtų keisti Konstituciją, kas yra sunkiai pasiekama ir todėl mažai tikėtina, kad lyčių kvotos kada nors bus įtvirtintos nacionaliniais įstatymais. O Seimo posėdžių salę pasiekę įstatymų projektai nesulaukė kitų parlamentarų paramos. Ją išreiškė tik patys socialdemokratai, tikindami, kad lyčių kvotos prisideda prie demokratijos kokybės, ir kaip

¹¹⁶ Agnė Černiauskaitė ir Viktorija Rimaitė, „Prieš Moters dieną – A. Širinskienę papiktinęs bendražygio siūlymas mokėti partijoms už moteris“, Lrytas.lt, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2020/03/05/news/pries-moters-diena-a-sirinskiene-papiktines-bendrazygio-siulymas-moketi-partijoms-uz-moteris-13901451>.

¹¹⁷ Benas Brunalas, „Grybauskaitė įvertino sumanymą aktyvinti moterų dalyvavimą politikoje: tai žemina“, Delfi, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/grybauskaite-ivertino-sumanyma-aktyvinti-moteru-dalyvavima-politikoje-tai-zemina-83715637>.

¹¹⁸ Liepa Želnienė, „Dalia Grybauskaitė: Lietuvoje kvotų moterims nereikia“, 15min, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/dalia-grybauskaite-lietuvoje-kvotu-moterims-nereikia-56-158346>.

tai įrodantį argumentą pasitelkdami Skandinavijos gerovės valstybių patirtį. Matyti, kad LSDP lyčių kvotomis ypač suinteresuoti dėl politinės kairės ideologijos, kuri juos skatina šią priemonę taikyti ne tik savanoriškai partijos viduje, bet ir siekti jos įtvirtinimo įstatyminiu lygiu. Nestebina ir tai, kad būtent TS-LKD frakcija, esanti priešingoje ideologinio spektro pusėje, beveik vieningai balsavo prieš socialdemokratų pateiktą projektą. Nors jame siūlytos lyčių kvotos buvo ne rinkiminės, o valstybei ir savivaldybėms priklausančių įmonių valdybose, joms prieštaraujantys Seimo narių argumentai padeda suprasti jų poziciją specialių priemonių, skirtų užtikrinti lyčių balansą, atžvilgiu. Aiškiausiai galima pastebėti, kad tokioms priemonėms nematyta jokio poreikio, o lyčių balanso politikoje klausimai tiesiog nelaikyti politikos prioritetu. Priešingai, lyčių kvotos suprantos kaip be reikalo privilegijuojančiomis moteris, kurioms visos teisės nepriklausomoje ir demokratinėje Lietuvoje jau yra užtikrintos. Čia svarbus ir pačių politikų požiūris, kad lyčių kvotos ir partijų finansavimo „surišimas“ su efektyviu jų taikymu moteris žemina. Tad teisės aktų analizė rodo, kad politinis elitas linkęs manyti, jog moterys aukščiausių pareigų, susijusių su sprendimų priėmimu, gali laisvai siekti savarankiškai, jei tik turi tam reikalingų kompetencijų.

3.2. Partijų pozicijos lyčių kvotų atžvilgiu. Kokybinių interviu analizė

Išnagrinėjus bandymus rinkimines lyčių kvotas įtvirtinti nacionaliniais įstatymais galima matyti bendrą vaizdą, kokiais argumentais remdamiesi Seimo nariai nutarė užkirsti kelią privalomam šios priemonės taikymui visoms politinėms jėgoms. Vis tik tai neatskleidžia atskirų partijų pozicijų lyčių kvotų klausimu: Seimo posėdžiuose ir viešojoje erdvėje vykusios diskusijos pakankamai gerai iliustruoja pavienių parlamentarų asmenines nuostatas, bet trūksta informacijos, kaip aktyviai partijų viduje svarstoma ne tik dėl privalomų, bet ir savanoriškai taikomų lyčių kvotų. Šioje tyrimo dalyje, remiantis interviu su skirtingų partijų atstovais ir lygių galimybių ekspertais, siekiama išsiaiškinti, kodėl politinės jėgos rinkiminių lyčių kvotų plačiau netaiko savo iniciatyva ir kokių veiksmų trūksta, kad Lietuvoje didesnis lyčių balansas būtų pasiektas visoje politinėje erdvėje.

Remiantis interviu su politikais, toliau pateikiama trumpa apžvalga, kaip į rinkiminių lyčių kvotų klausimą žiūrima kiekvienoje šiame darbe nagrinėjamoje partijoje. LSDP yra vienintelė politinė jėga Lietuvoje, turinti formalias lyčių kvotas rinkiminiams sąrašams, taip pat renkant partijos valdybą, tarybą, prezidiumą ir kitus partijos valdžios organus. LSDP lyčių kvotas taiko jau keletą dešimtmečių, per šį laikotarpį jos buvo keletą kartų sugriežtintos partijos viduje veikiančios moterų organizacijos pastangomis. Aktyvios diskusijos dėl lyčių kvotų rinkiminiuose sąrašuose vyko ir DSVL – ši klausimą taip pat inicijavo lyčių kvotomis suinteresuotų partijos narių grupė. Siūlymui lyčių kvotas formalizuoti partijos dokumentuose nesulaukus didelio likusių partijos narių palaikymo, jos patvirtintos kaip rekomendacija: šiuo metu kiekviename partijos rinkiminio sąrašo penketuke rekomenduojama įtraukti bent po dvi moteris.

LVŽS, ruošdamasi 2024 m. EP rinkimams, priėmė sprendimą į kiekvieną rinkiminio sąrašo penketuką įtraukti bent po vieną moterį. Nors toks siūlymas sulaukė dalies partijos narių pastabų ir nepasitenkinimo, partijos viduje galiausiai pasiektas susitarimas. Tačiau šis sprendimas formali zuotas nebuvo ir nepanašu, kad partija artimiausiu metu planuotų svarstyti dėl lyčių kvotų įtvirtinimo. Panašia patirtimi dalijasi Darbo partija. Joje rinkiminės lyčių kvotos nėra formaliai įvestos, nors diskusijų dėl jų poreikio ir įtvirtinimo partijos statute būta ne kartą. Vis tik apsiribota bendru partijos sutarimu, kad rinkiminiuose sąrašuose bus siekiama didesnio lyčių balanso.

Laisvės partija lygias moterų ir vyrų galimybes, įskaitant tolygų lyčių politinį reprezentavimą, laiko prioritetu. Vis dėlto partijai nesusiduriant su didelėmis lyčių disbalanso rinkiminiuose sąrašuose problemomis formalus lyčių kvotų įtvirtinimo partijos viduje bent kol kas inicijuoti neketinama. Partijai taip pat svarbu laikytis liberalių principų – laisvo apsisprendimo ir laisvos rinkos, – todėl argumentuojama, kad lyčių kvotų formalizavimas nederėtų su partijos ideologija. Panašiu požiūriu vadovaujasi ir Liberalų sąjūdis. Partija moterų į(si)traukimo į politiką klausimą taip pat laiko prioritetiniu, tačiau lyčių kvotų rimtai nesvarsto, kadangi tai matoma kaip prieštaravimas liberaliai ideologijai. Net jei Liberalų sąjūdis pastebi nepakankamus moterų skaičius rinkiminiuose sąrašuose ir aukščiausiose partijos pozicijose, situaciją siekiama gerinti įvairiomis minkštosiomis priemonėmis. Galiausiai TS-LKD dėl galimybės partijoje įtvirtinti lyčių kvotas svarsčiusi nėra ir neketina to daryti ateityje – tam nematoma poreikio ir laikomasi nuomonės, kad visi rinkimų kandidatai turėtų varžytis lygiomis sąlygomis.

Tolesnė kokybinių interviu analizė skirstoma į penkias dalis pagal juose labiausiai išryškėjusius pjūvius, atliepančius ir teoriniame pagrinde pristatytus veiksnius, kurie daro įtaką sprendimui taikyti ar netaikyti lyčių kvotų. Matyti, kad partijos, svarstydamos dėl šios priemonės, atsižvelgia į jos šalininkų mobilizaciją partijų viduje ir už jų ribų, partijų vadovų sprendimus, rinkimų konkurencijos mastą, politikos prioritetų eiliškumą. Pirmiausia nagrinėjama partijų vidinių moterų organizacijų ir lyčių kvotų šalininkų grupių veikla siekiant vienodo moterų ir vyrų reprezentavimo, įskaitant tam pasiekti skirtų priemonių įtvirtinimo. Taip pat apžvelgiamas partijų santykis su nevyriausybinėmis moterų organizacijomis: kaip vyksta tarpusavio bendradarbiavimas, į kokius pastarųjų siūlymus atsižvelgiama. Antroje dalyje aptariama aiškios politinės lyderystės lyčių kvotų klausimu stoka ir galimos to priežastys. Trečioje dalyje politinė lyderystė lyčių balanso atžvilgiu nagrinėjama partijų viduje – aiškinamasi, kaip partijų vadovai sprendimus dėl lyčių kvotų nuleidžia „iš viršaus“ ir kokią dinamiką partijų viduje tai sukuria. Ketvirtoje dalyje aptariama, kaip konkurencija dėl vietų rinkiminiuose sąrašuose veikia partijos sprendimą taikyti ar netaikyti lyčių kvotų. Penktoje dalyje nagrinėjami partijų argumentai dėl moterų politikų trūkumo ir kaip tai apsunkina galimybes taikyti lyčių kvotas bei giliau žvelgiama į mažesnio moterų dalyvavimo politikoje priežastis.

3.2.1. Partijų grupių ir nevyriausybinių organizacijų spaudimas

Rinkiminių lyčių kvotų įtvirtinimo procesas vyksta sparčiau, kai jomis suinteresuotos moterys politikės partijose ir aukščiausiose valdžios pozicijose susitelkia tarpusavyje bei tiesiogiai daro spaudimą partijų lyderiams ir kitiems įtakingiausiems sprendimų priėmėjams.^{119,120} Tokių pavyzdžių aptinkama ir Lietuvoje. LSDP ilgainiui išaugusios rinkiminės lyčių kvotos (nuo 25 proc. iki 40 proc. nepakankamai atstovaujamai lyčiai) ir rinkimų kandidatų skirstymas „užtrauktuko“ principu – partijos viduje veikiančios Lietuvos socialdemokračių moterų sąjungos (LSDMS) nuopelnas. LSDMS vadovės, Seimo narės O. Leiputės teigimu, ši moteris vienijanti grupė turėjo dirbti tendencingai ir ryžtingai, kad „*moterys turėtų daugiau galimybių ir atsirasti sąraše, ir būti renkamos į visus renkamus [partijos] organus*“. Socialdemokratė, buvusi Seimo narė G. Purvaneckienė antrina, kad LSDMS teko pasistengti, siekiant partijoje moterų įtraukimą didinti visais aspektais, ne tik rinkiminiuose sąrašuose: „*Kol pavyko įtikinti, buvo tokia nuožmi kova; kad delegatams, kurie atrenkami iš kiekvieno [partijos] skyriaus, būtų taikomos kvotos. Lengviau buvo [įtikinti] dėl sąrašų kvotų.*“ Panašu, kad LSDMS vaidmuo partijoje lyčių balanso klausimais itin reikšmingas – jais labiausiai rūpinasi būtent partijos moteris vienijanti grupė. Pasak O. Leiputės, socialdemokratėms tenka „*nenuleisti rankų*“ ir nuosekliai „*dėti pastangas*“, kad partijos taisyklių dėl moterų įtraukimo laikytųsi visi partijos regioniniai skyriai, kurie ir nominuoja rinkimų kandidatus:

Visą laiką apie tai kas nors pasisako, kad nelaimėsime rinkimų, nes kokia tai moteris nežinoma rajone, kam čia tos kvotos? Yra visą laiką kėsিনamasi į tai, kiekvienais metais apie tai kalbama, bet bandom tuos smūgius atremti.

Nors dėl dalies LSDP narių neigiamo požiūrio į lyčių kvotas partijai ne visada pavyksta užtikrinti lyčių balansą rinkiminiuose sąrašuose ir įtraukti daugiau moterų į įvairias partijos veiklas, LSDMS aktyviai veikia, kad situacija keistųsi („*tą problemą matome, mūsų vidinė moterų organizacija nuolat stebi. Jei matome kokius pažeidimus, mes apie tai kalbame.*“). Nepaisant to, moterų grupės veikla yra ribota: net jei, abiejų socialdemokračių vertinimu, partijoje ir jos frakcijoje Seime būtų palaikymo idėjai lyčių kvotas visoms politinėms partijoms įtvirtinti įstatymu, LSDMS šio klausimo dar kartą inicijuoti neketina. G. Purvaneckienė teigia:

Paskutiniu metu tas moterų spaudimas pas socialdemokratų irgi yra tik vidinis, o ne visai visuomenei. Nėra taip, kaip Lietuvos socialdemokračių moterų sąjunga pasireikštų kaip organizacija, siekianti lyčių kvotų visai visuomenei.

¹¹⁹ Caul Kittilson, *Women's representation in parliament*.

¹²⁰ Caul Kittilson, *Political Parties and the Adoption*.

O. Leiputė papildo, kad, pavyzdžiui, Seime vis dar kontraversiškai vertinamas siekis ratifikuoti Stambulo konvenciją, todėl ir kitos moterų interesus liečiančios iniciatyvos dabartiniams parlamentarams dar būtų per ankstyvos ir sulauktų pasipriešinimo. Be to, LSDMS laikosi siekio kvotas nepakankamai reprezentuojamai lyčiai LSDP viduje didinti iki 50 proc., tačiau pati partija „dar nėra subrendusi iki tokio sprendimo“ ir tam kol kas nepitaria.

Čia galima išvelgti panašumų tarp LSDP ir DSVL patirties siekiant partijoje didinti lyčių balansą. Demokratų atstovė atskleidžia, kad dar steigiant partiją ir rengiant jos įstatus susivienijusių partiečių grupė „kovojo dėl dviejų kvotų – jaunimo ir moterų“. Lyčių kvotų šalininkai pasisakė už specialias priemones moterų sąlygoms gerinti, kadangi jos susiduria su papildomais barjeriais dalyvauti politikoje. Vis tik tokia pozicija nesulaukė didelio partiečių palaikymo – kaip ir socialdemokratės, DSVL atstovė pabrėžė, kad imtis griežtesnių priemonių moterų reprezentavimui didinti kelią užkerta progresyvaus požiūrio į lyčių lygybės problemas stoka:

Esame labai progresyvioje europinėje [partijų] šeimoje <...>, tai jų medžiaga apie moterų teises su partijų skyriais nesidalinome, nes ten labai feministinis požiūris, kurio, galvojom, miesteliai nesuprastų, jiems nepriimtina būtų. Europiniai standartai šiuo klausimu yra labai aukšti, bet didžioji dalis mūsų partijos tokiems sentimentams dar nebūtų pribrendę.

Dėl lyčių kvotų sulaukus pasipriešinimo iš kitų partijos narių (jaunimo kvotas įtvirtinti pavyko), jos liko rekomendacinio pobūdžio. Pasak DSVL atstovės, nuogaustaujant ir dėl galimo partijos susiskaldymo, jei lyčių kvotos būtų formalizuotos, „rekomendacinis sprendimas buvo labiau kaip kompromisinis variantas, kuris visoms pusėms kaip ir tinka; tokia mažiausia blogybė“. Tad tikslas partijoje turėti bent rekomendacines lyčių kvotas pasiektas vidinės partijos grupės, suinteresuotos didesniu moterų reprezentavimu, pastangomis.

Aktyvią moteris vienijančią organizaciją partijos viduje turi ir Liberalų sąjūdis, tačiau ji savo siekiais skiriasi nuo LSDMS ir DSVL lyčių kvotų šalininkų grupės. Partijos Moterų liberalių komitetas daugiausia dirba su tokiais moterų interesus liečiančiais klausimais kaip moterų ir vyrų atlyginimų skirtumas, reprodukcinės teisės, taip pat moterų dalyvavimas aukštesnio lygmens partijos struktūrose, bet, pasak Liberalų sąjūdžio atstovės, tam paskatinti lyčių kvotų idėjos rimtai nesvarsto: „Tai vis prasisukanti diskusija, bet nepasakyčiau, kad ji yra pasiekusi sprendimų priėmimo lygį.“ Partija ir jos Moterų liberalių komitetas deklaruoja aiškų prioritetą moterų teisių užtikrinimui ir tam skiria nemažai lėšų ir žmogiškųjų resursų, tačiau su tuo susijusias problemas renkasi spręsti minkštosiomis priemonėmis. Pavyzdžiui, Moterų liberalių komitetas organizuoja Moterų liberalių lyderystės programą, skirtą į politiką labiau įsitraukti norinčioms moterims suteikti daugiau teorinių

ir praktinių žinių, skatinti bendruomenės kūrimąsi ir moterų tarpusavio palaikymą. Nei Moterų liberalių komitetui, nei kitiems Liberalų sąjūdžio nariams neinicijuojant rimtesnės diskusijos dėl lyčių kvotų, nepanašu, kad šis klausimas partijos viduje galėtų greitai metu sulaukti didesnio dėmesio.

Nagrinėjant partijų santykį su nevyriausybinėmis organizacijomis galima matyti, kad visos politinės jėgos daugiau ar mažiau bendradarbiauja su lyčių lygybės, žmogaus teisių ekspertais. Vienose partijose (DSVL, LVŽS) su moterų nevyriausybinėmis organizacijomis aktyviau bendrauja pavieniai partijų nariai, kitose (Laisvės partijoje, Liberalų sąjūdyje, LSDP) didesnio masto bendradarbiavimas vyksta nuolat – ekspertai pataria rašant partijos programą ir ieškant sprendimo būdų specifinėms problemoms, teikia savo siūlymus ir kt. Laisvės partija turi ir atskirą formatą – „Žemaitės HUB“, – kuriame nagrinėjamos lygių galimybių problemos ir kviečiamos dalyvauti nevyriausybinių organizacijų. Nors partija iš pastarųjų sulaukia ir konkrečių pasiūlymų, lyčių kvotų tema kol kas nebuvo plačiau aptarinėjama.

I. Kačinskaitės-Urbonienės teigimu, Darbo partija taip pat sulaukia daug siūlymų iš nevyriausybinių organizacijų: *„Paprastai moterų organizacijos mus spaudžia, kviečia diskutuoti ir priimti rimtesnius sprendimus, sakydamos, kad daroma per mažai. <...> Bendradarbiaujame, išklausome pasiūlymus, gerąsias praktikas atveža ir iš kitų šalių.“* Tačiau parlamentare apgailestauja, kad partijoje pritrūksta valios ir noro ekspertų siūlymus svarstyti *„pilna apimtimi“*. Susitikimas su moterų organizacijomis lyčių kvotų klausimu organizuotas ir Seime, kuriame dalyvavo visų frakcijų atstovai, tačiau, pasak I. Kačinskaitės-Urbonienės, *„nebuvo tokio palaikymo lyčių kvotų pasiūlymams iš nevyriausybinių organizacijų, nemačiau nei vienos partijos, neskaitant socialdemokratų, kurie tai deklaruotų.“* Seimo nariai paprasčiausiai nematė poreikio lyčių kvotų formalizuoti, argumentuota, kad lyčių balanso politikoje reikėtų siekti natūraliai.

Tai, kad nevyriausybinių organizacijų stengiasi mobilizuoti politikus lygių galimybių klausimams spręsti, pastebi ir L. Girskienė. LVŽS atstovė vardija, kad partija iš moteris vienijančių organizacijų gauna laiškų ir kartu dalyvauja posėdžiuose dėl moterų teisių, moterų įgalinimo ir panašių temų. O. Leiputė apibendrina, kad nevyriausybinių organizacijų veikia aktyviai ir yra *„suinteresuotos, kad moterų politikų ir bendrai politikų, kalbančių lyčių lygybės klausimais, būtų kuo daugiau“*. Jai antrina MRU Lyčių ekonomikos laboratorijos ekspertė V. Juršėnienė. Pasak jos, moterų organizacijos rengia įvairius projektus, skirtus paskatinti moteris įsitraukti į politiką, nes ekspertai vis dar pastebi *„disbalansą visose politinių sprendimų priėmimo srityse“*. Tačiau ekspertė pasigenda politikų susirūpinimo šia problema ir teigia, kad spaudimas „iš apačios“ jų neveikia:

Moterų nevyriausybinių organizacijų ne vieną kartą yra <...> pristatinėję politikams pasiūlymus „iš apačios“. Laikinių specialiųjų priemonių atveju tai dar

nė karto nebuvo suveikę. Pavyzdžiui, naujai įsigaliojusio Rinkimų kodekso projektui moterų nevyriausybinių organizacijos pateikė aibę pasiūlymų. Jos buvo pakviestos į atvirą dialogą pristatyti juos, bet iš apie 50-ies pasiūlymų priimta nulis.

O jei pavienės parlamentarės susidomi moterų organizacijų pateiktais siūlymais, jos, anot V. Juršėnienės, nesulaukia pakankamo partiečių palaikymo jiems priimti. Panašią problemą mato ir socialdemokratė G. Purvanekienė, kuri atskleidžia, kad informacija dėl moterų organizacijoms rūpimų klausimų su kitomis partijomis dalijasi ir kaip lyčių lygybės ekspertė. Vis tik daug grįžtamojo ryšio iš politikų nesulaukiama: „Partijos bendrauja, atsižvelgia [į nevyriausybines organizacijas] tiek, kiek kažkas asmeniškai paspaudžia, ar jei asmeniškai bus naudinga.“

Šiuo metu su Vyriausybe glaudžiau bendradarbiauja verslo atstovus vienijanti asociacija „Lyderė“. Jos vadovė A. Skardžiuvienė pasakoja, kad asociacija aktyviai dalyvauja teisėkūroje, rengiantis į Lietuvos nacionalinę teisę perkelti Europos Sąjungos Tarybos Moterų valdybose direktyvą, kuri numato lyčių kvotas visose biržinėse ir didžiosiose įmonėse. Vis tik lygių galimybių ekspertas D. Paulauskas pažymi, kad Lietuvoje diskusijos dėl lyčių balanso svarbos suaktyvėja tik tada, kai tai jau numato įstatyminiai pokyčiai: „Iki tol lėtai eina tos diskusijos. Kai jau virš galvos kabo tas kalavijas, tada pradedama gilintis, ieškoti naudy, rizikų.“

Apibendrinus, aktyvios lyčių kvotomis suinteresuotos grupės partijų viduje skatina pastarąsias nustatyti griežtesnes vidines taisykles, skirtas užtikrinti didesnę moterų įtraukimą į rinkiminiuosius sąrašus ir aukščiausias partijos pozicijas. Tačiau imtis vien spaudimo priemonių „iš apačios“ neužtenka – lyčių kvotoms sėkmingai taikyti reikalingas ir likusių partijos narių pritarimas bei bendradarbiavimas, kitaip jos nebus itin veiksmingos. Respondentų įžvalgos rodo ir tai, kad nevyriausybiniams organizacijoms ypač trūksta svertų, norint paskatinti partijas įsipareigoti didesnio lyčių balanso politikoje siekiam. Nors aktyvistai stengiasi inicijuoti dialogą, politinės jėgos ne visada suteikia grįžtamąjį ryšį. Panašu, kad politikai nemato poreikio rimtai svarstyti nevyriausybinių organizacijų siūlymų ir plačiau taikyti lyčių kvotų, jei patys nėra jomis suinteresuoti ir jei to kol kas nereikalauja tarptautinė teisė. Galiausiai Liberalų sąjūdžio pavyzdys rodo, kad nebūtinai visos moteris vienijančios partijų grupės bus linkusios palaikyti lyčių kvotas ir bandyti jas įtvirtinti partijos viduje – prioritetą gali būti teikiamas „švelnesnėms“ moterų reprezentavimą padedančioms užtikrinti priemonėms.

3.2.2. Aiški lyderystė

Lietuvoje nėra politinės jėgos, kuri lyčių nelygybės (įskaitant ir moterų politinio reprezentavimo) problemas aktyviai ir kryptingai neštų ant sprendimų priėmėjų stalo. Eksperto D. Paulausko aiškinimu, norint, kad moterų į(si)traukimo į politiką idėja būtų kaip nors plėtojama,

reikalingas solidus lyderis, kuriam tai rūpėtų: „*Lyčių lygybės tema yra tokia be savininko, <...> kai galėtume aiškiai identifikuoti žmogų, nešantį šitą klausimą kaip vėliavą. Nėra lyderystės, užsidegimo, norėjimo tai daryti.*“ Ekspertas pastebi ir manipuliavimą lyčių kvotų tema, kai ši priemonė priešininkų pabrėžiama kaip populiari tarp mažiau išsivysčiusių valstybių, nors ji plačiai taikoma ir Vakaruose, todėl įsiveliama į nemalonus diskusijas ir klausimas galiausiai atidedamas į šalį:

Manau, kad daug moterų politikų, ypač dabar esančių aukščiausiose postuose, simpatizuoja lyčių lygybės idėjoms, gal net pačioms kvotoms pritartų, bet tikrai nekels to klausimo į savo darbotvarkę dėl diskusijų kokybės – susilauks puolimo, nesupratimo, žiniasklaida išstampys po sakinį. Mažai žmonių, tam pasiryžtančių.

Panašią problemą įžvelgia ir Lygių galimybių plėtros centro ekspertė M. Jankauskaitė. Nors, pasak jos, visuomenės apklausos rodo, kad didėja sąmoningumas lygių galimybių klausimais ir rinkėjams darosi vis aktualiau, kokius sprendimus tam galėtų pasiūlyti politikai, „*praktiškai nebuvo nei vienos [partijos], kuri nuosekliai imtų tą temą ir neštų kaip vėliavą. <...> Tai yra toks neatitikimas, kad žmonės visai palaikytų, bet partijos – ne.*“ Politikai pateikia aiškinimą, kad neretai minkštųjų sričių klausimai matomi kaip antrinės svarbos – jiems sunku atrasti tinkamą laiką, kol valstybė sprendžia sudėtingesnėmis laikomas problemas. Laisvės partijos valdybos ir Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys D. Ilkevič pripažįsta, kad lyčių lygybės tema sulaukia „*nepagrįstai mažai*“ politinio elito dėmesio:

Vyksta diskusija, kad tie klausimai svarbūs, bet jie svarbūs ne dabar. Gyvename geopolitiškai sunkioje situacijoje, bet tai nereiškia, kad negalime rūpintis lyčių lygybės <...> klausimais, nes dabar jiems netinkamas metas. <...> Svarbu turėti politinės lyderystės pavyzdį ir tai nešti nepaisant sunkaus laikotarpio, nes kitaip niekada nepasieksime proveržio.

Politikas pastebi, kad nors lyčių lygybės aktyvistų ir palaikytojų daugėja, bendrai ši tema Lietuvoje nepopuliari ir nelaikoma pernelyg reikšminga, palyginus su tokiais klausimais kaip krašto gynybos biudžetas. Siekiant atkreipti Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narių dėmesį į nevienodas moterų ir vyrų galimybes, jam tenka susidurti ir su kolegų abejingumu: „*Lieku nesuprastas, kodėl man rūpi kitų žmonių reprezentacija. Nepatogu tokį klausimą nešti <...>, nes tai neduoda jokių politinių dividendų.*“ Tačiau, D. Ilkevič manymu, lyderystės turėtų imtis būtent politikai, nelaukdami visuomenės paskatinimo, kadangi jie turi daugiausia įtakos savo sprendimais keisti situaciją. Seimo Laisvės frakcijos narė M. Danielė papildo, kad tokia lyderystė galėtų ateiti iš pačių moterų, todėl svarbu, jog daugiau jų dalyvautų politikoje:

Jos atneša tuos klausimus ant politinės darbotvarkės stalo. Jei jų nėra politikoje, nėra ir tų klausimų arba jie matomi kaip mažiau svarbūs. Tokie nice to have, bet jau kada nors, kai valstybė nuveiks visus kitus vyrams svarbius klausimus.

Panašių įžvalgų turi ir DSVL atstovė: „Yra tokių klausimų, kurie net nepatenka į darbotvarkę, nes nėra pakankamai moterų, kurios juos labiau palaikytų.“ Jos manymu, jeigu Seime būtų daugiau parlamentarų, pavyzdžiui, jau seniai būtų ratifikuota Stambulo konvencija. M. Danielė apibendrina, kad šiuo metu galima džiaugtis bent pakankamai subalansuotu ministrų kabinetu, tačiau tai neatspindi visos šalies situacijos – vis dar trūksta moterų galios pozicijose, bankų ir didžiųjų įmonių valdybose: „Lietuvoje niekada nebuvo tokios nuoseklios politikos šiuo klausimu <...>. Nėra tų diskusijų, nematome straipsnių – šita tema nišinė.“ Todėl, Seimo narės nuomone, valstybė galėtų imtis žingsnių, kurie sparčiau keistų situaciją į gerąją pusę.

Įdomu tai, kad Laisvės partija, net ir matydama nepakankamo moterų politinio reprezentavimo problemą Lietuvoje bei pabrėždama politikų lyderystės šiuo klausimu stoką, bent jau greitai metu neketina jo kelti nei partijos viduje, nei nacionaliniu lygiu. Partijos atstovų teigimu, ši politinė jėga aktyviai įsitraukia į diskusijas lyčių lygybės tema tiek su vietinėmis nevyriausybinėmis organizacijomis, tiek su partneriais užsienyje, tačiau vis dar atsargiai žiūri į lyčių kvotų priemonę ir ją laiko gan radikalia. Bendrai galima matyti, kad lyčių nelygybės problemos Lietuvoje paprasčiausiai nelaikomos prioritetinėmis – partijos yra labiau suinteresuotos kietųjų sričių klausimais, kadangi jos turi didžiausią įtaką valstybės gyvenimui, o tokių problemų sprendimas atneša didesnę naudą. Be to, lyčių lygybės klausimai gali iššaukti nemalonias konfrontacijas tiek su kitais politikais, tiek su visuomene, todėl siekiama jų vengti.

3.2.3. Partijų vadovų palaikymas

Lyderystė rinkiminių lyčių kvotų klausimu susijusi su partijos vadovybės požiūriu į šią priemonę. Neturint partijos vadovų palaikymo, lyčių kvotas įtvirtinti siekiančiai partijos narių grupei gali pritrūkti svertų tai padaryti. Kita vertus, partijos vadovybė, turėdama daugiausia įtakos partijos aparate, lyčių kvotas gali nuleisti „iš viršaus“, net jei likę partijos nariai laikosi kitokios nuomonės dėl jų būtinybės.¹²¹ Darbo partijoje, kurioje lyčių balansą siekiama išlaikyti remiantis neformaliu partijos narių sutarimu, klausimą dėl moterų įtraukimo į rinkiminius sąrašus inicijavo politinės jėgos įkūrėjas Viktor Uspaskich. Seimo Darbo partijos frakcijos narės I. Kačinskaitės-Urbonienės teigimu, pirmiausia partijoje matytas didesnis jaunų profesionalų poreikis, o vėliau kartu su tuo svarstyta ir dėl tolygesnio moterų reprezentavimo galimybių: „*Viskas prasidėjo nuo jaunimo, bet taip susiklostė, kad su Virginijos Baltraitienės, Loretos Grauzinienės didžiuliu palaikymu siekta ir didesnę skaičių*

¹²¹ Murray et al.

moterų aukštosiose pozicijose įtraukti.“ Nors partijos rinkiminiai sąrašai ne kiekviename politiniame cikle atrodo taip, „*kaip norėtusi, atsižvelgiant į moterų, jaunų žmonių skaičių*“, lyčių balanso aspektui jaučiamas partijos vadovybės palaikymas – matoma to svarba ir privalumai.

DSVL atstovė atskleidžia, kad partijai ruošiantis dalyvauti EP rinkimuose sąrašo lyderis Virginijus Sinkevičius pateikė aiškų reikalavimą dėl vienodo moterų ir vyrų kandidatų skaičiaus. Nors dėl to buvo juntamas partijos narių nepasitenkinimas, partijos vadovybė apsisprendė ryžtingai:

Planuojant sąrašą į Europos Parlamentą buvo toks požiūris, kad Europa, dar Vilniaus „burbulas“ gal ir supras tą 50/50 lyčių pasiskirstymą, bet mūsų Lietuva to nesupras, niekam tai neįdomu. Tai čia labiau partijos reikšmingas žingsnis [išlaikyti lyčių balansą], neatsižvelgiant labai į tokią nuomonę.

Todėl partijos vadovybei teko performuluoti pradinį rinkiminį sąrašą, kuriam partijos regioniniai skyriai pateikė didesnę lyčių kandidatų vyrų, „*įtraukti daugiau moterų, kurios ne tik iškruto iš sąrašo, bet ir išvis nebuvo įtrauktos*“. Bendrai partijos atstovė pastebi, kad nors didžiausią įtaką turintys partiečiai lyčių balanso klausimais yra progresyvių pažiūrų, dauguma partijos narių vis tik laikosi priešingos nuomonės. Nepaisant to, diskusijos dėl didesnio moterų įtraukimo į aukščiausias pozicijas vyksta, neretai „*uždegama raudona šviesa*“, jei tarp rinkimų kandidatų ar įvairių renginių dalyvių pastebimas lyčių disbalansas.

Kai lyčių kvotos partijai yra nuleidžiamos „iš viršaus“, t. y. partijos vadovų sprendimu nepaisant kitų narių nuostatų, partijoje gali kilti pasipriešinimas: atvirai išreiškiamas nepasitenkinimas partijos politika, bandymai „apeiti“ vadovybės reikalavimus. Ekspertė M. Jankauskaitė aiškina: „*Partija gal atrodo kaip vieninga komanda, bet tai iš tikrųjų tokia mišrainė su skirtingais požiūriais. Partijoje dokumentai gali būti vieni, o kaip faktiškai vyksta – visai kas kita.*“ Pavyzdžiui, partijų skyriai regionuose gali ieškoti naujų būdų, kaip pasiekti jiems norimą rezultatą ignoruojant lyčių kvotas:

Gali būti taisyklės reitinguoti, kvotų laikytis, bet nereiškia, kad kažkokiam skyriuje tai bus daroma. <...> Gali paimti tą retoriką, bet nebūtinai suprasti esmę, dėl ko to reikia ir ką tas duoda. Jei nėra supratimo, tai manoma, kad „čia mums „iš viršaus“ nuleido, tai mes būsim kūrybingi, kaip čia mums išsivynioti, kad formalumas išliktų, bet padarytumėm taip, kaip mums atrodo gerai“.

Būtent tai akcentavo socialdemokratės O. Leiputė ir G. Purvaneckienė, kalbėdamos apie nuolatines LSDMS pastangas įtikinti partijos regioninius skyrius visuose rinkimuose laikytis nustatytų lyčių kvotų. Nors LSDMS turi gerus santykius su partijos vadovybe, ypač pirmininke Vilija Blinkevičiūte, V. P. Andriukaičiu, J. Oleku, politikės didesnę problemą išvelgia partijos

regioniniuose skyriuose, kur neretai vadovaujamosi asmeniniu požiūriu į lyčių lygybės problemas. G. Purvaneckienė aiškina: „*Dauguma vis tiek susidaro, kas palaiko kvotas. Bet yra ir didelė dalis visą laiką purkštujančių, kurie regionuose nebūtinai išlaiko mūsų kvotą. <...> Vyresni vyrai ir vyrai iš rajonų yra aršūs priešininkai.*“

Tad iniciatyvos užtikrinti didesnę lyčių balansą partijoje gali ateiti ne tik „iš apačios“, kai tai paskatina gerai mobilizuotos vidinės partijos grupės, bet ir „iš viršaus“, kai to pareikalauja partijos vadovai. Nors jie turi didžiausią įtaką įpareigoti partijos narius laikytis taisyklių, griežti reikalavimai gali sukelti ir neigiamą efektą, jei nematoma jų prasmės ar jei jie sudrumsčia nusistovėjusią partijos tėkmę. Tokiais atvejais, kai sukyla partiečių nepasitenkinimas, gali būti ieškoma ir būdų išsisukti nuo formalių reikalavimų. Tai galėtų iš dalies paaiškinti, kodėl lyčių kvotos Lietuvos partijose nėra taikomos plačiau: partijų vadovai, net ir matydami didesnę lyčių balanso rinkiminiuose sąrašuose poreikį, nebūtinai bus linkę imtis tai užtikrinti padedančių priemonių, jei numanys likusių partijos narių pasipriešinimą dėl pakitusių taisyklių.

3.2.4. Rinkimų kandidatų konkurencija

Politinės partijos pagrindinis siekis yra surinkti kuo daugiau rinkėjų balsų ir mandatų aukščiausiose sprendimų priėmimo pozicijose. Lengviausias būdas tai padaryti – rinkimams nominuoti geriausiai visuomenėje atpažįstamus veidus, kurie, kaip pažymi ekspertai, Lietuvoje daug dažniau yra vyrų. D. Paulauskas išvelgia problemą, kad taip susikuria „užsuktas ratas“ – moterys rečiau įtraukiamos į rinkiminius sąrašus, nes yra nepakankamai žinomos visuomenėje, tačiau tai joms neleidžia įsitraukti į politiką ir taip žinomumą užsitarnauti:

Sąrašas yra partijos veidas. Kad parodytum tą veidą, turi dėti žymiausius savo kandidatus, o labiausiai matomi yra būtent vyrai. Tai sąrašas turbūt ir dėliojamas pagal tai, <...> atpažįstamumas rinkėjo akyse yra labai svarbus. Politiniame lauke daugiau komentuoja, rodosi vyrai, <...> tai turime tokį užsisuktą ratą, kai moterų sąrašė nėra, nes jos rinkėjų tiesiog nežinomos.

Kadangi pirmosios vietos rinkiminiame sąrašė rinkėjams yra aktualiausios, dėl jų partijos viduje vyksta didžiausia konkurencija. Socialdemokratė O. Leiputė aiškina: „*Kai reikia dėliotis sąrašą, tai visi supranta, kad pirmasis penketukas, dešimtukas yra labiausiai matomas rinkėjų. Dėl kiekvienos tos vietos yra labai kaunamasi.*“ Todėl pradinius LSDP rinkiminius sąrašus, kurie pirmiausia reitinguojami partijos narių, perdėliojus pagal lyčių kvotų reikalavimus ir dalį moterų pakėlus į aukštesnes pozicijas kyla partiečių nepasitenkinimas: „*Vyrai labai pyksta, kad išreitingavo partija trečiu, o jis atsiranda šeštas, nes virš jo pakyla pora moterų. Tai čia būna didžiausias nepasitenkinimas, kad aplenkia mažiau surinkęs žmogus.*“ Panašių situacijų pasitaiko ir LVŽS, kur

siekama vadovautis principu kiekviename rinkiminio sąrašo penketuke įtraukti bent po vieną moterį. LVŽS narė L. Girskienė teigia, kad partijos nariai kvestionuoja tokį sprendimą – nors jam galiausiai pritarė, partiečiai atvirai išreiškia nepasitenkinimą, kai į rinkiminius sąrašus įtraukiamos mažiau žinomos kandidatės moterys. Parlamentarės I. Kačinskaitės-Urbonienės vertinimu, tai ir yra viena priežasčių, kodėl politinės jėgos nelinkusios lyčių kvotų formalizuoti: partijos fragmentacija neleidžia tinkamai įgyvendinti partijos programos, kadangi atsiradęs neteisingumo jausmas dalį partiečių skatina veikti priešingai. Tai atliepia ir ankstesnėje dalyje išdėstytas išvalgas, kad partijos gali mėginti išsisukti nuo tokių taisyklių.

Galima pastebėti, kad politinės partijos supranta, jog Lietuvos rinkėjai palankiau vertina kandidatus vyrus, ir į tai atsižvelgdamos planuoja rinkiminius sąrašus. Seimo TS-LKD frakcijos narė J. Sejonienė 2024 m. prezidento rinkimų pavyzdžiu iliustruoja, kaip partijos atliepia rinkėjų nuostatas: „*Tas noras politinių partijų kelti kandidatus vyrus, neva jie yra kažkokie patikimesni, nėra man suprantamas. <...> Aš tai pavadinčiau partijų stagnacija. Jų manymu, tik vyrai gali dalyvauti, būti keliami kandidatais.*“ Be to, kaip teigia Liberalų sąjūdžio atstovė, dalis partijų, identifikavusios savo rinkėjų grupę ir supratusias, su kuo jai asocijuojasi gero politiko įvaizdis ir kokios problemos jai labiausiai rūpi, specialiai nekelia ir lyčių lygybės bei žmogaus teisių klausimų. Jai antrina Laisvės partijos narys D. Ilkevič:

Ne paslaptis, kad partijos <...> žiūri, kiek tam tikri sprendimai atneša plusų ir minusų, tai kai kurios partijos <...> lyčių lygybės klausimų tiesiog nekelia, nes jiems tai nėra naudinga rinkėjų palaikymo prasme. Jie tai mato iš savo duomenų ir kaip tik kelia diskusiją, kad <...> užčiaupkime tuos, kurie kalba, nes jie tradicijų išdavikai <...>. Tai jiems tiesiog strategiškai, politiškai ilgainiui nepatogu. Jiems patogu važiuoti priešprieša tokia labai konservatyvia linija.

Ekspertė M. Jankauskaitė pažymi, kad tokiais atvejais partijose reikalingos diskusijos dėl moterų politinio reprezentavimo svarbos ir demokratijos kokybės, t. y. ką partijos būtų pasiryžusios paaukoti dėl tvaresnių ir labiau subalansuotų sprendimų: „*Norisi <...> labiau į vyrus kreipti žvilgsnį ir klausti, kiek jie prisideda prie to, kad demokratija būtų kokybiška, pagrįsta paritetiniais principais?*“ Kai partijoje nuožmiai konkuruojama dėl aukštesnių pozicijų ir vadovaujamosi „kiekvienas už save“ principu, prarandamas moterų intelektualinis potencialas, skatinama neefektyvi darbo kultūra. Ekspertė apibendrina:

Atėjus rinkimams partijoms reikia pririnkti kaip įmanoma daugiau vietų, tai žiūrима, koks kandidatas labiau pajėgus tą padaryti, ir aukojama kokybė.

Blogiausia tai, kad sistemiškai to pakeisti negali, nes įstatymus priiminėja tie, kuriems yra visiškai neparanku, jog tie įstatymai pasikeistų.

Nors partijose būdingas strateginis požiūris į kandidatų galimybes gerai pasirodyti rinkimuose, diskusijų dėl lyčių balanso rinkiminiuose sąrašuose svarbos kai kuriose partijose būta – dalis kandidatų vyrų sutinka trauktis iš rinkimų, kad jų pozicijas galėtų užimti kandidatės moterys. Demokratai dėl 50/50 moterų ir vyrų proporcijos rinkimuose į EP iš sąrašo išbraukė keletą kandidatų, o Laisvės partijoje tokių svarstymų buvo prieš paskutinius rinkimus į savivaldybių tarybas. D. Ilkevič pasakoja:

Matau viešas diskusijas partijos platformose, kad „ei, ar ne per mažai moterų? Ką darysime, kad sąrašas atrodytų teisingai?“ Kai sudarinėjau mūsų sąrašą savivaldybių rinkimuose, <...> du asmenys iškėlė mintį, kad būtų daugiau moterų pirmame penketuke. Pasiūlymai buvo tokie, kad „mums svarbu lyčių lygybė, tai aš galiu eiti lauk, kad būtų daugiau moterų“.

Socialdemokratė G. Purvaneckienė pateikia ir kitą požiūrį, kodėl į politinius postus kandidatuojančioms vyrams lyčių kvotos yra naudingos. Nors Lietuvoje partijoms nenaudinga nominuoti rečiau išrenkamas moteris, patys partijų nariai, kurie daugiamandatėse apygardose kandidatuoja sąraše su moterimis, turi geresnes galimybes būti išrinkti: „Kadangi sąrašai yra reitinguojami, tai vyrai ne taip ir bijo, nes galvoja, kad moterys nukris, kas dažniausiai ir būna. <...> Dėl to tie, kas supranta reitingavimą, mažai ir priešinasi kvotoms.“

Apibendrinus, partijos rinkiminiuos sąrašus dėlioja atsižvelgdamos į kandidatų patrauklumą rinkėjams ir strategiškai vertindamos jų laimėjimo galimybes. Kadangi moterys matomos kaip mažiau populiarios politikės nei vyrai, partijos gali prieiti išvadą, kad lyčių kvotos joms nebūtų naudingos rinkimuose. Bendrai konservatyvus požiūris į lyčių lygybės temą kai kurioms partijoms yra patogus būdas sulaukti didesnio palaikymo iš panašiomis nuostatomis besivadovaujančių visuomenės grupių. Vis dėlto matyti ir tendencijos, kad dalis partijų lyčių balanso aspektui ima teikti vis daugiau svarbos: kandidatams net ir konkuruojant dėl geriausių vietų rinkiminiame sąraše jo kokybei ir įtraukčiai skiriamas prioritetas. Galiausiai paskutinis žodis bet koku atveju yra suteikiamas rinkėjams, todėl net ir pagal lyčių kvotas sudėlioti rinkiminiai sąrašai gali neužtikrinti didesnio išrinktų moterų skaičiaus, jei rinkėjai išreikš preferenciją kandidatams vyrams.

3.2.5. Moterų politikų stoka

Partijos, kurios neketina svarstyti dėl lyčių kvotų rinkiminiuose sąrašuose įtvirtinimo, argumentuoja, kad tai padarius būtų susiduriama su kompetentingų moterų kandidačių stokos problema. Tai ne tik apsunkintų partijos galimybes atliepti nustatytas taisykles, bet ir sukeltų iššūkių

kokybiškai įgyvendinti partijos politiką. I. Kačinskaitės-Urbonienės teigimu, privalomi lyčių kvotų reikalavimai tiesiog neatitinka realybės – Seimo narė iš šalies stebėdama kitų partijų praktikas mato, kad, pavyzdžiui, pagal lyčių kvotas sudėlioti socialdemokratų rinkiminiai sąrašai jiems patiems kelia nepasitenkinimą dėl kandidatų kompetencijų, tad stato partiją „*i nepatogią situaciją*“. Liberalų sąjūdžio atstovė čia įžvelgia ir neteisybę daugiau žinių bei patirties turinčių kandidatų atžvilgiu, kadangi tokiems asmenims dėl lyčių kvotų reikalavimų mažėja galimybių dalyvauti ir sėkmingai pasirodyti rinkimuose. Su tokia nuostata sutinka ir LVŽS narė L. Girskienė, ir konservatorė J. Sejonienė: abiejose partijose daugiau svarbos teikiama kandidato gebėjimams, aktyvumui ir iniciatyvumui, indėliui, kurį politikas gali suteikti partijai. Pagal tai skirstomos ir vietos rinkiminiuose sąrašuose, o kandidato lytis nėra niekaip pabrėžiama.

O. Leiputė atskleidžia, kad LSDP, kuri susiduria su regioninių skyrių atsainiu požiūriu į lyčių kvotų taisykles, taip pat girdi argumentų, jog skyriuose paprasčiausiai pritrūksta kandidatuoti norinčių moterų. Čia parlamentarė regi gilesnę problemą – nepaisant to, kad moterys yra visuomeniškai aktyvesnės nei vyrai, jos yra mažiau linkusios imtis lyderystės. Su šia įžvalga sutinka tiek visų nagrinėtų partijų atstovai, tiek lygių galimybių ekspertai. D. Paulauskas atkreipia dėmesį, kad vyrauja klaidingas įsitikinimas, jog moterims politika neįdomi ir dėl to jos mažiau joje dalyvauja. Lietuvoje rinkimuose kandidatuojančių moterų proporcija visada būna didesnė, palyginus su išrinktų politikų, be to, daugiau moterų ateina balsuoti. Jos dažniau įsitraukia ir į politikos užkulisius rinkimų štabuose, skaičiuojant rinkėjų balsus, tad „*yra visos indikacijos, kad politika moterims svarbu*“. Panašias tendencijas stebinti I. Kačinskaitė-Urbonienė dalijasi, kad moteris skatinant dalyvauti politikoje jos sutinka prisidėti prie rinkimų agitacijos, partijos programos rašymo, tačiau kaip kandidatės rinkimuose nusprendžia nedalyvauti. O „*priežastys labai natūralios: moterys paprastai ir dirba, ir turi krūvą šeimyninių, buitinių klausimų <...>. Moterys labai dalyvauja rinkimuose, <...> bet labiau kaip palaikymo komandos narės, o ne kaip pačios norinčios valdyti ir pilnai įsitraukti*“.

Pasak ekspertės V. Juršėnienės, moteris, norinčias labiau įsitraukti į politiką, dažniausiai pristabdo būtent sunkumai derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus. Ekspertė A. Skardžiuvienė antrina, kad moterims tenka daugiau neapmokamo darbo, vaikų priežiūros ir artimųjų slaugos atsakomybių, kas „*įtakoja jų sprendimą dalyvauti darbo rinkoje, net nekalbant apie karjeros siekimą*“. M. Jankauskaitė apibendrina:

Gaunasi, kad vyrai gali nuo jaunų dienų karjerą daryti, o moterys dažniausiai, jei sukuria šeimą, dingsta kuriam laikui ir grįžta vyresnės, kai vaikai jau paauginti. Tada nėra jau taip paprasta tą tarpą užpildyti. Tai visai skirtingos sąlygos, o visi žiūri pagal kompetencijas jau finišo tiesiojoje.

Seimo narė M. Danielė, kaip ir A. Skardžiuvienė, citavo ir mokslinius tyrimus, kurie pabrėžia moterų polinkį save nuvertinti, pavyzdžiui, siunčiant gyvenimo aprašymus: neatitikusios kelių reikalavimų jos nusprendžia nekandidatuoti į tam tikrą poziciją, kai vyrai yra labiau linkę susitelkti į savo stiprybes ir pretenduoti į tą pačią poziciją net neišpildydami visų lūkesčių kandidatui. Liberalų sąjūdžio atstovė, remdamasi savo patirtimi Moterų liberalių komitete, pastebi:

Problema niekada nėra moterų kompetencijos trūkumas. Moterys galbūt neišdrįsta dalyvauti, nepasitiki savimi taip, kaip galėtų pagal savo žinias <...>. Tai matosi ir iš [partijos] lyderių, kai važiuojama į kokį skyrių ir raginamos moterys [įsitraukti į politiką].

Su panašia problema susiduria ir DSVL. Pasak partijos atstovės, nėra daug moterų, norinčių reprezentuoti partiją įvairiuose renginiuose, todėl prireikia įdėti daugiau pastangų joms įkalbinti („moterims kažkaip sunkiau pasireikšti, jos save apriboja“). Galiausiai L. Girskienė, dalydamasi asmeniniais pavyzdžiais, pasakoja, kad iš moterų politikų neretai reikalaujama dvigubai daugiau įdirbio ir įrodinėti savo sugebėjimus bei žinias, todėl joms prireikia labiau stengtis pasiekti tas pačias pozicijas, kuriose vyrams įsitvirtinti yra paprasčiau:

Buvau statoma ir į tribūną, klausinėjama net įvairių žodžių reikšmių ir panašiai. Tai moteris, žinodama ir jausdama, kad gali būti žeminama, paprašoma įrodyti tam tikrus dalykus, galbūt ir vengia tos politikos. <...> Labai išgyvenau nuolatinį reikalavimą įrodyti, kad sugebu būti politikoje.

Socialdemokratės O. Leiputė ir G. Purvaneckienė papildė, kad moterys politikės griežčiau vertinamos ir viešojoje erdvėje – dažniau kritikuojami ne tik jų sprendimai, bet ir būdo savybės, apranga, todėl politika nėra joms palanki aplinka.

Remiantis respondentų svarstymais, visų šių veiksnių kombinacija gali skatinti mažiau moterų dalyvauti politikoje, ypač aukščiausiuose politiniuose postuose. Net jei moterys labiau domisi politika ir aktyviau dalyvauja visuomeninėje veikloje, jos labiau abejoja savo gebėjimais užimti lyderiaujančias pozicijas, vengia joms nepalankių sferų, bijodamos sulaukti griežtesnės kritikos ar nepageidaujamų komentarų, turi daugiau šeiminių ir buitinių įsipareigojimų, todėl verčiau renkasi likti palaikančiose rolėse. Savo ruožtu partijos, stebėdamos moterų lyderystės ir motyvacijos siekti politinės karjeros stoką, nujaučia, kokią grėsmę galėtų sukelti formaliai taikomos lyčių kvotos: nepakankamas potencialių kandidačių skaičius lyčių kvotoms užpildyti neleistų efektyviai įgyvendinti tokių joms keliamų reikalavimų, kiltų nepasitenkinimas moterų gebėjimų ir politinės patirties trūkumu.

Išvados

Rinkiminės lyčių kvotos yra viena pozityvios diskriminacijos priemonių, skirtų užtikrinti didesnę lyčių balansą politikoje. Nors lyčių kvotos (įtvirtintos tiek privalomuose laikytis nacionaliniuose teisės aktuose, tiek atskirų politinių partijų dokumentuose) pasitelkiamos daugelyje Europos šalių ir rekomenduojamos ES institucijų, Lietuvoje ši priemonė nėra paplitusi. Šiuo darbu siekta atskleisti šalies politinių jėgų požiūrį į lyčių kvotas ir išsiaiškinti, kokie veiksniai partijoms trukdo palaikyti lyčių kvotų įteisinimą įstatymais ir jas plačiau taikyti savanoriškai. Teoriniame pagrindė išskirta keletas tokių veiksnių (visuomenės nuostatos, partijų strategijos, lyčių kvotų šalininkų mobilizacija, rinkimų sistemos, tarptautinės normos), tačiau šiame darbe išsamiau nagrinėtas būtent partijų strategijų aspektas, kadangi politinės jėgos – jų atstovai valdžioje, partijų vadovai – turi daugiausia galios nuspręsti dėl lyčių kvotų įtvirtinimo nacionalinėje teisėje ar partijų viduje.

Iki šio tyrimo žinota, kad vienintelė partija Lietuvoje, formaliai taikanti lyčių kvotas, yra LSDP. Čia atskleista, kad kitos politinės jėgos, tyrimo metu turinčios atskiras frakcijas Seime (Darbo partija, DSVL, Laisvės partija, Liberalų sąjūdis, LVŽS), yra diskutavusios dėl galimybės savanoriškai taikyti lyčių kvotas, tačiau bent kol kas jų formalizuoti neketina ir lyčių balansą rinkiminiuose sąrašuose bei partijų valdžios organuose siekia palaikyti bendru partijų narių sutarimu ar atsižvelgiant į neprivalomas rekomendacijas. Vienintelė partija, nesvarsčiusi dėl lyčių kvotų ir neplanuojanti to daryti ateityje, yra TS-LKD.

Išnagrinėjus visus LSDP ir LVŽS atstovų bandymus lyčių kvotas įteisinti nacionalinėje teisėje (siekiant lyčių kvotų savivaldybių tarybų, Seimo ir EP rinkimuose, valstybės ir savivaldybių valdomų įmonių valdybose, taip pat bandant valstybės finansavimą partijoms susieti su efektyviu lyčių balanso užtikrinimu rinkiminiuose sąrašuose), išskirti keli paaiškinimai, kodėl šioms iniciatyvoms Seime užkirstas kelias. Pirmiausia dalis šių įstatymų pakeitimo projektų, inicijuotų LSDP atstovų, Seimo teisininkų buvo įvertinti kaip galintys prieštarauti Konstitucijai, kas buvo svarus argumentas neleisti šių iniciatyvų svarstyti toliau. O šią stadiją praėjusiems projektams pritrūko kitų Seimo narių palaikymo. Čia išvelgiamos dvi tai nulėmusios priežastys, susijusios su partijų strategijų lyčių kvotų atžvilgiu veiksmu. Pirma, kaip aiškina lyčių kvotas nagrinėjantys akademikai, ši priemonė geriausiai suderinama su politinės kairės ideologija. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad paramą LSDP atstovų inicijuotiems projektams išreiškė tik patys socialdemokratai, Lietuvoje užimantys kairiausią poziciją politiniame spektre. Ypač griežtą nusistatymą prieš lyčių kvotas galima išvelgti tarp vieną iš socialdemokratų projektų svarsčiusių TS-LKD frakcijos narių, kurie spektre yra labiausiai nutolę nuo politinės kairės. Antra, lyčių disbalanso valdžios struktūrose problema įstatymų projektų pateikimo metu nelaikyta politikos prioritetu: Seimo nariai, diskutavę dėl LSDP ir LVŽS narių pasiūlytų

iniciatyvų, bendrai argumentavo, kad nepriklausomoje ir demokratinėje Lietuvoje lyčių kvotoms poreikio nėra, nes moterys ir vyrai gali laisvai siekti tų pačių pozicijų, jei tik pasižymi atitinkamais sugebėjimais. T. y. šis klausimas politinio elito nelaikytas pakankamai reikšmingu, kad jam spręsti būtų reikalingos papildomos įstatyminės priemonės.

Remiantis tyrimui surinktais interviu, šiame darbe konkrečiai nagrinėti ir atskirų partijų bei lygių galimybių ekspertų aiškinimai, kodėl lyčių kvotos plačiau netaikomos Lietuvoje. Aiškinimuose išvelgiami tokie teoriniame pagrindė išskirti tokie sprendimui (ne)taikyti lyčių kvotų įtaką darantys veiksniai kaip partijų ideologijų, partijų vidinių grupių ir išorės veikėjų spaudimas, politikos prioritetų eiliškumas, partijų vadovų palaikymas lyčių kvotoms bei konkurencijos tarp rinkimų kandidatų mastas.

LSDP ir DSVL atvejai rodo, kad partijas rimčiau svarstyti dėl savanoriško lyčių kvotų taikymo ar jų sugriežtinimo skatina partijų viduje veikiančios grupės, turinčios konkretų tikslą partijose įtvirtinti lyčių kvotas. Tačiau joms neužtenka tik imtis spaudimo „iš apačios“ – norint užtikrinti efektyvų lyčių kvotų laikymąsi būtinas ir palankus partijos vadovybės bei kitų partijos narių požiūris. Lietuvoje ypač neveiksmingas yra nevyriausybių organizacijų spaudimas politinėms jėgoms imtis priemonių moterų politiniam reprezentavimui didinti: į pateiktus siūlymus partijos mažai atsižvelgia, jei stokoja noro ir valios situaciją gerinti nelaukiant, kol tai daryti įpareigos tarptautinė teisė.

Lietuvoje nematyti ir aiškaus lyderio, kuris inicijuotų diskusiją dėl lyčių balanso politikoje svarbos ir ją įtrauktų į politinio elito darbotvarkę. Politinės jėgos, kurios aiškiai deklaruoja palaikymą lyčių lygybės principams ir moterų teisėms (Laisvės partija, Liberalų sąjūdis), net ir matydamos nepakankamą moterų politinį reprezentavimą neplanuoja kelti šio klausimo į aukštesnį lygį, nes lyčių kvotas laiko nesuderinamas su partijų liberalia ideologija ir teikia prioritetą minkštesnėms priemonėms. Bendrai pastebima, kad Lietuvos partijos labiau suinteresuotos kietąja politika, taip pat yra linkusios vengti tokių skaldančių klausimų kaip lyčių nelygybė.

Savo ruožtu partijų vadovai, numanydami partiečių pasipriešinimą lyčių kvotoms, gali šio klausimo nekelti ir partijų viduje. DSVL, LSDP, LVŽS pavyzdžiai rodo, kad priėmus sprendimą siekti didesnio lyčių balanso rinkiminiuose sąrašuose kyta dalies partijų narių nepasitenkinimas dėl pakitusių taisyklių, nes nematoma jų prasmės arba jos laikomos nenaudingomis kitiems rinkimų kandidatams. Bendrai partijos supranta, kad moterys kandidatės rinkėjams yra mažiau žinomos, ir strategiškai įvertina jų galimybes būti išrinktoms, todėl gali būti mažiau linkusios formalizuoti lyčių kvotas, kurios įpareigotų į rinkiminiuos sąrašus įtraukti daugiau moterų. Galiausiai partijos mato ir moterų lyderystės bei motyvacijos stoką imtis politinės lyderystės. Nors tai daugiausia lemia moterims tenkanti didesnė neapmokamo darbo našta, partijos „finišo tiesiojoje“ – jau sudarinėdamos

rinkiminius sąrašus – vis dėlto labiau atsižvelgia į kandidatų sugebėjimus ir patirtį, todėl bijo, kad lyčių kvotų reikalavimas privers rinkėjams pateikti mažiau kompetentingas kandidates.

Šiame tyrime išskyrus konkrečius veiksmus, kurie daro neigiamą įtaką politinių partijų sprendimui taikyti rinkimines lyčių kvotas Lietuvoje, galima daryti ir papildomą išvadą, kodėl LSDP yra vienintelė jas formalizavusi šalies politinė jėga. Lyčių kvotos ne tik suderinamos su socialdemokratų politine ideologija, bet ir yra nuosekliai „stumiamos“ partijos viduje veikiančios aktyvios moterų grupės, kuri jau ilgą laiką siekia vis labiau sugriežtinti lyčių kvotas. Be to, LSDMS lyčių kvotų klausimu sulaukia partijos vadovybės palaikymo, o praeityje turėjo ir aktyvią lyderę, Seimo narę B. Vėsaitę, tris kadencijas iš eilės siekusią lyčių kvotas įtvirtinti ir nacionalinėje teisėje. Vis tik LSDP pripažįsta ir sunkumus užtikrinti efektyvų lyčių kvotų taikymą, kadangi partijos viduje juntamas dalies partiečių pasipriešinimas šiai priemonei.

Išsami visų bandymų rinkimines lyčių kvotas įteisinti nacionaliniais įstatymais analizė ir žvilgsnis į šią priemonę iš konkrečių partijų vidaus papildoma anksčiau lyčių kvotų temą Lietuvoje nagrinėjusių autorių išvalgas. Pirmiausia pastebima reikšmingai suaktyvėjusi nevyriausybinė organizacijų veikla skatinant partijas imtis priemonių moterų politiniam reprezentavimui didinti. Vis dėlto tokioms organizacijoms trūksta grįžtamojo ryšio iš partijų, kurios, kaip jau aptarta, nėra pakankamai suinteresuotos lyčių kvotomis, kad priimtų ekspertų siūlymus. Taip pat tarp politikų neįžvelgtas lyčių kvotų asocijavimas su sovietiniu palikimu. Šiuo metu politikai labiau linkę pabrėžti lyčių kvotų nesuderinamumą su partijų ideologiniu pagrindu ir teikti prioritetą rinkimų kandidatų kompetencijoms, o ne lyčiams.

Šiuo darbu remiantis ateities tyrimuose pateikiama ir keletas pasiūlymų. Čia išnagrinėtos iš viso 7 politinių jėgų, 2020–2024 m. kadencijos metu turinčių atskiras frakcijas Seime, pozicijos rinkiminių lyčių kvotų klausimu. Dar išsamesnei analizei verta iširti ir kitų Lietuvos partijų, nepaminėtų šiame darbe, požiūrį į lyčių kvotas, kas padėtų sudėlioti bendrą vaizdą, kaip ši priemonė yra vertinama politikų. Nagrinėjant partijų pozicijas kokybinių interviu ar panašiu metodu rekomenduojama įtraukti ir daugiau respondentų, ypač vyrų. Šiame tyrime pasirinkta kalbinti daugiau politikų moterų, nes būtent jos labiausiai domisi moterų ir vyrų lygių galimybių klausimais, tačiau politikų vyrų požiūrio įvertinimas galėtų pateikti naujų interpretacijų ir iliustruoti, kiek lyčių balanso politikoje klausimas yra aktualus ir jiems. Galiausiai būtų aktualu iširti partijų požiūrį ne tik į rinkimines, bet ir į lyčių kvotas įmonių valdybose. Tai leistų įvertinti, kaip Lietuvos politikai bendrai žiūri į priemones, skirtas didinti moterų į(si)traukimą į lyderiaujančias pozicijas.

Literatūros sąrašas

Allen, Peter ir David Cutts, „How do gender quotas affect public support for women as political leaders?“ *West European Politics* 41, No. 1 (2018), 147-168.

Allwood, Gill, „The campaign for parity in political institutions“ *Women and representation* (1995): 7-20.

Antić, Milica G. ir Maruša Gortnar, „Gender quotas in Slovenia: A short analysis of failures and hopes“ *Development* (1997).

Baldez, Lisa, „Elected Bodies: The Gender Quota Law for Legislative Candidates in Mexico“ *Legislative Studies Quarterly* 29, No. 2 (2004): 231-258.

Baldez, Lisa, „The pros and cons of gender quota laws: What happens when you kick men out and let women in?“ *Politics & Gender* 2, No. 1 (2006): 102-109.

Barnes, Tiffany D. ir Mirya R. Holman, „Gender Quotas, Women’s Representation, and Legislative Diversity“ *The Journal of Politics* 82, No. 4 (2020): 1271-1286.

Bessell, Sharon, „Increasing the Proportion of Women in the National Parliament: Opportunities, Barriers and Challenges,“ kn. *Problems of Democratisation in Indonesia: Elections, Institutions and Society*, sud. Edward Aspinall ir Marcus Mietzner (Institute of Southeast Asian Studies, 2010), 219-242.

Bruhn, Kathleen, „Whores and lesbians: political activism, party strategies, and gender quotas in Mexico“ *Electoral Studies* 22 (2003): 101–119.

Buckley, Fiona, Yvonne Galligan ir Claire McGing, „Women and the election: Assessing the impact of gender quotas,“ kn. *How Ireland Voted 2016: The Election That Nobody Won*, sud. Michael Gallagher ir Michael Marsh (2016), 185-205.

Caul Kittilson, Miki, *Challenging Parties, Changing Parliaments: Women and Elected Office in Contemporary Western Europe* (Ohio State University Press, 2006).

Caul Kittilson, Miki, „In Support of Gender Quotas: Setting New Standards, Bringing Visible Gains“ *Politics & Gender* 1, No. 4 (2005): 638-645.

Caul Kittilson, Miki, „Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: A Cross-National Analysis“ *The Journal of Politics* 63, No. 4 (2001): 1214-1229.

Caul Kittilson, Miki, „Women's representation in parliament: The role of political parties“ *Party Politics* 5, No. 1 (1999): 79-98.

Christensen, Skye ir Gabrielle Bardall, „Gender quotas in single-member district electoral systems“ *Politics, Groups, and Identities* 4, No. 2 (2016): 246-267.

Clayton, Amanda, „How do electoral gender quotas affect policy?“ *Annual Review of Political Science* 24 (2021): 235-252.

Clayton, Amanda ir Pär Zetterberg, „Quota shocks: Electoral gender quotas and government spending priorities worldwide“ *The Journal of Politics* 80, No. 3 (2018): 916-932.

Dahlerup, Drude, „Electoral gender quotas: Between equality of opportunity and equality of result“ *Representation* 43, No. 2 (2007): 73-92.

Dahlerup, Drude ir Lenita Freidenvall, „Quotas as a ‘Fast Track’ to Equal Political Representation for Women. Why Scandinavia is No Longer the Model“ *International Feminist Journal of Politics* 1, No. 7 (2005): 26–48.

Dahlerup, Drude ir Milica Antić Gaber, „The Legitimacy and Effectiveness of Gender Quotas in Politics in CE Europe“ *Teorija in praksa* 2, No. 54 (2017): 307-316.

Dromantienė, Leta, „Lyčių lygybės politika Europos Sąjungoje“ *Socialinis darbas* 3, No. 1 (2003): 105-116.

Fernández, Juan J. ir Celia Valiente, „Gender quotas and public demand for increasing women's representation in politics: an analysis of 28 European countries“ *European Political Science Review* 13, (2021), 351–370.

Hughes, Melanie M., Mona Lena Krook ir Pamela Paxton, „Transnational women's activism and the global diffusion of gender quotas“ *International Studies Quarterly* 59, No. 2 (2015): 357-372.

Jalušič, Vlasta ir Milica G. Antić, *Women - Politics - Equal Opportunities. Prospects for Gender Equality Politics in Central and Eastern Europe* (Ljubljana: Peace Institute, 2001).

Jastramskis, Mažvydas et al., *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus?: trijų kūnų problema Lietuvos politikoje* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018).

Jones, Mark P., „Quota legislation and the election of women: Learning from the Costa Rican experience“ *The Journal of Politics* 66, No. 4 (2004): 1203-1223.

Jones, Mark P. ir Patricio Navia, „Assessing the effectiveness of gender quotas in open-list proportional representation electoral systems“ *Social Science Quarterly* (1999): 341-355.

Krook, Mona Lena, „Contesting gender quotas: dynamics of resistance“ *Politics, Groups, and Identities* 4, No. 2 (2016): 268-283.

Krook, Mona Lena, „Gender Quotas, Norms, and Politics“ *Politics & Gender* 2 (2006): 101–128.

Matland, Richard E. ir Deborah Dwight Brown, „District Magnitude's Effect on Female Representation in U. S. State Legislatures“ *Legislative Studies Quarterly* 17, No. 4 (1992): 469-492.

Matland, Richard E. ir Donley T. Studlar, „The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway“ *The Journal of Politics* 58, No. 3 (1996): 707-733.

Matonytė, Irmina ir Oksana Mejerė, „Politinio atstovavimo galimybių plėtra? Lietuvos parlamentarų požiūrio į moterų kvotas analizė“ *Parlamento studijos* 10 (2011): 99-127.

Meier, Petra, „The Mutual Contagion Effect of Legal and Party Quotas. A Belgian Perspective“ *Party Politics* 10, No. 5 (2004): 583–600.

Mejerė, Oksana, „Does Gender Matter in Governance? Gender Quotas as a Good Policy Tool: Practice and Failures in Lithuania“ *Socialiniai tyrimai / Social Research* 27, No. 2 (2012): 46-61.

Murray, Rainbow, Mona Lena Krook ir Katherine A. R. Opello, „Why are gender quotas adopted? Party pragmatism and parity in France“ *Political Research Quarterly* 65, No. 3 (2012): 529-543.

Norris, Pippa ir Ronald Inglehart, „Cultural Barriers to Women's Leadership: A Worldwide Comparison“ *Journal of Democracy* 26 (2004).

Ragauskas, Rimvydas, „Party-Determined Viability and Gender Bias in Open-List Proportional Representation Systems“ *Politics & Gender* 17 (2021): 250–276.

Rule, Wilma, „Electoral Systems, Contextual Factors and Women's Opportunity for Election to Parliament in Twenty-Three Democracies“ *The Western Political Quarterly* 40, No. 3 (1987): 477-498.

Schwindt-Bayer, Leslie A., „Making quotas work: The effect of gender quota laws on the election of women“ *Legislative studies quarterly* 34, No. 1 (2009): 5-28.

Kiti šaltiniai

Brunalas, Benas, „Grybauskaitė įvertino sumanymą aktyvinti moterų dalyvavimą politikoje: tai žemina“, Delfi, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/grybauskaite-ivertino-sumanyma-aktyvinti-moteru-dalyvavima-politikoje-tai-zemina-83715637>.

Černiauskaitė, Agnė, ir Viktorija Rimaitė, „Prieš Moters dieną – A. Širinskienę papiktinęs bendražygio siūlymas mokėti partijoms už moteris“, Lrytas.lt, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2020/03/05/news/pries-moters-diena-a-sirinskiene-papiktines-bendrazygio-siulymas-moketi-partijoms-uz-moteris-13901451>.

European Institute for Gender Equality, „Gender Equality Index. Comparing Power / Political scores in 2023 edition“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/compare-countries/power/1/bar>.

European Institute for Gender Equality, „Quotas can turbocharge progress on gender balance in politics and business“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://eige.europa.eu/newsroom/news/quotas-can-turbocharge-progress-gender-balance-politics-and-business>.

European Institute for Gender Equality, „Statistical brief: gender balance in politics 2021“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/statistical-brief-gender-balance-politics-2021>.

European Parliament, *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe* (2008).

European Union Agency for Fundamental Rights, „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://fra.europa.eu/lt/eu-charter/title/title-iii-equality>.

Europos Komisija, „Lyčių lygybės strategija. Laimėjimai ir pagrindinės veiklos sritys“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_lt.

Eurostat, „EU women hold third of seats in national parliaments“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20230308-2>.

IDEA, „Gender Quotas Database: Belgium“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas-database/country?country=22>.

Jarutis, Jonas, „Būsimieji rinkimai kaip galimybė užtikrinti lygias galimybes ne vien Kovo 8-ąją“, Delfi, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/jonas-jarutis-busimieji-rinkimai-kaip-galimybe-uztikrinti-lygias-galimybes-ne-vien-kovo-8-aja-83692215>.

Lietuvos Respublikos Seimas, *Komiteto išvada Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 ir 43 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.266791?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Komiteto išvada Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.266683?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Komiteto išvada Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui*, Vilnius, 2003, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.222146?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5885a963-744c-4d8b-9010-8186273b261e> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2011, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.402690?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 ir 43 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.250117?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 ir 43 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250119?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.250114?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250116?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas*, Vilnius, 2001, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.156145?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=09dff467-6c0b-402c-a2a1-8feb74c1f5ed> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34, 40, 41 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2001, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.156146?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=09dff467-6c0b-402c-a2a1-8feb74c1f5ed> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.250111?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.250113?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas*, Vilnius, 2003, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.206252?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, 2003, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.206256?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=5885a963-744c-4d8b-9010-8186273b261e> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimo vakarinio plenarinio posėdžio Nr. 420 stenograma*, 2012, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.421299> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Šešiolikštasis (292) posėdis*, 2002, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.187740> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Teisės departamento išvada Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3, 5 ir 6 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2011, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.403603?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, *Teisės departamento išvada Seimo rinkimų įstatymo 37, 43, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui*, Vilnius, 2005, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.297599?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=5fe2b1cb-155b-4be5-b154-7451269b5040> (žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas, „Statistika. Seimo narių balsavimo rezultatai“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=6&p_ses_id=92&p_fakt_pos_id=-500585&p_bals_id=-13450#balsKlausimas.

Lietuvos Respublikos Seimas, „Statistika. Seimo narių balsavimo rezultatai“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=6&p_ses_id=92&p_fakt_pos_id=-500585&p_bals_id=-13451#balsKlausimas.

Lietuvos socialdemokratų partija, „Partijos statusas“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.lsdp.lt/apie/partijos-statusas/>.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, „Pasauliniame lyčių atotrūkio indekse Lietuva pateko į valstybių lyderių dešimtuką“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.lygybe.lt/lt/pasauliniame-lyciu-atotrūkio-indekse-lietuva-pakilo?fbclid=IwAR3j8sg7wlSIZICwx7nOtpvorOx8Ytyvbh5IBZmTrSTwMDGK-fqaQS9Vs7I>.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, „Savivaldybių tarybų rinkimai sugriovė mitą „moterų neišrenka, nes jos pačios neina į politiką“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://lygybe.lt/naujienos/savivaldybiu-tarybu-rinkimai-sugriove-mita-moteru-neisrenka-nes-jos-pacios-neina-i-politika/>.

Turan, Güler, „Why Quotas Work for Gender Equality“, OECD, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.oecd.org/gender/quotas-gender-equality.htm>.

UNECE, „Proportion of seats held by women in national parliaments, %“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=142>.

Venckūnas, Vilmantas, „Valstiečių „dovana“ Kovo 8-ajai – nori mokėti partijoms už moteris“, TV3.lt, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/valstieciu-dovana-kovo-8-ajai-nori-moketi-partijoms-uz-moteris-n1032866>.

World Values Survey, „Online Data Analysis. World Values Survey Wave 7: 2017-2022“, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>.

Zamfir, Ionel, „Towards gender balance in the European elections. Electoral quotas – What can they achieve?“, *European Parliamentary Research Service*, 2023 m.

Želnienė, Liepa, „Dalia Grybauskaitė: Lietuvoje kvotų moterims nereikia“, 15min, žiūrėta 2024 m. gegužės 10 d., <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/dalia-grybauskaite-lietuvoje-kvotu-moterims-nereikia-56-158346>.

Priedų sąrašas

Priedas Nr. 1

Ieva Kačinskaitė-Urbonienė, Seimo Darbo partijos frakcijos narė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 30 d.

Ar partijos viduje esate svarstę dėl lyčių kvotų?

Buvo svarstyta ne tik apie moterų, bet ir jaunimo kvotas. Ilgą laiką man ir pačiai tekdavo formuoti partijos sąrašus, vadovauti štabams ir visa ko, tai tikrai ne kartą, praktiškai prieš kiekvienus rinkimus tą diskusiją pakeldavom. Bet labiau tokiu susitarimo principu, ne įtvirtinimu. Įtvirtiname, kad remsimės vienais ar kitais principais, bet kai buvo diskusija, kad gal tai vertėtų įtvirtinti partijos statute ir tai taptų norma, tokios idėjos buvo atsisakyta. Dėl paprastos priežasties – nuopelnai, žinomumas, kompetencijos ir t. t. Ne visada pagal lyčių principus gali sudėlioti. Bet šitas klausimas visą laiką aktualus, diskutuojamas.

Tai turite tokią labiau vidinę taisyklę, kad lyčių balansas turėtų būti išlaikytas?

Taip, ir matoma to reikšmė, privalumai. Bet vėlgi – keičiasi žmonės, vieni nueina, kiti ateina. Vieni vienuose rinkimuose labiau dalyvauja, kiti – kituose, tai natūralu, kad net su palaikymu ne visada pavyksta tą sąrašą padaryti tokį, kaip norėtusi, atsižvelgiant į moterų, jaunų žmonių skaičius.

O iš kur atėjo ši iniciatyva?

Partijos tradicijas suformavo įkūrėjas Viktor Uspaskich, čia jo nuopelnas. Viskas iš tikrųjų prasidėjo nuo jaunimo – jis labiau matė poreikį jaunesnių žmonių-profesionalų. Kaip taisyklė, į politiką daugiau ateina vyresni žmonės, turintys pasiekimų ir panašiai. Tai viskas prasidėjo nuo jaunimo, bet taip susiklostė, kad su Virginijos Baltraitienės, Loretos Grauzinienės didžiuliu palaikymu siekta ir didesnę skaičių moterų aukštesiose pozicijose įtraukti. Tai pasidarė kaip tradicija partijos.

Kaip, jūsų manymu, Darbo partija reaguotų į siūlymus lyčių kvotas įteisinti nacionaliniu lygiu?

Manau, į tai būtų žiūrima normaliai, bet privalomumo mes nenorėtumėm vis tik. Nebalsuotume už griežtą įtvirtinimą, nes tai tiesiog neatitinka realybės. Pavyzdžiui, socialdemokratams nepavyksta to padaryti, o jei pavyksta, patys būna nepatenkinti tuo sąrašu. Reikia atsižvelgti į nuopelnus, kompetencijas. Žvelgiant apskritai į Seimą, valdančioji dauguma yra tikrai liberalių pažiūrų žmonės, tai nemanau, kad pavyktų tai padaryti.

Jūsų vertinimu, kiek bendrai politikams (ne tik jūsų partijos viduje) svarbus lyčių balanso, moterų įtraukimo į politiką klausimas?

Manau, kad tas klausimas aktualizuojasi. Atsiranda sąmoningumas, kad tai būtina, ir tai matosi. Gal neturime tokio rezultato, kaip norėtusi, pavyzdžiui, Seime neturime, bet tai ir dėl natūralių priežasčių susiklosto. Kai formuodavau sąrašus, tai pati skatindavau, įkalbinėdavau moteris, kurios yra protingos, išsilavinusios, dalyvauti rinkimuose. Jos maloniai sutikdavo atlikti tokius partinius, rinkimų agitacijos darbus, prisidėdavo prie programos rašymo, bet pačios rinkimų kovoje jau nedalyvaudavo. Visuomet klausdavau kodėl, tai tos priežastys labai natūralios: moterys paprastai ir dirba, ir turi krūvą šeimyninių, buitinių klausimų, kuriais rūpinasi. Ir moksliniai tyrimai rodo, kad daugiausia ūkio darbų namuose moterys veža. Viskas taip ir susiję. Moterys labai dalyvauja rinkimuose, matome tai iš sąrašų, bet labiau kaip palaikymo komandos narės, o ne kaip pačios norinčios valdyti ir pilnai įsitraukti.

Apie tai diskutuojame – kaip sudaryti sąlygas, užtikrinti įvairias socialines, švietimo paslaugas, kad moterims toms naštos būtų mažiau namuose, kad vyrai labiau įsitrauktų, kad moterys turėtų daugiau

galimybės. Tai labiau per šią prizmę žiūrime. O apie kvotas, tai matau, kad atsargiai yra vertinama. Galbūt dėl pavyzdžių trūkumo, nors, atrodo, turime jų užsienio šalyse.

Ar Lietuvai dar kažko trūksta, kad pasiektume lyčių balansą politikoje?

Situacija yra gerėjanti. Jau pagal tai, kiek tėčių išeina tėvystės atostogų ir pan., pasitikėjimo moterimis daugiau atsiranda visuomenėje. Bet natūralu, kad viskas taip greitai nepasikeis. Ko mums tikrai reikia, tai kiekvieną sprendimą priiminėjant galvoti apie galimybes veikti, įvertinti jį iš visų pusių. Aišku, viešinimas, skatinimas, gerųjų pavyzdžių sklaida prisideda prie pokyčio.

Ar matote kažkokių indikacijų, kad rinkėjams trūksta moterų politikoje?

Iš asmeninės patirties matau, kad tas poreikis yra. Man pačiai, kaip rinkėjai, atrodo, kad situacija gerėjanti. Jei anksčiau tų politikų ryškių buvo ne tiek daug, tai dabar jų daugėja, ypač jaunų, to pasirinkimo yra. Bet faktas, kad iki balanso dar trūksta nemažai. Bet net ir įvedus kvotas nemanau, kad situacija labai pasikeistų. Vis tiek išlieka kitos, giluminės priežastys.

O ką, jūsų nuomone, pakeistų didesnis moterų skaičius politikoje?

Tikrai atsirastų daugiau empatijos, daugiau diskusijų. Į sprendimus būtų pažvelgiama įvairiapusiškiau. Mažėtų tokių reiškinių kaip, pavyzdžiui, medžiotojų įstatymai, kas buvo labai ryšku šią kadenciją. Koncentracija labai didelė vyrų, yra tarp jų medžiotojų, tai jie daro tokius sprendimus, kurie nebūtinai palankūs gamtai ir mūsų ekosistemai. Tai tikrai mažėtų tokių pavyzdžių, didėtų įvairiapusiškumas, gilesnės diskusijos būtų. Geresnis lyčių balansas atneša ir labiau subalansuotus, tvaresnius sprendimus. Įvairiose srityse moterų įžvalgos būtų labai reikalingos ir atneštų teigiamų pokyčių.

Kiek bendraujate su nevyriausybinėmis organizacijomis moterų įtraukimo į politiką klausimais?

Paprastai moterų organizacijos mus spaudžia, kviečia diskutuoti ir priimti rimtesnius sprendimus, sakydamos, kad daroma per mažai. Aš tada juokaudama klausiu, o tai ką jus darote ten ir neinate čia [į politiką]? Priežastys yra tokios pačios, kaip daugelio moterų – buitinės ir pan. Tai bendradarbiaujame, išklausome pasiūlymus, gerąsias praktikas atveža ir iš kitų šalių. Bet pilna apimtimi, deja, nėra valios ir noro imti ir svarstyti pasiūlymus.

Paminėjote užsienio praktikas, tai kaip mes lyginamės su kitomis valstybėmis lyčių balanso srityje?

Pastaruoju metu šis Seimas atrodo labai gerai, nes turime daug moterų partijų vadovių, ministrų, ministrę pirmininkę, Seimo nares, kurios važiuoja į įvairius tarptautinius formatus, atstovauja ir dalyvauja. Tai mums sako: „Iš kur čia pas jus tiek jaunų, išsilavinusių, gerai šnekančių moterų?“ Tai mes užsienio erdvėje atrodome gerai. Kas pas mus yra blogai, tai kad neturime to balanso. Man atrodo, kad jei turėtume balansą, tai ne geriau atrodytume tarptautiniuose formatuose, bet mūsų sprendimai būtų tvaresni ir dėl to turėtume didesnę pagarbą. Labiau per šią prizmę turėtume žiūrėti, bet įvaizdį bent pastaruoju metu turime neblogą. Mūsų Seimas, kuris važiuoja, reprezentuoja, gan jaunai atrodo, tai visi ir stebisi, kad pas mus tiek daug jaunų žmonių, moterų. Tai čia tokio įvaizdžio formavimo yra.

Iš tikrųjų tarptautiniuose vertinimuose pastaruoju metu atrodome geriau – šią kadenciją parlamentarių, ministrų turime daugiau. Tačiau tokio išipareigojimo ir toliau palaikyti lyčių balansą nėra, tad įdomu, ar bendrai tarp politikų vyksta kažkokios diskusijos dėl lyčių kvotų?

Turėjome susitikimą su moterų organizacijomis, buvo iš visų frakcijų dalyvių. Ne tik moterų – ir vyrų, tai labai aiškiai matau šiame Seime, kad nėra poreikio, noro formalizuoti tą kvotų klausimą, nes visi

supranta poreikį, prasmę ir stengiasi tai daryti kuo natūraliau, bet ir sąmoningiau. Kvotos nieko neišspręs – jos pastatytų partijas į nepatogią situaciją, pavyzdžiui, pritraukiant nekompetentingus žmones, neturinčius pakankamai palaikymo. Tada atsirastų dar didesnė fragmentacija, frakcijos frakcijose, kas neleidžia pakankamai gerai įgyvendinti savo programos. Prie to prisideda ir pats partinis kolektyvas, nes kai atsiranda tas neteisingumo jausmas, atsiranda ir veikimas prieš, kas irgi nepadeda, būna didesnis susiskaldymas. Tai nebuvo tokio palaikymo lyčių kvotų pasiūlymams iš nevyriausybinių organizacijų, nemačiau nei vienos partijos, neskaitant socialdemokratų, kurie tai deklaruotų.

O ar partijos viduje turite moterų skyrių ar komitetą, kuris rūpinasi panašiais klausimais?

Anksčiau turėjome, bet tie klausimai nunyko, nes jie išsprendžiami. Kai yra sutarimas, kad reikia moteris įtraukinėti, vyksta nuolatinė paieška ir skatinimas, tai tarsi nunyko poreikis. Pradžioje turėjome, tai buvo kokiais 2009 m., tai prieš 10-15 m., nes ir partija, frakcija buvo didesnė, konkurencija padidėjusi kandidatuojant. O po to nunyko poreikis ir pati grupė.

Priedas Nr. 2

Demokratų sąjungos „Vardan Lietuvos“ valdybos narė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 19 d.

Ar partijos viduje esate diskutavę dėl lyčių kvotų?

Diskusijos buvo prieš dvejus metus įsteigus partiją, kai rašėme įstatus, ar įtraukti lyčių kvotas, ar ne. Tada kovojom dėl dviejų kvotų – jaunimo ir moterų. Tai dėl jaunimo kvotų pavyko, o moterų liko rekomendacinio pobūdžio. Tai taip ir yra dabar mūsų partijos įstatuose, kad rekomenduojame, jog penketuke būtų bent dvi moterys.

Tai lyčių kvotos partijoje nėra kažkaip formalizuotos? Tai labiau vidinė taisyklė, kurios siekiama laikytis?

Būtent, tai labiau vidinė taisyklė. Asmeniškai esu tokios nuomonės, kad tokie dalykai turėtų būti formalizuojami ir įstatymu, tik praktikoje dėl to atsirastų papildomų kliūčių, gal sukeltų ir susiskaldymą partijų viduje tarp narių.

Jei kalbate apie galimą susiskaldymą, gal papasakotumėte, kokie argumentai už ir prieš lyčių kvotas buvo pateikti?

Mūsų partijoje tokios dvi skirtingos kryptys atstovaujamos – viena sako, kad viskas yra ir taip gerai su lyčių lygybe, jokių kvotų mums nereikia, nes taip tik kuriame problemą lygioje vietoje. Tai vienas toks požiūris. O kitas požiūris toks, kad moterys vis tiek visuomenėje yra opresuota lytis, reikia specialių sisteminių priemonių, sukuriančių joms lygesnes sąlygas. Dvi tokios pozicijos išsiskyrė. [Kvotų šalininkų] pusė buvo kiek silpnesnė, mažiau palaikymo turėjo, tai kvotas moterims įtraukėme tiesiog kaip rekomendaciją.

Tam, matyt, reikėjo ir partijos vadovybės palaikymo, kad priimtų bent kaip rekomendaciją. Koks yra partijos vadovybės santykis su moterų reprezentavimo klausimu?

Šitas rekomendacinis sprendimas buvo labiau kaip kompromisinis variantas, kuris visoms pusėms kaip ir tinka; tokia mažiausia blogybė. Labai individualiai su palaikymu šiam klausimui, išsiskyrė [partijos vadovų] nuomonės. Nebuvo gal tokio požiūrio, kad tai nepalanku dėl kandidatų atrinkimo ar panašiai. Argumentai prieš buvo tokie, kad viskas gerai su lyčių lygybe ir nebeieškome problemų.

Vidurio ir Rytų Europoje daryti tyrimai rodo, kad dalis visuomenės lyčių kvotas asocijuoja ir su sovietmečiu pristatais reikalavimais įtraukti moteris. Kiek girdite tokių nuomonių?

Kad ne, niekas netapatina su sovietmečiu. Nežinau tokių atvejų.

Ar moterų reprezentavimo didinimas, lyčių lygybė yra problema, prie kurios sprendimo partija kažkaip siekia prisidėti?

Pas mus labai aiškiai siekta, kad sąraše į Europos Parlamento rinkimus būtų 10 vyrų, 10 moterų – po lygiai. Čia buvo labai aiškus sąrašo lyderio Virginijaus Sinkevičiaus reikalavimas. Bet visaip būna. Būna renginiai visokie, tarybos ar panašiai, tai yra keletą kartų buvę, kur du vyrai veda. Tai ar mes neturime moterų, kurios galėtų prisidėti? Bet yra ir Seimo nariai, kurie tokiose situacijose sako „pala, kažkas ne taip“. Bet čia turbūt visose partijose dar taip yra, yra kur tobulėti. Bet rinkimuose į Europos Parlamentą tai gražiai siekiame išlaikyti 50/50 santykį. Bet ir kitur siekiama laikytis, kad viena lytis nedominuotų.

Ar taikote kažkokias specialias priemones, kad pritrauktumėte daugiau moterų į partiją, kviečiate kandidatuoti?

Renkant kandidatus į Europos Parlamentą tikrai buvo, žinau, kad išbraukė kelis vyrus, kurie gavo daugiau balsų tam, kad būtų palaikytas 50/50 santykis. Tai kelis vyrus pakeitė moterys. Prezidento rinkimams buvo 5 kandidatai vyrai, nebuvo nei vienos moters. Bet tada partijos viduje buvo uždegta ta raudona šviesa, kad kažkas ne taip. Tai yra partijoje toks mąstymas, pavadinkim, progresyvesnis, kad ir moterims reikia tas vietas užtikrinti.

Kai kurios partijos siūlo ir mokymų programas potencialioms kandidatėms, taiko kitus būdus tam, kad būtų moteris labiau pritrauktų. Ar pas jus vyksta kažkas panašaus?

Turim tokias neformalias priemones, yra ir moterų klubas. Jos organizuoja visokius mokymus, tai yra tokia platforma moterims.

Ko, jūsų manymu, dar trūksta Lietuvoje, kad daugiau moterų įsitrauktų į politiką?

Žiniasklaidoje vis atsiranda straipsnių, kokia ta moteris turėtų būti. Kukli, akių neidraskanti... Jei bandai eiti į verslą, į politiką, tai vadinasi, tu esi vyriška. Visuomenėje mūsų dar yra toks požiūris. Ne tik regionuose, bet ir didmiesčiuose. Norisi išeiti iš tokių įsitikinimų, kad moteris tik graži, vaikus prižiūrinti. Čia turbūt kultūrinis veiksnys, labai gajūs dar stereotipai visuomenėje. Ir jei jų neatitaikai, prasideda visokie „tu vyriška“. Nežinau, ką tai reiškia.

Ar pastebite, kad ir rinkėjai laikosi panašių nuostatų?

Sunku pasakyti. Savivaldos rinkimuose iš pradžių buvo tokių kalbų, kad dabar duokim moterims pasireikšti. Bet išrinkus jas prasidėjo pykčiai, ant premjerės, kuri irgi moteris, pykčių irgi labai daug atsirado. Atrodo, kad situacija dar labiau pablogo – buvo noras leisti moterims pasireikšti, bet kai išrinko, tai „davė moterims valdyti, tai ir karas, ir pandemija [prasidėjo]“. Visai nesusiję dalykai, nėra jokios koreliacijos, bet taip sutapo, kad suprastino moterų politikoje įvaizdį.

Tai ir pas mus planuojant sąrašą į Europos Parlamentą buvo toks požiūris, kad Europa, dar Vilniaus „burbulas“ gal ir supras tą 50/50 lyčių pasiskirstymą, bet mūsų Lietuva to nesupras, niekam tai neįdomu. Tai čia labiau partijos reikšmingas žingsnis [išlaikyti lyčių balansą], neatsižvelgiant labai į tokią nuomonę.

Tik kas keista, kad nėra iš tikrųjų daug tų moterų, norinčių, pavyzdžiui, į kokį renginį važiuoti, kad nebūtų tik vyrai. Moterims kažkaip sunkiau pasireikšti, jos save apriboja, čia gal vėlgi kultūros, visuomenės požiūrio nulemta. Dėl to kai partiją reikia kažkur reprezentuoti, nuvažiuoti, moterų yra

žymiai mažiau norinčių. Tai reikia atlikti didesnę darbą, kad jas paskatintume važiuoti. Moterys, bent jau mūsų partijoje, yra mažiau aktyvios. Ir jos vyresnio amžiaus, o vyrų yra įvairi ta amžiaus amplitudė.

O ką pakeistų daugiau ir aktyvesnių moterų politikoje?

Vis tiek esame kažkiek skirtingi charakteriais, požiūriais, problemų sprendimo būdais. Aišku, priklauso nuo individo, bet ir įstatymai kitokie priimti būtų. Pavyzdžiui, jau seniai būtume priėmę Stambulo konvenciją, jei būtų daugiau moterų. Yra tokių klausimų, kurie net nepatenka į darbotvarkę, nes nėra pakankamai moterų, kurios juos labiau palaikytų. Bet kartais ir pačios moterys prieš tokius dalykus balsuoja. Ir pačios moterys moteris nureitinguoja. Tai moterims ne tik su vyrais kartais tenka pakovoti, bet ir moteriai su moterimi.

Tai matote, kad trūksta ir moterų mobilizacijos lyčių lygybės klausimais?

Yra tam tikros organizacijos, klubai, kurie rūpinasi, kad moterys moteris labiau palaikytų. Susiskaldžius mažomis grupelėmis tikrai sunkiau pasiekti rezultato, bet jei moterys vienos kitą labiau palaikytų, tai pasiektume visai kitų rezultatų. Tai moterų solidarumo tikrai kartais labai trūksta.

Ar jūsų partija bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis moterų įtraukimo klausimais?

Pavieniai Seimo nariai bendradarbiauja su įvairiomis grupėmis, pavyzdžiui, su jaunomis mamomis, moterų organizacijomis. Yra partijoje tokių žmonių, kurie bendrauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, bet priklauso individualiai. Kažko tokio masinio nebūna.

O koks bendradarbiavimas lyčių lygybės klausimais su užsienio partneriais? Turbūt, kaip ir dauguma partijų, esate įsitraukę į partijų tinklą?

Taip, esame Europos žaliųjų partijų nariais. Jie yra labai progresyvūs, labai palaiko ir LGBT teises, pasisako dėl klimato kaitos. Tai esame labai progresyvioje europinėje šeimoje, jie labai gina moterų teises. Tai mes, pavyzdžiui, jų medžiaga apie moterų teises su partijų skyriais nesidaliname, nes ten labai feministinis požiūris, kurio, galvojom, miesteliai nesuprastų, jiems nepriimtina būtų. Europiniai standartai šiuo klausimu yra labai aukšti, bet didžioji dalis mūsų partijos tokiems sentimentams dar nebūtų pribrendę.

Progresyvumo įvaizdis turbūt daugeliui partijų svarbus, juk taikomasi ir į jauną rinkėją, kuriam tokie klausimai darosi vis svarbesni.

Tie žmonės, kurie priima sprendimus, turi daugiausia įtakos partijoje, yra progresyvūs, jie labiausiai palaiko tokius klausimus. Bet dauguma pasiskirstytų labai įdomiai. Nors tai, kad vyksta diskusijos, pavyzdžiui, kur kiek vyrų ir moterų kandidatuoja, yra geras ženklas, reiškia, kad tos problemos pastebimos, neignoruojamos. Bet dauguma partijos dar taip nemano.

O kas yra tas rinkėjas, į kurį jūs labiausiai taikotės? Kiek jums svarbi moterų auditorija?

Mūsų rinkėjos ir yra daugiau moterys. Dar įdomu tai, kad ir didmiesčių, didelių pajamų gyventojai, kur galvotum, kad jie būtų liberalų, konservatorių rinkėjai. Tai šiai grupei, manau, svarbūs lyčių lygybės klausimai. Bet regionų rinkėjui tai turbūt nėra taip aktualu. Labai skiriasi požiūris tarp regionų ir centrų.

Ar matote tarp rinkėjų kažkokių indikacijų, kad jiems trūksta moterų kandidačių?

Nelabai ir gali griežtai nurodinėti skyriams, ką jie išsirinks kaip kandidatus. Mes, kaip jauna partija, esame kandidatavę tik į savivaldos rinkimus, kandidatuojant į Seimą dar tokios procedūros

neturėjom. Į Europos Parlamento rinkimus partijos skyriai buvo daugiau pasiūlę kandidatų vyrų, tai partijos centras turėjo siūlyti įtraukti daugiau moterų, performuluoti kiek tą sąrašą. Įtraukti daugiau moterų, kurios ne tik iškrito iš sąrašo, bet ir išvis nebuvo įtrauktos.

Ir dauguma išrinktų moterų mūsų partijoje, kaip ir minėjau, yra vyresnio amžiaus. Tai karta, kuri ir nemano, kad reikia kažkaip papildomai siekti lyčių lygybės. Tai tas požiūris ir partijoje lėtai keičiasi, galvojama, kad dirbk, dirbk ir užsidirbsi. Būna tokio apatiško požiūrio partijoje.

Priedas Nr. 3

Daniel Ilkevič, Laisvės partijos valdybos narys ir Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys, interviu su autore, 2024 m. balandžio 22 d.

Ar Laisvės partijoje yra diskutuota apie galimybę taikyti lyčių kvotas?

Ši diskusija egzistuoja, tik kiek kitu kampu. Neatsimenu, ar esame taip tiesiogiai diskutavę bet kokiam politiniam lygmeny, reikia ar nereikia kvotų, bet bendrai lyčių lygybės tema pas mus yra aktuali. Kokią temą bepaimtum – organizuojant renginį, sudarant sąrašą – niekada neapsieinama be šitos diskusijos. Ir aš visada paklausiu, ir matau viešas diskusijas partijos platformose, kad „ei, ar ne per mažai moterų? Ką darysime, kad sąrašas atrodytų teisingai?“ Kai sudarinėjau mūsų sąrašą savivaldybių rinkimuose, nes buvau už tai atsakingas, du asmenys iškėlė mintį, kad būtų daugiau moterų pirmame penketuke. Pasiūlymai buvo tokie, kad „mums svarbu lyčių lygybė, tai aš galiu eiti lauk, kad būtų daugiau moterų“. Tai svarba šito klausimo tikrai yra. Ar kada diskutuojame apie tai, kad reikėtų nešti tokią įstatyminę iniciatyvą? Veikiu ne. Ar tai aktyviai bandome taikyti partijos viduje? Taip, nors ne visada išeina tobulai.

Tai partija laikosi tokios vidinės taisyklės, nors tai nėra kažkaip formalizuota?

Esame valdyboje pasitvirtinę dokumentą dėl lygybės ir kokybės standartų. Yra toks punktas, kad į partijos veiklą ir gyvenimą įtraukiamos įvairios socialinės, etninės, tautinės grupės ir skirtingų lyčių atstovai. Tai yra ir toks formalus reikalavimas. Dar truputėlį apie patį procesą – tai pasimato labiausiai viešuose renginiuose ir sąrašų sudaryme. Mūsų partijos vadovybės stiprus prioritetas visada turėti lyčių lygybę sąrašuose, bet mes niekada nesiėmėme jokių, sakykim, sintetinių veiksmų tam užtikrinti. Mūsų sąrašė į Seimą 2020 m. pirmas dešimtukas buvo visai subalansuotas ir tai natūraliai taip įvyko. Mūsų reitingavimas yra vienas atviriausių Lietuvoje, leidžiame sąrašus reitinguoti absoliučiai visiems dar prieš rinkimus. Matome, kad po rinkimų mūsų sąrašas, jei kalbame apie daugiamandatę, nesikeitė labai stipriai. Mūsų rinkėjai patys lyčių lygybę laiko prioritetu, tai atsispindi. Mūsų frakcija Seime taip pat gana subalansuota lyčių atžvilgiu, panašu ir Vilniaus taryboje. Dabartinis sąrašas į Europos Parlamentą yra prasčiau subalansuotas, tai pirmą kartą susiduriame su šia problema. Matau diskusiją ir partijos viduje, ir tarp mūsų palaikytojų dėl šito aspekto, kad pirmame dešimtuke, dvidešimtuke vyrų yra daugiau negu moterų. Tai indikacija, kad į tai reikės atsižvelgti labiau per Seimo rinkimus ir galbūt kelti klausimą, ar nereikėtų formalizuoti, kaip tie sąrašai turėtų atrodyti.

Žinau, kad socialdemokratai yra nusistatę, kaip sąrašai turi atrodyti, jie turi ir jaunimo kvotas, bet manau, kad realybėje tai ne visą laiką įvyksta. Vidiniai partijos reguliavimo dokumentai vis dėlto ne visą laiką yra taikomi. Lyginant su kitomis partijoms, visada įdomu pažiūrėti kitų pirmąjį dešimtuką. Tai nors mūsų situacija [rinkimuose į Europos Parlamentą] nėra labai gera, ji nėra prasta Lietuvos kontekste.

Kuo remiantis Laisvės partijoje sudaromi rinkiminiai sąrašai?

Yra toks dalykas kaip vidinis partijos reitingas. Tai pavienio partijos nario vidinis įsitinklinimas, veiklumas. Čia suveikia paprasti dalykai kaip dalyvavimas renginiuose, aktyvumas vidinėse partijos diskusijose. Jei pasiūlai savo iniciatyvą, aktyviai išpildai tą rolę, kurioje partijoje esi, tai tu automatiškai įgauni vidinį partijos žinomumą. Esam linkę balsuoti už asmenį, apie kurį esame girdėję prieš tai. Tai partijoje tas taip pat suveikia.

Suveikia ir priklausymas tam tikroms bendruomenėms už partijos ribų – negalią turinčių asmenų, LGBT, tautinių mažumų ir kt. Kaip minėjau, mūsų partijos reitingavimas yra atviras, tai partijos nariai gali paprašyti palaikymo savo bendruomenėje.

Na, ir patirtis. Esame partija, skaičiuojanti dar tik penkerius metus, tai su ta patirtimi yra įvairiai. Seimo nariai, ministrai natūraliai patirties įgauna daugiau, yra populiariesni, labiau matomi, autoritetai partijoje, dėl to gauna geresnę vietą.

Sunkiausiai pamatuojamas yra pirmininko sprendimas, jis turi teisę pakeisti vietą rinkimų sąraše. Vietos migruoti gali įvairiai. Pavyzdžiui, nepopuliarus, nežinomas politikas, bet gal jis svarbus darbo atlikimui, padeda su užkulisiniais procesais. Gali būti daug motyvų.

Ar šiais aspektais matosi skirtumas tarp vyrų ir moterų partijoje?

Pastebime, kad mūsų palaikytojų ratas orientuojasi labiau į moteris. Turime aktyvių politikų moterų, apie tai byloja ir tai, kad partijos pirmininkė yra moteris, du iš trijų ministrų yra moterys. Seime, kaip ir minėjau, Laisvės frakcija yra subalansuota. Tai pasakyčiau, kad turime aktyvių moterų ir jos yra populiarios politikės viduje. Niekada negirdėjau tokių pamąstymų, kad gal vyras turėtų eiti priekyje – atvirkščiai.

Jei vėl būtų bandymas nacionaliniu lygiu įvesti lyčių kvotas visoms partijoms, kaip manote, kaip balsuotų Laisvės frakcija?

Šioje diskusijoje dalyvautume, matytume poreikį turėti kuo didesnę lyčių lygybę, bet būnant sąžiningiems su savimi galime turėti neblogą situaciją su lyčių lygybe. Tai vienareikšmiškai pritarti lyčių kvotoms neskubėtume, bet bendrai atsirastų įvairių nuomonių. Partijoje tikrai atsirastų politikų ir politikų, palaikančių lyčių kvotas. Bet būtų ir tokie, kurie nepalaikytų šios idėjos, nes ji pasirodytų nepakankamai liberalu apibrėžti iš anksto tam tikrą vietą, o ne pirmiau pastatyti individą, jo kompetencijas ir patirtį. Stengiamės būti sąžiningi su savimi. Mes esame auganti partija, prie mūsų jungiasi žmonės, bet mes nesame orientuoti į vyrą ar moterį, mes orientuoti į lyderį, srities ekspertą, asmenį, kuris gali geriausiai kalbėti tam tikra tema, užtikrinti, kad mums svarbūs pokyčiai būtų įgyvendinti.

Kadangi Laisvės partijai aktualus lyčių lygybės klausimas, ko, partijos nuomone, trūksta, kad Lietuvoje moterų politikoje turėtume daugiau?

Sunku pradėti nuo kažko vieno. Laisvės partija daug kalba apie moterų teises, lyčių lygybę kaip apie mūsų siekį. Esame viena tų partijų, kuri lyčių lygybę kelia kaip prioritetą, tai turime labai horizontaliai žiūrėti į šitą klausimą. Daug kas prasideda nuo minkštųjų priemonių kiekvieną dieną, t. y. nuo to, kaip mes elgiamės vienas su kitu, kokią retoriką naudojame. Kažkas panašaus yra su LGBT asmenų grupe, siekiu įteisinti civilinę partnerystę. Iš esmės keliamo šitą klausimą, kad valstybės akivaizdoje kiekvienas žmogus turėtų būti lygus, vienodai apsaugotas. Tai manau, kad įstatyminės iniciatyvos irgi yra geros. Reikia paminėti ir smurtą prieš moteris. Svarbu priimti tam tikrus teisėkūrinius sprendimus su Stambulo konvencijos ratifikavimu. Tų instrumentų teisėkūrinių yra. Bet svarbu pradėti nuo kasdienių procesų.

Kokį požiūrį į lyčių lygybės politikoje klausimus apskritai matote politikoje, ne tik partijos viduje?

Mažai dėmesio šitam klausimui, nepagrįstai mažai. Visą laiką vyksta diskusija, kad tie klausimai svarbūs, bet jie svarbūs ne dabar. Gyvename geopolitiškai sunkioje situacijoje, bet tai nereiškia, kad negalime rūpintis lyčių lygybės, žmogaus teisių, tautinių mažumų klausimais, nes dabar jiems netinkamas metas. Tai nesąmonė, nes tai turi eiti horizontaliai, kad ir koks sprendimas būtų priimtas. Svarbu turėti politinės lyderystės pavyzdį ir tai nešti nepaisant sunkaus laikotarpio, nes kitaip niekada nepasieksime proveržio, neturėsime gerų ekspertų, nuomonių. Jei nesirūpiname lyčių lygybe, nesirūpiname demokratijos kokybe, nes nusprendžiame diskriminuoti nuo pat pradžių ir prarandame galimybę išgirsti visus balsus, visas nuomones.

Bet tai nėra daroma, neatrodo, kad tai populiaru. Yra daug palaikytojų lyčių lygybės temos ir aktyvistų, bet, paėmus bendrą Lietuvos rinkėjų imtį, tai vis dar nepopuliaru, nerimta, nes rimta yra kalbėti apie gynybos biudžetą. Ir partijose tas pats, man pačiam nesuprantama, kodėl taip yra. Pavyzdžiui, kai Vilniaus taryboje keliu šitą klausimą, lieku nesuprastas, kodėl man rūpi kitų žmonių reprezentacija. Nepatogu tokį klausimą nešti, lieki nesuprastas, nes tai neduoda jokių politinių dividendų.

Jeigu yra toks požiūris, kad neneša dividendų, tai politikai į lyčių lygybės klausimą žiūri ir kažkiek strategiškai?

Tai dalinai gali būti ir strateginio tikslo dalis. Ne paslaptis, kad partijos darosi savo tyrimus, žiūri, kiek tam tikri sprendimai atneša plusų ir minusų, tai kai kurios partijos, esančios tam tikrame vertybiniame spektre, lyčių lygybės klausimų tiesiog nekelia, nes jiems tai nėra naudinga rinkėjų palaikymo prasme. Jie tai mato iš savo duomenų ir kaip tik kelia diskusiją, kad baikime apie tai kalbėti, užčiaupkime tuos, kurie kalba, nes jie tradicijų išdavikai, Sorošo gerbėjai ar pan. Tai jiems tiesiog strategiškai, politiškai ilgainiui nepatogu. Jiems patogu važiuoti priešprieša tokia labai konservatyvia linija. Kitas dalykas, kad mūsų visuomenė nemėgsta konfrontuoti, kelti aštrių klausimų, o tie, kurie tai daro, baudžiami blogais reitingais.

Kalbant apie visuomenės požiūrį, lyčių kvotos gali būti asocijuojamos ir su sovietiniu palikimu, kadangi tais laikais tokia praktika egzistavo. Kiek tokių argumentų prieš lyčių kvotas girdite šiandien?

Tiesą sakant, nedaug tokių argumentų girdžiu. Girdžiu, kad tai yra leftistinis-socialistinis pasiūlymas. Tai gali būti surišama su sovietine ideologija, bet tai labiau etiketė, kad šis klausimas kažkur kairėje, tai dėl to dešinės jėgos į tai pažiūrės keistai, nes pirmiau pamatys ideologinę perspektyvą. Tai čia naratyvo įrėminimo klausimas, nes jei pažiūrėtume į šį klausimą iš esmės, tai jame ideologiškumo nelieta labai daug. Čia kaip sakyti, kad moterų dalyvavimas politikoje yra leftistinis dalykas, šitas diskursas kažkada vyko. Lyčių lygybė iki dabar išlieka progresyviu klausimu, bet aš nematau, kad jis kažkaip ideologiškai prisodrintas. Ir moterų dalyvavimas politikoje tikrai nereiškia, kad moterų klausimams bus daugiau dėmesio.

Kiek lyčių lygybės klausimu bendradarbiaujate su nevyriausybinėmis organizacijomis?

Neblogas santykis Laisvės partijos ir nevyriausybinių organizacijų, matyt dėl to, kad keliami panašūs klausimai, daug ateinančiųjų į Laisvės partiją yra iš nevyriausybinių organizacijų. Konkrečių pasiūlymų teikiama, turime ir savo atskirą „Žemaitės HUB“, kur apie tokius dalykus kalbame, jame kviečiamos dalyvauti ir nevyriausybinių organizacijų. Ne visada tie pasiūlymai formalizuotai ateina, bet ateina, esame tame lauke su nevyriausybinių organizacijomis, kurios rūpinasi lyčių lygybe.

O kaip bendradarbiaujate su užsienio partneriais, panašiomis partijomis Europoje? Kokia praktika dalijatės?

Esame ne vieno partijų tinklo dalimi ir ten dalyvaujame aktyviai. Artikuliuotos diskusijos apie lyčių kvotas nelabai atsimenu, bet, vėlgi, lyčių lygybė yra prioritetų sąrašė. [Viename tinkle] galvojame apie iniciatyvą, kur ir vyrai kalbėtų apie moterų teises, nes populiariu, kai moterys advokatauja moterų teisėms, bet tai jau kitas lygis, kai vyrai kalba, kad „išrinkim ją, o ne mane“. Tai automatiškai reiškia, kad lieka mažiau vietų vyrams.

Tai kaip Lietuva lyčių lygybės aspektu lyginasi su kitomis valstybėmis? Kiek tai svarbu, jei norime atrodyti progresyviai tarptautinėje erdvėje?

Tai labai susiję ne tik su lyčių lygybe, bet apskritai su žmogaus teisių rodikliais. Jei kalbame apie didžiulius investuotojus Lietuvoje, jiems vienas iš rodiklių svarstant Lietuvą yra situacija su žmogaus teisėmis. Ar įmonė su savo principais, ideologija galės taip pat veikti Lietuvoje, kaip, pavyzdžiui, Nyderlanduose? Bendradarbiaujant tarp šalių, ypač Vakarų pasaulio, šitas klausimas įgaus vis daugiau svarbos.

Jei apibendrintume, tai ar padėtų Lietuvai tokios trumpalaikės priemonės kaip lyčių kvotos, kad pagerintume moterų politinį reprezentavimą? Ar vis tik didesnis palaikymas jaučiamas idėjai to sulaukti natūraliai?

Priklauso nuo situacijos. Jei kažkur situacija prasta, reikia įsikišti, pakoreguoti ir padėti, tik, aišku, ne super radikaliais įrankiais. Lyčių kvotas laikyčiau vienu radikalesnių įrankių, tai galima naudotis tuo, ką partijos jau turi, pavyzdžiui, partijų pirmininkai gali imtis kiek perdėlioti rinkiminių sąrašus. Mano įsitikinimu, turime skatinti tokią kasdienę kultūrą, kuri lyčių lygybę laikytų kaip prioritetą ir sąrašų sudarymas ir visa kita tai rodytų.

Politinė lyderystė čia labai svarbi. Tokie klausimai, kaip mirties bausmės panaikinimas, buvo sutvarkyti politinės lyderystės pagrindu. Jei mes darytume apklausą, ar mirties bausmė turėtų būti, tai turbūt atsirastų nemaža dalis, kuri tai palaikytų. Bet politinė lyderystė ir žmogiški standartai sako ką kito, tai pokytis turėtų ateiti nuo sprendimų priėmėjų. Tai tie žmonės, kurie savo sprendimais daro įtaką lyčių lygybės situacijai nuo savo komandos sudarymo iki kitų sprendimų, kuriuos priima.

Priedas Nr. 4

Morgana Danielė, Seimo Laisvės frakcijos narė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 29 d.

Ar partijos viduje esate diskutavę dėl lyčių kvotų? Kokių argumentų už ir prieš buvo pateikta?

Išties Lietuvoje lyčių kvotos net labai liberaliose partijose, kurios labiau įsigilinusios į žmogaus teises, kažkaip iš pradžių sukelia neigiamą reakciją. Pas mus partijoje irgi tokių pirminių reakcijų yra buvę netgi iš labai artimų kolegų. Bet pabendravus šiuo klausimu, po platesnio edukavimo apie lyčių kvotas ir jų vaidmenį nuomonę pakeitė kai kurie partijos nariai. Tiesa, Laisvės partijai savaime niekada neprireikė tų kvotų. Nors mūsų partija yra „vyriškiausia“ – turime daugiau vyriškos lyties žmonių pačioje partijoje, – mūsų pirmuose trijuose dešimtuose dominuoja moterys. Išrinkti Seimo nariai pasiskirstę 50/50 santykiu, organiškai išsireitingavimas gaunasi labai geras lyčių atžvilgiu. Tai kol kas lyčių kvotos nebuvo aktuali tema mūsų partijoje.

Tai bendrai lyčių balanso klausimas svarbus jūsų partijai?

Tai nėra nei prioritetas, nei ne prioritetas, bet tiesiog nekyla šitas klausimas – neturime [lyčių disbalanso] problemos, nes organiškai susideda labai proporcingai vyrų ir moterų santykiu. Todėl nėra net ką diskutuoti šiuo klausimu.

O jei dabar būtų siūlymų nacionalinėje teisėje lyčių kvotas įtvirtinti visoms partijoms, kaip jūsų frakcija reaguotų į tai?

Aš asmeniškai kvotas palaikau, matau jose prasmę dėl daugybės priežasčių. Ne dėl to, kad moterys negabios ar panašiai, bet dėl to, kad jos linkusios savimi abejoti. Ir mokslinių įrodymų yra, kad jei moteris darbinantis mato, kad neatitinka kelių reikalavimų, tai nesiunčia savo CV. Vyrai, jei atitinka bent kelis reikalavimus, kuo puikiau siunčia savo CV. Tai čia požiūrio, savivertės problemos, dėl to manau, kad priverstinė sistema, kuri pastumia, paskatina moteris, yra veikianti, naudinga ir turėtų būti.

Dar vienas pavyzdys su tėvystės/motinstės atostogomis: Švedija daugybę metų turėjo laisvai pasirenkamas atostogas, bet kol valstybė nepadare neperkeliamų mėnesių, tol tėvai jų tiesiog nesirinkdavo. Tai valstybės pastūmėjimas iš tikrųjų pakeitė lyčių lygybės klausimą Švedijoje labai pastebimai. Manau, kad ta pati analogija su politika – jei matome problemą, tai valstybė turi įsikišti ir švelnų pastūmėjimą tam tikra kryptimi padaryti. Nebūtinai radikalų, bet tam tikrą turėtų padaryti.

Tai tokios tos priežastys: moterys yra linkusios labiau savimi abejoti, sau kelti aukštesnius reikalavimus, labiau galvoja apie tai, ko jos nemoka ar nežino, priešingai nei vyrai, kurie linkę susitelkti į savo stipriąsias puses ir mažiau galvoti apie tai, ko jie negali. Yra tokia disproporcija, tai valstybės įsikišimas čia būtų vertinamas teigiamai. Visos partijos bent jau priešrinkiminiuose išreitingavimo sąrašuose turėtų tą proporcingumą išlaikyti.

Kaip minėjote, jūsų partijoje yra daugiau vyrų. Ar imatės kažkokių specialių priemonių, kad į partiją pritrauktumėte daugiau moterų?

Moterų lyderystė savaime veikia kaip pavyzdys, role model – tai ir partijos pirmininkė [Aušrinė Armonaitė], ir kitos aktyvios politikės moterys. Bet mes lyčių proporciją turime netgi išreitingavus sąrašus, ne tik pirmame dešimtuose, bet ir antrame, trečiame. Keliuose dešimtuose organiškai susideda viskas gerai. Iš kur ir kodėl negaliu pasakyti, nes partijoje turime daugiau vyrų. Bet Laisvės partija turi daug aktyvių moterų – jos tikrai dirba ir yra vertos būti ten, kur yra. Manau, kad kuo tokių moterų daugėja, tuo dar labiau pritraukiama kitų moterų.

Tų gerųjų pavyzdžių tikrai turime: ir premjerė, ir partijų lyderės, turėjome ir prezidentę moterį. Ar Lietuvai kažko dar trūksta, kad turėtume daugiau moterų politikoje?

Na, pavyzdžiui, mano šeimoje politikė esu aš, bet perskaityti savaitgalį visas politines naujienas laiko randa tik mano vyras, nes aš turiu šimtą kitų darbų: vaikas, namas, aplinka, viską susitvarkyti. Nereiškia, kad mano vyras tų darbų nedaro, bet tiesiog kitaip susidėlioja prioritetus. Tai politiniu gyvenimu domisi daugiau vyrai, nes jiems mažiau buities, visokių reikalų, jie turi laiko.

Kitas dalykas yra darbotvarkė – jei politikoje nėra klausimų, kurie rūpi moterims arba jų yra mažai, tai natūraliai moterys ta politika ir nesidomi. Kuo daugiau atsiranda motinstės, moterų įsitraukimo, kažkokių kvotų, moterų psichikos sveikatos ar kitokių klausimų, tuo labiau moterys suklūsta, politika joms tampa įdomesnė. Tada auga ir jų proaktyvus įsitraukimo į politiką, o ne tik pasyvaus žiūrėjimo, šansai.

Bet man atrodo, kad daugiausia role model figūruoja. Man pačiai prezidentė Grybauskaitė buvo vienas didžiausių role models. Nors jos įvaizdis buvo sukurtas toks vyriškas, bet man tai buvo pavyzdys, kuriuo nepaprastai didžiavausi.

O kas keistusi, jei politikoje atsirastų daugiau moterų?

Keistusi politika vienareikšmiškai. Ne dėl to, kad vyrai kažkokie blogi ir jiems nerūpi moterys, bet vienas pavyzdžių – gimdyvių psichikos sveikata. Tai aš juokauju, kad reikia nėsčios Seimo narės, kad

šitas klausimas atsirastų politinėje darbotvarkėje. Dėl to, kad moterys pačios žino, jos gyvena moterų gyvenimus ir mato klausimus, kurie joms yra svarbūs. Jos atneša tuos klausimus ant politinės darbotvarkės stalo. Jei jų nėra politikoje, nėra ir tų klausimų arba jie matomi kaip mažiau svarbūs. Tokie nice to have, bet jau kada nors, kai valstybė nuveiks visus kitus vyrams svarbius klausimus.

Kiek girdite diskusijų apie lyčių kvotas bendrai tarp politikų, ne tik partijos viduje?

Dėl kvotų nelabai. Socialdemokratai buvo tokį edukacinį susitikimą padarę, kur pristatė kvotas, plačiau apie jas papasakojo, tai ten ir mano nuomonė pasikeitė. Socialdemokratai su moterų organizacijomis bendradarbiauja ir tuos argumentus prieš nusiųrė. Bet daugiau nesu girdėjusi šito klausimo.

Kiek jūsų partija bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijos moterų įtraukimo, reprezentavimo klausimais? O gal kažkokių pavyzdžių semiatės ir iš užsienio partnerių?

Dėl lygių galimybių klausimų bendradarbiaujame dažnai ir su visokiomis organizacijomis, bet konkrečiai dėl lyčių kvotų neteko. Aišku, įvairiose konferencijose girdžiu apie kvotas, yra valstybių, daug pasiekusių su kvotų pagalba. Mes esame ALDE europinių partijų tinkle, bet jie kol kas neorganizavo renginio ar diskusijų šita tema.

Šiaip Lietuva jau gerą įspūdį sudariusi dėl ministrų kabineto, ir premjerę turime, tai pakėlė mums tą balų skaičių [vertinant moterų politinę galią]. Bet tai neatspindi šalies situacijos. Taip, gražu, pirmą kartą turim tokį [subalansuotą ministrų kabinetą], bet tai šalies situacijos su moterimis galios pozicijose, bankų, didžiųjų įmonių valdybose ir panašiai negerina – maži tie rodikliai, situacija bloga. Lietuvoje niekada nebuvo tokios nuoseklios politikos šiuo klausimu, ypač įsitraukimo į galios pozicijas. Nėra tų diskusijų, nematome straipsnių – šita tema nišinė. O tikėtis, kad visuomenėje organiškai tai įvyks... Įvyks po kelių šimtų metų. Mano nuomone, turi būti politika ir valstybės žingsniai daromi, pavyzdžiui, kaip su tėvystės atostogomis, kurie greitai keičia situaciją į gerąją pusę.

Priedas Nr. 5

Liberalų sąjūdžio Moterų liberalių komiteto narė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 22 d.

Lietuvoje vienintelė partija, formalizavusi lyčių kvotas, yra socialdemokratų, anksčiau buvo bandymų jas įteisinti ir nacionaliniu lygiu visoms partijoms. Kaip diskusijos dėl lyčių kvotų vyksta tarp liberalų, kokių yra argumentų už ir prieš?

Kalbėdami apie lyčių kvotas, matyt, turime kalbėti apie moterų teises. Pirminis klausimas, ar čia yra moterų aktyvumo, dalyvavimo problema? Kaip ir visos Lietuvos partijos, tą problemą turime, bet šiame etape ją sprendžiame ne kietuoju būdu – kvotomis ar kažkokia taisykle, – bet minkštosiomis priemonėmis. Turime daugybę formatų, kuriuose siekiame sukurti maksimaliai palankias sąlygas moterims aktyviai dalyvauti politikoje ir tai daryti kokybiškai.

O partijos viduje turėjote diskusiją konkrečiai dėl lyčių kvotų?

Galima sakyti, kad buvo, tai vis prasisukanti diskusija, bet nepasakyčiau, kad ji yra pasiekusi sprendimų priėmimo lygį.

Kaip liberalai, liberalų frakcija Seime reaguotų į pakartotinį bandymą vėl įteisinti lyčių kvotas nacionaliniu lygiu?

Liberalai, kaip organizacija, iš esmės kalba apie savireguliaciją. Socialdemokratai gal yra tie, kurie kvotas galėtų palaikyti ideologiškai, bet liberalai tiki laisva rinka. Sunku prognozuoti, matyt, reikėtų politinių formatų, kur partijos nariai išreikštų savo nuomonę, bet man atrodo, kad liberalai visada buvo tie, kurie skatino laisvą rinką visuose formatuose, susireguliovimą patiems ir, turėdami

prioritetą (šiuo atveju – moterų teises, kas yra tikrai didžiulis prioritetas, kuriam skiriame nemažai lėšų, pastangų ir žmogiškųjų resursų), organizuoja kitokius būdus. Pavyzdžiui, pas mus veikia Moterų liberalių komitetas, kuris nuolat diskutuoja apie reprodukcinės teises, nevienodą atlygį, dalyvavimą partinėse struktūrose aukštesniu lygmeniu, turbūt yra buvusi ir diskusija apie kvotas. Jei pažiūrėsime į mūsų sąrašus, tai moterų pritrūksta, bet partijos lyderė, pirmoji pavaduotoja yra moteris. Problema sprendžiasi, bet tai vyksta lėtai. Kita vertus, tai vyksta natūraliai. Nežinau, ar liberalai džiaugtųsi, jei jiems lieptų balsuoti vienaip arba kitaip.

Problema niekada nėra moterų kompetencijos trūkumas. Moteris galbūt neišdrįsta dalyvauti, nepasitiki savimi taip, kaip galėtų pagal savo žinias, tai šioje vietoje stengiamės ir darome viską. Tai matosi ir iš lyderių, kai važiuojama į kokį skyrių ir raginamos moteris. Turime įvairių formatų, diskusijų, mokymų, tai renkamės softu [spręsti problemą].

Tai kaip partijos vadovybė mato moterų reprezentavimo klausimą – ar tai laikoma problema, kurią partija mėgina spręsti? Kiek dėmesio tam yra skiriama?

Absoliutus [vadovybės] palaikymas, tai net ne klausimas. Buvo Moterų liberalių komiteto posėdis, tai važiuo Seimo narė Edita [Rudeliene], ir Viktorija [Čmilytė-Nielsen] visada mielai dalyvauja bei inicijuoja.

Kaip konkrečiai liberalai stengiasi pritraukti moteris į politiką – organizuoja mokymų programas kompetencijoms kelti ir pan.?

Pas mus vyrų ir moterų santykis partijoje yra sąlyginai panašus, nėra, kad kažkurių reikšmingai daugiau, tai nesakyčiau, kad mes stengiamės pritraukti daugiau moterų į partiją. Darome viską, kad tos moteris, kurios jau yra partijoje ir nori aktyviai dalyvauti politikoje, turėtų visas sąlygas tai daryti. Moterų liberalių lyderystės programa veikia dviem pagrindiniais principais. Vienas yra žinių suteikimas: įvairūs mokymai, lektorai, gyvos ir nuotolinės sesijos, t. y. mokymų formatas. Antras tikslas yra bendruomenės kūrimas tam, kad jos nesijaustų vienos. Stengiamės sukurti galimybes moterims tiesiog draugauti, palaikyti vienai kitą, padėti kampanijose. Šis modelis pasiskolintas iš Europos liberalių akademijos. Parsivežėme pačias geriausias praktikas ir stengiamės jas pritaikyti. Tai yra mokymų, palaikymo formatas. Tai ir yra prioritetas – norime turėti kuo daugiau moterų savivaldoje, partijos valdymo organuose.

Ko tada trūksta, kad Lietuvoje turėtume daugiau moterų politikoje? Kokie veiksniai čia ryškiausi?

Visų pirma, žmonių supratimas apie politiką prasideda prie jų šeimos stalo. Kitaip tariant, mes auginame savo vaikus su tam tikru santykiu su politika. Mes vis dar turime stereotipišką supratimą, kad politika yra vieta, kur dalyvauja tik vyrai. Problema prasideda ne partijose, ji prasideda mūsų namuose, mokyklose, kai mokytojai sako, kad berniukai geri matematikai ir strategai, o mergaitės gražiai siuvinėja. Čia yra problema. Tada moteris įtiki, kad yra kažkokia stigma, moterims neadekvačiai iškeliamas kartelė, kad jos turi būti nuostabios ir nepakartojamos, jog dalyvautų politikoje. O vyrams diegiama nuo ankstyvo amžiaus, kad politika – „rimtų dėdžių“ reikalas. Čia yra giluminė problema. Ar kvotos tai galėtų išspręsti?.. De facto turėtume daugiau moterų valdžioje, bet tai nepanaikintų visų kitų veiksnių. Labai stipriai turime investuoti į švietimą, moterų paraginimą, galimybių suteikimą, padaryti viską, kad tų stiklinių lubų nebūtų. Galime įvesti kvotas, bet tai nereiškia, kad išspręsimė problemą. Visur kvotų neįvesime.

Lyčių lygybės ekspertai argumentuoja, kad lyčių kvotos moterims labiau padeda nusikratyti svorius nuo kojų ir atsidurti tose pačiose startinėse pozicijose su vyrais.

Vėlgi, tai prievartinis mechanizmas. Nežinau, ar prievartiniai mechanizmai gali būti efektyvūs. Pavyzdžiui, man atrodytų labai neteisinga, jei turėtume kvotas ir vieną likusią vietą, į kurią kandidatuočių daug žinių ir patirties turintis vyras ir moteris, kuri yra nelabai ką nuveikusi. Jei dėl kvotos atimame galimybę iš kito kompetentingo žmogaus, nepritarčiau tokiam dalykui. Suprantu, kad

turime sudaryti sąlygas moterims dalyvauti, bet tai neprasideda partijose. Tai prasideda namuose, nuo to, kaip mes kalbame su savo vaikais, mokiniais, kolegomis. Jei pažiūrėsime į valstybes, kuriose taikomos kvotos, ir jas panaikintume, didelis klausimas, ar [moterų skaičiai politikoje] išliktų. Man atrodo, kad tai, jog yra mažai moterų politikoje, yra mūsų giluminio supratimo išraiška. Mes galvojame, kad vyrai iš esmės yra geresni lyderiai už moteris.

Galime turėti 30-ies žmonių sąrašą ir 15 vietų jame skirti moterims. Bet kai jie pateks į Seimą, tai nebus visi Seimo nariai lygūs – gal vyrai bus komitetų pirmininkai ar turės papildomus formatus, į kuriuos moterys nebus kviečiamos. Tad sisteminės problemas reikia spręsti sistemiškai. Turime skylę laive ir bandome ją užklijuoti lipnia juosta – man tai atrodo pavojinga. Tai gali kažkiek padėti, bet neišsprendžia problemas, kuri yra giluminė.

Lyčių kvotos ir yra laikomos labiau *short-term* priemone, kuri padeda greitai pasiekti rezultatų. Ar liberalų požiūris toks, kad Lietuvoje lyčių lygybės vis tik turėtume siekti labiau *long-term* priemonėmis, jos sulaukti natūraliai?

Nesakyčiau, kad nereikia tokių priemonių, bet ir nesakyčiau, kad kvotos yra savaime tai. Į klausimą reikėtų žiūrėti kompleksiškai, ieškoti ne vieno sprendimo, o viso paketo. Galbūt partijos galėtų pasirašyti kokį lygybės manifestą, politikės galėtų važinėti po mokyklas ir pasakoti apie politiką, iššūkius, su kuriais susiduria. Galėtų atsirasti mergaičių lyderių programa, tada tai gali eiti kartu su kvotomis. Viena priemonė savaime problemas neišsprendžia. Jeigu žmonės nėra mokomi, ruošiami tam, tai galėtų turėti priešingą efektą. Manau, kad reikalingos ir trumpalaikės, ir ilgalaikės priemonės. Bet į tai turėtų būti žiūrima kompleksiškai, nes kai imamės spręsti didžiules visuomenines problemas, kurios pas mus gyvena ne vieną šimtmetį, su kažkuo tokiu, galime turėti rezultatą, kuris gali išvirsti į priešingą pusę – turint kvotas žmonės gali specialiai nereitinguoti moterų, jei pajaus, kad jie verčiami taip daryti.

Galima matyti, kad visuomenės nuostatos šiuo klausimu vis dar gan griežtos, o kaip tarp politikų?

Yra visokių partijų – ir tokių, kurių sąrašuose moterų praktiškai nėra. Bet mes [moterų įtraukimą] matome kaip strateginį prioritetą. Jei norime atstovauti visuomenei, turime turėti moterų, nes kai vyrai priiminėja sprendimus už moteris ir vice versa, turime neteisingą politiką. Ji yra subjektyvi, neteisinga. Bet, vėlgi, taikyti kvotas savaime be jokio išankstinio kompleksinio vertinimo būtų rizikinga ir trumpalaikiška.

Ką pakeistų didesnis moterų dalyvavimas politikoje? Skirtumus matytume tik konkrečiose srityse (tradiciskai švietime, sveikatos apsaugoje) ar plačiau?

Neformuluočiau taip stereotipiškai, kad tik švietimas ar sveikata, kas, mes galvojame, yra moteriškos sritys. Jei pažiūrėtume į duomenis, moterims iš tikrųjų rūpi šie klausimai, bet tai stereotipinis dalykas. Moterys gali būti puikios užsienio reikalų, krašto apsaugos, žemės ūkio ministrės. Negalvočiau, kad patobulės tam tikros sritys, man atrodo, kad sprendimai būtų teisingesni, t. y. plačiau atspindėtų visuomenę. Kai vyrai sprendžia dėl moterų teisių, moterų sveikatos... Pavyzdžiui, kaip aš galėčiau spręsti apie motociklininkų teises, jei niekada nevairavau motociklo? Gal ir galiu priimti gerą sprendimą, bet tikėtina, kad kur kas geriau patarti ir priimti sprendimą galėtų žmogus, kuris turi motociklą. Matyčiau tai kaip problemą, jei pasikviestume moteris ir joms duotume tik stereotipines temas. Jos gali viską.

Tai galime įsivesti kvotas ir išsirinkti moteris, bet vyrai vis tiek gali sakyti „ne, ne, prie stalo sėdime mes“. Jei nežiūrime kompleksiškai į kvotas, moterys negauna de facto galios ir negali nieko padaryti. Tada ir pasipiktinimas kyla, kad moterys prastai valdo ir toliau tęsiasi ta problema. Norėtusi, kad tai vyktų natūraliai. Galime pasidžiaugti, kad dabar trijų valdančiųjų partijų priešakyje yra trys moterys, kurios tvarkosi puikiai. Ir tai vyko natūraliai, ministrų kabinetas susidėliojo natūraliai.

Ar liberalai mato kažkokių indikacijų iš visuomenės, kad rinkėjams trūksta moterų politikoje?

Mes, kaip liberalai, visada giname žmogaus teises, stengiamės, kad visi turėtų galimybę dalyvauti ir tai mums yra prioritetas. Nežinau, ar tai mato visos partijos, bet žmonėms, kurie balsuoja už liberalus, žmogaus teisės, moterų teisės, lygybė ir laisvė pati savaime yra vertybė.

Akademiniai tyrimai rodo, kad vienai partijai (šiuo atveju – socialdemokratams) pradėjus taikyti lyčių kvotas kitos partijos kaip ir turėtų sekti iš paskos, nenorėdamos prarasti rinkėjų, daugiausia moterų auditorijos. Tai liberalai tokios baimės neturi?

Ne, nemanau, kad tai, jog socdemai įsivedė kvotas, mums būtų argumentas. Priverstiniai būdai pas mus neveikia, jų niekas netaiko. Žmogus turi galimybę laisvai apsispręsti, jis gali balsuoti už tai, ką nori. Liberalų rinkėjas yra laisvas rinkėjas, tai nemanyčiau... Juolab, kad žmonės turi teisę ir sureitinguoti, tai galima sureitinguoti tas moteris, kurias norima matyti politikoje. Nėra taip, kad tik partijos, institucijos gali spręsti. Jei man svarbus moterų teisių klausimas ir noriu matyti daugiau moterų valdžioje, aš jas ir reitinguoju. Galima kalbėti ne tik apie atsakomybės uždėjimą ant partijos pečių, bet ir apie rinkėjo atsakomybę.

Kiekviena partija turi savo rinkėjų grupę, kuri sociodemografiškai skiriasi. Galbūt tam tikros partijos rinkėjas mato žmogaus teises ir lygybę kaip problemą, o kiti nemato ir jiems stereotipinis politikos vaizdas asocijuojasi su vidutinio amžiaus vyru.

Kiek liberalai lyčių lygybės klausimais bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis?

Dirbame su visokiais europiniais formatais, kuriuose vyksta įvairūs moterų liberalių mokymai, kur siunčiame savanores, kurios grįžta pasisėmusios žinių ir jas pritaiko savo veikloje. Rašant partijos programą natūralu, kad žmogaus teisių klausimais tikrai stengiamės pasikonsultuoti su ekspertais, ieškoti sprendimų, kurie padėtų situaciją gerinti.

Kalbant apie kitų Europos valstybių patirtį, kokias praktikas parsivežate į Lietuvą?

Labai pasiteisinęs formatas yra Europos moterų lyderių akademija, jos modeliu esame sukūrę savo programą, kur dalyvauja keliasdešimt moterų per metus, geriausi Europos lektoriai ir pradedama nuo bendruomenės kūrimo, pastiprinimo, padrąsinimo ir baigiama mokymais apie kampanijų organizavimą. Tai siauras ir labai kokybiškas trainingas. Iš to, ką man yra tekę matyti, tai labiausiai pasiteisinęs formatas.

Lietuvai svarbu atrodyti progresyviai tarptautinėje arenoje, tai kaip mes lyginamės su kitomis Europos valstybėmis lyčių lygybės klausimais?

Einame teisinga kryptimi, situacija gerėja, bet nežinau, ar pakankamai sparčiai. Svarbu nesigręžioti ir daryti viską, kad tie žingsniai, kuriais mes einame, būtų maksimaliai spartūs. Žiūrėti, kaip kitos valstybės tai daro, bet ir suprasti mūsų istorinį kompleksumą, okupacijos metus, kai moters supratimas buvo kitoks. Žiūrėčiau į užsienio patirtis kaip į gerosios praktikos pavyzdžius ir galimybes jos semtis.

Priedas Nr. 6

Giedrė Purvaneckienė, Lietuvos socialdemokratų partijos narė ir Moterų informacijos centro ekspertė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 19 d.

Buvote viena iniciatorių įstatymo projekto, kuriuo lyčių kvotas siekta įteisinti nacionaliniu lygiu. Papasakokite, kaip sekėsi šis bandymas.

Taip, bandėme 2000-2004 m. Seimo kadencijoje, siekėme pataisyti įstatymą. Man įstojus į LSDP 1998 m. lyčių kvotas ten jau buvo įteisintos, ji tada vadinosi kvota moterims ir buvo 25 proc. Jau buvo įkurta ir Moterų sąjunga šitoj partijoj, tai Moterų sąjungos ar pačios Birutės Vėsaitės iniciatyva

bandyta tas kvotas įvesti visiems. Buvau labai entuziastingai nusistačiusi kvotų klausimu, palaikiau jas. Visą laiką stengiausi, kad kvotos būtų didinamos ir pereita būtų prie neutralių lyčių kvotų. Norėjau, kad kvotos būtų įstatymais įtvirtintos visur. Kvotas mažai kas palaikė. Dauguma vyrų ir šiandien nusistatę prieš, bet partijoj atradom sąjungininkų. Bet visumoj palaikymas kvotoms yra labai mažas. Tas išeina iš to, kad Lietuvoje nėra pasigendama moterų politikoje. Ne tik vyrai, bet ir ne visos moterys galvoja, kad reikia daugiau moterų politikoje.

Grįžtant prie to pirmo mūsų bandymo, tada, aš galvoju, padarėm ir mes vieną klaidą formuluojant. Ten nebuvo parašyta, kad laikinąsias [lyčių kvotas]. Galbūt jeigu laikinąsias, nebūtų taip prikibę. Bet iš esmės kvotos buvo formuluojamos kaip neutralios, ne tik moterims. Tuomet tai susilaukė labai didelio pasipriešinimo. Tai nebuvo ir pritarimas visos partijos viduje teikti tokią pataisą. Čia buvo tokia mūsų kelių žmonių iniciatyva. Priešinasi tam ir tuometinis Seimo pirmininkas Paulauskas, kuris šiaip buvo mūsų sąjungininkas, ir Teisės ir teisėtvarkos komitetas padarė išvadą, kad tai gali prieštarauti Konstitucijai. Jei padaroma tokia išvada, tai Seimo valdyba turi teisę neduoti net svarstyti šito klausimo į salę. Taip ir baigėsi tas bandymas.

Bet ir iš gyvenimiško patyrimo – niekas nepasigenda moterų politikoje. Sako, „ar jūs norite dar tokių pačių, kaip Širinskienė ar Šimonytė?“, kurias dabar labai keikia. Visą laiką kabinasi nežinia prie ko. Kadangi labai agituodavau už moteris politikoje ir paskaitas skaitydavau, tai iš publikos susilaukdavau labai daug nesupratimo. Su kai kuriais argumentais sutinka, kad vyrai gali nežinoti visų problemų, jeigu būtų moterų daugiau, tai būtų geriau švietimo sistemoje ar dar kur. Bet iš karto tas pereina į asmeniškumą. Prie moterų prikimba dėl visokiausių dalykų. Šitas pas mus labai įsišaknijęs, kad moterys politikoje nelabai patrauklios atrodo.

Tokį nusistatymą matote tik visuomenėje? Kaip tarp pačių politikų, partijos viduje?

Jaunose partijose pradžioje tokio nusistatymo prieš moteris nebūna. Bet kai jau įsitvirtina, atsiranda toks vyrų isteblišmentas, tada jau viskas, nenori moterų įsileisti nė už ką. Ir mūsų partijoje, ypač regionuose, yra labai prieš tas kvotas nusistačiusių. Bet moterys mūsų partijoje jau žino iš praktikos, kad kitaip jos neprasimuš. Yra palaikančių vyrų, dauguma vis tiek susidaro, kas palaiko kvotas. Bet yra ir didelė dalis visą laiką purkštujančių, kurie regionuose nebūtinai išlaiko mūsų kvotą. Ji yra ne tik rinkimų sąrašams, bet ir partijos organams. Kol pavyko įtikinti, buvo tokia nuožmi kova; kad delegatams, kurie atrenkami iš kiekvieno skyriaus, būtų taikomos kvotos. Lengviau buvo [įtikinti] dėl sąrašų kvotų.

Dabar pas mus kvota nebloga. Moterų sąmoningumas partijoje yra padidėjęs, bet viskas atėjo ne iškart. Kalba, kad reikia daugiau moterų, bet pačios sąraše reitinguoja vyrus. Bet visada buvo ir vyrų pas mus, pavyzdžiui, Olekas, Andriukaitis, kurie buvo kvotų šalininkai. Bet vyresni vyrai ir vyrai iš rajonų yra aršūs priešininkai.

Kaip jūs vertinate tai, kad LSDP rinkėjai rinkimų metu moteris dažnai vis tiek nureitinguoja žemyn?

Kadangi sąrašai yra reitinguojami, tai vyrai ne taip ir bijo, nes galvoja, kad moterys nukris, kas dažniausiai ir būna. Bet kai yra vienmandatės ir kandidatuojama į merus, tai pasimato visas nusistatymas prieš. Yra tik kelios merės, suprantama, kad rajonuose labai retai išrenka [moteris]. Turi būti jau labai kažkuo išsiskirianti moteris. Tai partijos kuo labiau ir stengiasi į vienmandates kuo daugiau vyrų statyti, partijai tada daugiau šansų laimėti tą vietą. O sąrašuose mažesnis tas skirtumas, kadangi vis tiek rinkėjai reitinguoja. Dėl to tie, kas supranta reitingavimą, mažai ir priešinasi kvotoms.

Ideologiškai tai liberalios partijos yra labiau prieš kvotas, jų argumentai, kad tai moterų pažeminimas, moterys ir taip gali būti politikoje. Yra toks požiūris, kad reikia būti asmenybe ir jus išrinkti, arba reikia būti asmenybe ir niekas jūsų neįžeidinės.

Kaip visuomenės, politikų požiūris pasikeitė per tuos 20 metų? Kiek palaikymo siūlymas nacionaliniu lygiu įteisinti lyčių kvotas sulauktų dabar?

Dabar ir svoris didesnis yra visokių organizacijų, pavyzdžiui, Moterų lobistinės organizacijos. Nors kai yra didelis tas susivienijimas, tai tokia inertiška ta mašina, labai lėta, kol viską susiderina. Tai nežinau, kiek tai efektyvu. Ta mašina sunkiasvorė, bet lėta.

Kad jau prakalbome, tai mane domina ir bendradarbiavimas su tokiomis nevyriausybinėmis organizacijomis. Ar partijos ir nevyriausybines moterų organizacijos bendrauja lyčių kvotų, lyčių lygybės klausimais?

Politikai gan mažai reaguoja [į nevyriausybines organizacijas]. Ką pati esu rengusi, tokius klausimus, kurie labiausiai rūpi moterų organizacijoms, tai labiausiai domėjosi Laisvės partija, liberalai ir socdemai. Bet nei vienos partijos programoje nėra kalbama apie lyčių kvotas, išvis, kad reikia daugiau moterų politikoje. Tokių pažadų nebūna. Žaliųjų partija dabar į Europos Parlamentą kelia vien moterų sąrašą. Šitas bandymas, pavyzdžiui, jeigu jos gaus daug balsų... Bet jos negaus, aš taip pranašauju. Jos pačios nėra labai įžymios, neturi palaikymo tarp moterų organizacijų. Jei tai būtų moterys, žinomos dėl visuomeninės veiklos, organizacijos jas dėl to pakeltų, tada gal.

Labai panašiai buvo su Moterų partija 1996 m., tada kitose partijose iškart padaugėjo moterų kandidačių. Vien tos partijos susikūrimas padarė įtaką. Tada ir Prunskienė buvo įžymybė, pirmo ryškumo žvaigždė, kuri konkuravo su pačiais žymiausiais vyrais. Tai toje partijoje buvo daug žinomų moterų, dėl to kitos partijos jos bijojo ir padidino moterų kandidačių skaičių. Bet kai ta partija nepraėjo slenksčio, buvo išrinkta tik pati Prunskienė, tai po to 2000 m. rinkimuose partijos visai nuspjovė į šitą reikalą ir dėl to buvo vėl išrinkta mažiau moterų. Aš abejoju, ar Žaliųjų partija gali padaryti tokį patį efektą, nes jų pavardės nėra labai girdėtos. Bet jei išrinktų, tai galėtų ta opinija [kitų partijų] pasikeisti, kad reikia lyčių kvotų, jog užkirstų kelią moterų partijoms kandidatuoti, neleisti joms vienoms kandidatuoti.

O kiek Lietuvai yra svarbu atrodyti progresyviai, palyginus su kitomis valstybėmis, tarptautinėje arenoje? Kaip tai galėtų veikti požiūrį į lyčių kvotas?

Žiūrint, kas ateis [į valdžią] ir kaip pažiūrės į šitą klausimą. Nežinia, kokia bus koalicija, bet jei būtų socdemai, demokratai ir valstiečiai... Tai jau ir anksčiau – Skvernelio Vyriausybėje – buvo tik viena moteris, tokie įžymūs pasakymai apie moteris... Net ir progresyviose šalyse, pavyzdžiui, Prancūzijoje, kur labai griežtos kvotos, yra randama, kaip jas apeiti. Ten vien vienmandatės, tai tose, kuriose socialistai visada laimi, jie visada deleguoja vyrus, o tose, kur pralaimi, deleguoja moteris. Ir visos partijos taip daro, paprasčiausiai taip gudrauja.

Tai, jei apibendrintumėte, kokių veiksmų trūksta Lietuvoje, kad tos lyčių kvotos būtų taikomos plačiau? Gal dabar populiarsnis požiūris, kad turėtume lyčių lygybės sulaukti natūraliai, o ne imantis kažkokių papildomų priemonių?

Natūraliai nebus. EIGE ekspertai skaičiuoja, kad vidutiniškai lyčių lygybė Europoje bus pasiekta dar labai negreit. O mes dar atsiliegame, pavyzdžiui, nuo Švedijos, tai lauksime dar ilgiau. Pastovaus spaudimo iš visuomenės tam nėra. Yra tik iš atskirų moterų. Paskutiniu metu tas moterų spaudimas pas socialdemokratus irgi yra tik vidinis, o ne visai visuomenei. Nėra taip, kaip Lietuvos socialdemokratių moterų sąjunga pasireikštų kaip organizacija, siekianti lyčių kvotų visai visuomenei. Taip nėra, reikia pripažinti atvirai.

O tas visuomenės požiūris, tai, pavyzdžiui, prikimba prie Šimonytės, kad jos humoras nepatinka, kad ji grubi. Ar Dobrowolska nepatinka, kad ji išsitatuiravusi. Apie vyrus tokių dalykų nesu girdėjusi. O prie moterų prikimba prie visko. Bet to progresyvumo visuomenėje atsiranda turbūt.

O kaip vertintumėte politikų, nevyriausybinių organizacijų mobilizaciją dėl lyčių kvotų?

Partijos bendrauja, atsižvelgia [į nevyriausybinės organizacijas] tiek, kiek kažkas asmeniškai paspaudžia, ar jei asmeniškai bus naudinga. Kuo toliau, tuo labiau mažėja ideologinių parlamentarų, kurie ateina norėdami kažką pakeisti. Dauguma eina kitais sumetimais ir elgiasi taip, kad juos vėl išrinktų. toks savanaudiškumas, pavyzdžiui, tie praėję „čekiukų“ skandalai. Dabar labiau einama į politiką pasipelnyti, anksčiau gal taip dažnai nebuvo.

Priedas Nr. 7

Orinta Leiputė, Seimo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcijos narė ir Lietuvos socialdemokratių moterų sąjungos pirmininkė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 18 d.

Gal pradžiai galite plačiau papasakoti apie LSDP taikomas lyčių kvotas – kaip partija vertina šią priemonę?

Partijoje turime kvotas jau labai seniai, tai pas mus įteisinta partijos statute, kuriuo privalo vadovautis visi partijos nariai, skyriai. Nesvarbu, kokie tai rinkimai – ar į savivaldybės tarybą, Seimą, Europos Parlamentą. Iš pradžių turėjo būti bent 30 proc. vienos lyties atstovų, dabar turime jau 40 proc. kvotą. Jei žiūrėtume keliolika metų atgal į praeitį, viršuje buvo vien vyrai, o apačioje tas 30 proc. moterų. Mūsų sekantis žingsnis buvo 30 proc. kvota moterims, bet jau sąrašų dešimtuose. Norėjome, kad būtų ir 50 proc., bet tam nepritarė, dar nėra subrendusi partija iki tokio sprendimo, bet turime 40 proc. kvotą, taikomą „užtrauktuko“ principu.

Tai yra [partijos] viduje veikiančios Lietuvos socialdemokratių moterų sąjungos nuopelnas, mūsų pastangų dėka. Aišku, turėjome vyrų, kurie tai palaikė, be jų turbūt nebūtume priėmę tokio sprendimo, bet mes dirbome tendencingai šita linkme, kad visos moterys turėtų daugiau galimybių ir atsirasti sąraše, ir būti renkamos į visus valdymo organus, nes pas mus kvotos galioja ne tik formuojant sąrašą į rinkimus, bet ir visuose valdybos organuose: renkant tarybos, prezidiumo, valdybos narius, delegatus.

Ar visą laiką laikomės?.. Ne, nes skyriai patys formuoja sąrašus ir būna atveju, kai nesilaiko statuto. Pritrūksta moterų, argumentuoja, kad moterys nenori kandidatuoti, bet mes nenuleidžiame rankų ir dedame pastangas toliau. Moterys labai dažnai nusprendžia nebekandidatuoti, jei nemato prasmės, jei atsiranda kažkur sąrašo gale. Nedrįsta imtis tos lyderystės.

Tai kiek naudinga šią priemonę laiko partija? Ar būta atvejų, kai lyčių kvotos buvo kažkaip kvestionuotos?

Visą laiką apie tai kas nors pasisako, kad nelaimėsime rinkimų, nes kokia tai moteris nežinoma rajone, kam čia tos kvotos. Yra visą laiką kėsinamasi į tai, kiekvienais metais apie tai kalbama, bet bandom tuos smūgius atremti. Sutiktume, kad tų kvotų nebūtų, jei moterys turėtų lygias galimybes apskritai gyvenime: šeimoje, profesinėje veikloje. Ir finansų moterims pritraukti rinkiminei kampanijai yra mažiau galimybių, mažai [moterų] valdo įmones. Ekonomiškai moteriai irgi yra sunkiau, tai tos kvotos tarsi tramplinas, palengvinantis patekimą į sprendimų priėmimo lygmenį.

Ar argumentų prieš lyčių kvotas girdite tik partijos viduje? Kokia situacija už partijos ribų?

Kadangi formuojant sąrašus yra didžiulė konkurencija, dažnai vyrai lengviau susitaria, yra daugiau jų, užimančių aukštesnes pozicijas ar turinčių geriau apmokamus darbus. Nepaisant to, kad moterys yra visuomeniškai labiau aktyvesnės, vyrai linkę imtis tos lyderystės ir atstovauti. Kai reikia dėti į sąrašą, tai visi supranta, kad pirmasis penketukas, dešimtukas yra labiausiai matomas rinkėjų. Dėl kiekvienos tos vietos yra labai kaunamasi. Jeigu žiūrėtume rinkimų rezultatus, kai sureitinguoja jau rinkėjai, o ne partija, mes dažnai matome, kad moterys pakrenta žemyn sąrašė, o vyrai šokteli į viršų. Yra ir mūsų išankstinės nuostatos, kad vyras geriau valdžioje. Didžioji dalis moterų už moteris nebalsuoja, argumentuoja, kad „kuo ji geresnė už mane? Tegul prižiūri vaikus“. Tokias stereotipines nuostatas nugalėti nėra taip paprasta. Dėl tų vietų sąrašė irgi visada kažkas atsistoja šalėje ir randa progą pasakyti, kad „mes turime labiau žinomą, geriau pritraukiantį balsus vyrą negu moterį, kuri gal ir nėra tokia žinoma“.

Tai manote, kad ne tik partija, bet ir rinkėjai prisideda prie to, kiek moterų bus politikoje?

Ir rinkėjai, ir žiniasklaidos priemonės. Jau pakankamai daug metų esu politikoje, tas kelias nebuvo lengvas, tai jei vertintume įvairius skandalus, klaidas, prie moterų viešojoje erdvėje tokie dalykai labiau limpa. Nežinau kodėl, bet kai ieškai priežasties sukritikuoti, bet kokia neigiama kibirkštis prilimpa. Antras dalykas – visuomenė, žiniasklaida, formuodama nuomonę apie moteris politikas, vertina aprangą, dar kažką tai. Nėra palanku moterims šitie dalykai.

Netgi išrinktos moterys politikės arba pačios pasirenka, arba joms priskiriamos yra sritys, kuriose yra mažiau galios. Galia – tai ekonominiai, finansiniai dalykai. Dažniau pastebėsite moterį socialiniuose reikaluose, švietimo, kultūros, sveikatos komitetuose. O ten, kur finansai, biudžetas, ekonomika, dažniau dominuoja vyrai. O srity, kuri yra mažiau finansiškai aprūpinta, mažiau gali padaryti veiksmų, tai yra susiję dalykai. Moterys pačios pasirenka arba joms taip priskiria, jos nėra pačios vadovauti, ypač savivaldybės tarybose.

O kiek pati partija stengiasi užtikrinti moterų įtraukimą į įvairesnes sritis?

Tą problemą matome, mūsų vidinė moterų organizacija nuolat stebi. Jei matome kokius pažeidimus, mes apie tai kalbame. Bet su viskuo susiduriame, ir pačios moterys nepritaria arba nekalba, nes negali įrodyti [diskriminacijos]. Tai nėra taip paprasta. Atseit „reikia žiūrėti į asmenybę, o ne lytį, esame vienodi, gyventojai sureitinguos taip, kaip reikia“. Taip nėra, nėra tos lygios galimybės, kad galėtume sakyti, kad čia viskas yra gerai. [Lyčių kvotos] yra pozityvios diskriminacijos pavyzdžiai, kuriuos mes naudojame.

LSDP anksčiau yra bandę keisti rinkimų įstatymus, kad lyčių kvotos būtų taikomos visose partijose savivaldybių, Seimo, Europos Parlamento rinkimuose. Ar tokios diskusijos dar vyksta partijos viduje? Ar planuojama daryti dar kartą inicijuoti įstatymo pakeitimą?

Ne, inicijuoti nebandome. Apie tai buvo tik šiek tiek kalbėta, ir tai daugiau iš nevyriausybinėjų organizacijų pusės. Nėra tokio nusiteikimo, kad būtų galima kištis į vidinius partinius reikalus. To tikrai nėra.

O jei toks siūlymas ateitų iš kitų partijų, kiek šią idėją palaikytų LSDP?

Būtų turbūt įvairių nuomonių. Aišku, pas mus gal yra daugiau pritariančių, bet būtų įvairiai. Tai nėra toks lengvas klausimas. Aš manau, dar truputėlį per ankstyvas [toks siūlymas], nes sulaukti didžiulio pasipriešinimo nepasiruošus tokiam klausimui būtų irgi klaida. Jau turime šaršalo su Stambulo konvencija, kitais įstatymais, ir negali priimti normalių sprendimų. Bet kai reikia važiuoti, atstovauti europinėse struktūrose, Europos Parlamento asamblėjose, jau yra reikalaujama iš ten kvotų – kad būtų deleguojamas toks skaičius vyrų ir toks skaičius moterų. Aš manau, kad po truputį irgi pasieksime tokį lygį, kad susiprasime dėl reikalavimų Seimo pirmininko pavaduotojams, ministrams.

Kokius dar veiksnius be visuomenės, partijų požiūrio matote, kurie prisideda prie nepakankamo moterų reprezentavimo politikoje?

Galvoju, kad pagrindinis veiksnys yra mūsų galvose, tas stereotipinis mąstymas. Jaunimas dabar jau yra šiek tiek kitoks, jų požiūris yra teisingesnis, mažiau skirsto kas vyras, kas moteris, bet kol kas tos nuostatos yra gerai įsitvirtinusios.

Kalbant apie visuomenės požiūrį, Vidurio, Rytų Europos šalyse pastebima, kad lyčių kvotos primena sovietmečio praktikas. Kiek jūs esate susidūrusi su tokia nuomone?

Nei karto per tiek metų nesusidūriau, kad kažkaip primintų sovietmetį. Buvo gal sovietmečiu kažkokie [lyčių atstovų] skaičiai nurodomi, bet ne, nesusidūriau. Bet dėl diskriminacijos moterų politikų, tai esu susidūrusi tikrai ne kartą, kai pasipiktinau ir su kolegėmis susižvalgėme, pasakėme, ką galvojame.

O kokias priežastis matote, dėl ko kitos partijos neseka LSDP pavyzdžiu ir pačios netaiko lyčių kvotų?

Negaliu pasakyti, bet kitos partijos irgi turi vidines moterų organizacijas. Nežinau, kiek jos yra stiprios ir realiai veikiančios, bet kai kurios partijos bando natūraliai susidėlioti tokias taisykles. Manau, kad visos politinės partijos žiūri, kad moterys būtų atstovaujamos. Bet vienais rinkimais iškelia penkias moteris pirmame dešimtuke, kitais metais – dvi, o pas mus visada yra stabilumas. Kai kurios partijos žiūri į tas lyčių kvotas, bet jos nėra formaliai reglamentuotos.

Gal plačiau papasakotumėt, pagal kokius kriterijus LSDP dėliojami rinkimų sąrašai?

Kandidatus kelia skyriai, Moterų sąjunga ir Jaunimo sąjunga. Kai yra iškeliami kandidatai, patvirtinamas abėcėlinis kandidatų sąrašas ir vyksta visuotinis reitingavimas. Žmonės sureitinguoja, kaip jiems atrodo. Tada komisija sureitinguotą sąrašą sudėlioja pagal mūsų statuto reikalavimus. Net jei moteris sureitinguota žemiau, ji pakeliama taip, kad atitiktų statuto normas. Kadangi moterys dažnai būna sureitinguotos žemiau, vyrai labai pyksta, kad išreitingavo partija trečiu, o jis atsiranda šeštas, nes virš jo pakyla pora moterų. Tai čia būna didžiausias nepasitenkinimas, kad aplenkia mažiau surinkęs žmogus.

Ir žmogus vertinamas pagal žinomumą. Moteris, jeigu ji būna iškritusi iš visuomeninės veiklos dėl vaikų gimdymo, priežiūros, senų tėvų priežiūros, gal jos įdirbis mažiau matomas. Dėl to turime, kad moterys būna žemiau sureitinguojamos.

Ar stengiatės pritraukti daugiau moterų kandidačių, kurios turėtų daugiau patirties? Kokius metodus naudojate?

Mes siekiame ir moteris, ir vyrus pritraukti visais įmanomais būdais. Eilę metų mūsų partija yra pati skaitlingiausia – dabar virš 14 tūkst. narių. Nebėra tokio aktyvaus stojimo į partiją, bet tai liečia visas partijas. Tai jei tik turim galimybę, darom įvairius renginius, kad pritrauktume stojančiųjų į partiją, rėmėjų. Tai buriam savo bendruomenę, kažkas apsisprendžia, stoja į partiją.

Darom viską, ir mokymus, ir mentorystės programas, kai labiau patyrusios moterys apmoko mažiau patyrusias, įveda į tą politinį gyvenimą. Darom visokius renginius, socialines akcijas. Visas formas naudojame.

O kiek toji moterų auditorija, jau kaip rinkėjų, yra svarbi LSDP keliamiems klausimams spręsti, partijos prioritetams? Kiek siekiate strategiškai pritraukti moteris rinkėjas?

Esame pasidare savo rinkėjo portretą ir labai puikiai suprantame, kad moterys yra mūsų rinkėjos. Bandom atliepti jų lūkesčius taip, kaip juos suprantame, pavyzdžiui, stengiamės didinti alimentų

dydžius, vienišo asmens pensijų dydžius. Tai labiausiai liečia moteris. Nebūtinai tai yra joms, bet mes matome tas problemas.

Ar pastebite kažkokių indikacijų visuomenėje, kad jai trūksta moterų politikoje?

Kad visuomenė kažkaip demonstruotų, kad trūksta, turbūt ne. Nors yra tendencijos, kad ir į Seimą, ir į savivaldybes yra išrenkama daugiau moterų. Kažkokios gal yra užuomazgos, lūkesčiai, kad jų reikia daugiau. Bet tempas yra nepakankamas. Aš manau, kad valstybė turi būti suinteresuota moterims sudaryti lygias galimybes ir sąlygas visose srityse. Ir tyrimai yra padaryti, kad šalyse, kur vienodas lyčių atstovavimas, ir ekonominiai rodikliai geresni.

Jeį sakote, kad tempas nepakankamas, tai manote, kad Lietuvoje reikia kažkokio išorinio sukrėtimo? Neužtenka natūraliai sulaukti lyčių lygybės?

Priemonių tokių tikrai reikia. Iki 2023 m. turėjome lyčių lygybės strategiją, kuri pasibaigė. Dabar Vyriausybė siekia, kad visos lyčių lygybės priemonės būtų horizontaliu būdu pritaikytos.

O kaip šiuo klausimu bendradarbiaujate su nevyriausybinėmis organizacijomis, lygių galimybių institucijomis? Kokia informacija dalijatės?

Mes tikrai labai bendradarbiaujame, turėjome labai geras diskusijas lyčių lygybės klausimais. Jei kažkas nutinka, jos ir pačios kreipiasi, aktyviai teikia pasiūlymus. Labai svarbus tas bendradarbiavimas, tik yra kita problema, kad tos nevyriausybinės organizacijos gauna pakankamai mažą finansavimą, jos konkuruoja tarpusavyje dėl įvairių projektų. Bet šiaip jos visos suinteresuotos, kad moterų politikų ir bendrai politikų, kalbančių lyčių lygybės klausimais, būtų kuo daugiau.

Kiek bendradarbiaujate su panašiomis partijomis užsienyje, kokią praktiką perimate moterų reprezentavimo didinimo klausimu?

Turime panašių pažiūrų partijų tinklą užsienyje, dalyvaujame renginiuose, kongresuose, bendradarbiaujame. Panašius metodus taiko visos šalys. Jei viena šalis kažką sugalvoja, tai pasidalina ir mes prisijungiame, pavyzdžiui, prie akcijų. Tokiu būdu dalinamės patirtimi. Atsižvelgiame į tarptautinių organizacijų siūlymus.

Ką dar be lyčių kvotų daro LSDP, kad pritrauktų daugiau moterų į politiką? Ar tai yra problema, kurią partija bando išspręsti?

Norėtusi, kad daugiau jaunų moterų politikų ateitų. Jaunimas tikrai yra pasyvesnis, ne toks politiškas. Norėtusi, kad visose srityse aplinka būtų kuo draugiškesnė moterims, kad jos galėtų lygiaverčiai siekti karjeros, dalyvauti sprendimų priėmime. Kad ir žiniasklaida prisidėtų parodant gerus moterų politikoje pavyzdžius, ir pačios moterys politikės užsiimtų mentoryste. Partijų dokumentuose turėtų būti numatytos vienodos sąlygos moterims ir vyrams siekti karjeros. Pačių moterų lyderystė svarbi – geras pavyzdys skatina ir kitus įsitraukti. Taip pat lankstesnės sąlygos turėtų būti derinant šeimą ir karjeros galimybes. Visi šitie dalykai prisideda, nes dėl tokių priežasčių moterys atsisako dalyvauti ne tik politikoje, bet ir kitose profesinėse srityse.

Ką, jūsų nuomone, pakeistų didesnis moterų skaičius politikoje?

Vyrai ir moterys skirtingai mato tam tikrų problemų sprendimus, skirtingai dėliojamės prioritetus. Abiejų lyčių dalyvavimas sprendimų priėmime lemtų teisingesnius sprendimus, geriau įvertinti pasekmes kiekvieno sprendimo. Tai sąlygotų ir didesnę socialinę teisingumą, didesnę pasitikėjimą valstybe, laimės indeksą.

O kokiais klausimais labiausiai domisi LSDP Moterų sąjunga? Kokius siūlymus teikiate?

Mes visada teikiame savo siūlymus, susijusius su lyčių lygybe, moterų teisėmis. Antras momentas, kam skiriame daugiausia dėmesio, tai moterų motyvavimas, informacijos dalijimasis. Auginame moterų kartą, stipriname ją, tai motyvacija, švietimas yra svarbus momentas.

Koks Moterų sąjungos santykis su partijos vadovybe? Kiek dėmesio vadovybė skiria moterų reprezentavimo klausimams?

Su partijos vadovybe santykis yra puikus, kadangi ir partijos pirmininkė moteris. Vyrų tarpe mes irgi turime nemažą palaikymą. Didesnė problema su regionų skyriais, bet čia labiausiai priklauso nuo asmenybių ir požiūrio į lyčių lygybę.

Priedas Nr. 8

Ligita Girskienė, Seimo Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos frakcijos narė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 24 d.

Ar LVŽS viduje kada nors svarstyta dėl lyčių kvotų? Kokie buvo argumentai už ir prieš?

Dabar intensyviai ruošiamės Europos Parlamento rinkimams, tai pas mus partijos taryboje buvo priimtas sprendimas, kad rinkimų sąrašo kiekviename dešimtuose turi būti bent po keletą moterų, t. y. penketuke bent po vieną moterį. Tas klausimas yra svarbus, bet forsuoti nereikėtų to, kažkaip išskirti lytį. Tai turi gautis savaime ir natūraliai. Galbūt kandidato kompetencija ir žinomumas turėtų būti pirmoje vietoje, o ne lytis.

Tai turite kažkokią vidinę taisyklę dėl lyčių atstovavimo, bet ji nėra formalizuota?

Tai grynai susitarimo reikalas visų partijos narių. Jis buvo išdiskutuotas, bet, aišku, visada atsiranda tų, kurie pažymi, jog nereikėtų tos lyties atskirti. Buvo ir pastabų gauta tarybos posėdyje, bet susitarėme draugiškai ir aš manau, kad tai logiška. Reikia skatinti moteris dalyvauti politikoje. Pati esu jau 12 metų politikoje ir tikrai patiriu neigiamą požiūrį į moterį, kad moteris yra silpnesnė, ji turi labiau rūpintis šeima ir buitimi, o ne karjera. Kažkaip pas mus Lietuvoje dar gajus tas požiūris, kad moteris yra namų židinio saugotoja. Iš tikrųjų turiu dvigubai daugiau dirbti, įrodinėti įvairiai, kad sugebu atlikti tam tikrus veiksmus ir būti aktyvi, suprantu politinius procesus. Tikrai moteriai reikia daug daugiau stengtis, kad pasiektų tą pačią poziciją, kurioje vyrams yra daug paprasčiau įsitvirtinti.

O koks yra LVŽS vadovybės požiūris į moterų politikoje, lyčių lygybės klausimus?

Kas liečia LVŽS frakciją Seime ar mūsų partiją, tai niekada nebuvo akcentuojama lytis. Tiesiog žiūrima į sugebėjimus, aktyvumą, įsitraukimą – pagal tai skirstomos ir pozicijos. Aš pati esu didžiosios politikos naujokė, bet sulaukiau pasiūlymo tapti partijos pirmininko pavaduotoja, tai man čia buvo staigmena. Viskas natūraliai gaunasi, bent jau pas mus. Pas kitus gal yra griežtesnės taisyklės.

Beje, kaip atrodo jūsų frakcija Seime – koks yra moterų ir vyrų pasiskirstymas?

Moterų yra ženkliai mažiau, mūsų yra tik penkios. Tikrai nėra daug, bet nesijaučiame kažkaip diskriminuojamos, engiamos ar žeminamos. Lygiomis teisėmis dalyvaujame visose veiklose ir užimame pozicijas. Kaip sakiau, esu partijos pirmininko pavaduotoja, organizuoju šešėlinės vyriausybės veiklą, frakcijos seniūnė yra moteris, viena jos pavaduotojų – taip pat moteris.

Į kokius kandidato bruožus jūsų partijoje labiausiai atsižvelgiama sudarant rinkiminį sąrašą?

Pirmas veiksnys yra žinomumas. Visos partijos turi suinteresuotumą surinkti kuo daugiau balsų, nes kiekvienas balsas atneša tam tikrą sumą į partijos biudžetą, o kitas dalykas – pritraukti rinkėjų, didinti

partijos žinomumą. Pirmas veiksnys ir yra tai, kokį indėlį gali duoti žmogus partijai. Žinomumas čia turėtų būti pirmoje vietoje.

O LVŽS stengiasi į savo gretas pritraukti būtent moteris kandidates?

Specialių kažkokių priemonių neturime. Pirmiausia yra aktyvumas visuomenėje, visuomeninėje veikloje. Praėjusį rugpjūtį pati tapau LVŽS Klaipėdos skyriaus pirmininke, tai per tą laiką pritraukėme per 30 naujų žmonių į skyrių. Galiu pasakyti, kad moterų netgi daugiau atėjo negu vyrų, nes galbūt ir aš buvau tuo pavyzdžiu, kad moteris gali aktyviai dalyvauti politikoje. Viskas natūraliai gaunasi. Vyrų galbūt turi mažiau laiko užsiimti šia veikla, nes dirba gal keliuose darbuose. Aišku, ir moterys dirba, nežinau tų priežasčių. Natūraliai turbūt gavosi taip, kad atėjo daugiau moterų. Galbūt aš pakalbinau man žinomas moteris, pakviečiau jas. Ir vyrai, kurie įsitraukia į skyriaus veiklą, yra aktyvūs, turi politinių ambicijų.

Kalbinant kitų partijų atstovus buvo užsiminta, kad moterys, nors jos visuomeniškai gan aktyvios, atėjus rinkimų metui nekandidatuoja taip drąsiai, kaip vyrai. Kiek jūs tai pastebite savo partijos viduje?

Galiu savo pavyzdį įvardyti, kas man buvo skaudžiausia tais pirmaisiais žingsniais. Patyriau ir psichologinį smurtą, ir nuolatinį reikalavimą įrodyti, kad aš sugebu. Buvau statoma ir į tribūną, klausinėjama net įvairių žodžių reikšmių ir pan. Tai moteris, žinodama ir jausdama, kad gali būti žeminama, paprašoma įrodyti tam tikrus dalykus, galbūt ir vengia tos politikos. Aišku, ir šeimyninė padėtis prie to prisideda, kiti įsipareigojimai. Man tai buvo skaudu, labai išgyvenau nuolatinį reikalavimą įrodyti, kad sugebu būti politikoje, daryti kažką. Tikriausiai ir vyrus, ir moteris tai atbaido, bet galbūt vyrai tai kritikai yra atsparesni.

Kiek šis klausimas – moterų reprezentavimo politikoje didinimas – aktualus partijai? Ar tai laikoma problema, kurią siekiama kažkaip spręsti?

Turime pakankamai priemonių, kas liečia lyčių lygybę. Per prievartą nepadarysime nieko, viskas turi gautis savaime, natūraliai. Kad ir kiek visokių tvarkų, įstatymų priimtume, tiesiog jos neveiks, nes per prievartą nieko neįgyvendinsime.

O jei Seime vėl kiltų siūlymas įtvirtinti lyčių kvotas visoms partijoms, kaip jūsų frakcija sureaguotų į tai?

Asmeniškai pritarčiau tam, manau, kad ir partija pritarėtų. Bent jau Europos Parlamento rinkimams. Kaip sakiau, turime 22 kandidatus, kiekviename penketuke bent po moterį. Manau, kad išlaikome lyčių lygybės kvotą, tai nekiltų problemų ir ateityje, jei būtų papildomai įstatymai priimti.

O partijos pagrindinė strategija – pritraukti kuo daugiau rinkėjų. Atliepiame visuomenės reikalavimą, kad daugiau moterų įsitrauktų į politiką, čia tokios neformalios taisyklės. Tai ir pavyzdys jaunimui, kad jie nebijotų dalyvauti politikoje. Turėjome susitikimų ir merginos domėjosi, tai turime būti pavyzdžiu, kad galima derinti ir asmeninį gyvenimą, ir karjerą, dalyvavimą politikoje. Mokyklose dabar turime specialią programą, kur galima ir apie bendruomeniškumą, politiką ir dalyvavimą joje kalbėti. Ugdymo įstaigose nedaug dėmesio skiriame politiniams procesams, valstybės valdymui, kad kiekvienam svarbu jame dalyvauti. Tai čia savo pavyzdžiu galėtų pasidalinti politikos lyderiai – tiek vyrai, tiek moterys – ir tai paskatintų mergaites nebijoti, rinktis politiko karjerą.

O ką pakeistų didesnis moterų dalyvavimas politikoje?

Vis tik moterys labiau orientuotos į tą socialinę sritį, jos tam jautresnės. Galbūt čia būtų inicijuojama daugiau pokyčių, susijusių su visuomeniniu, socialiniu gyvenimu. Man nėra skirtumo, ar vyras, ar moteris. Buvo skelbiama, kad pati esu viena aktyviausių Seimo narių pagal individualiai pateiktų

teisės aktų projektų skaičių. Tai neišskirčiau, ar vyras, ar moteris – kiekvienas turi atlikti tą pavestą darbą ir viskas.

Kiek tarp rinkėjų matyti indikacijų, kad jiems trūksta moterų politikoje?

Matosi, kad trūksta. Bet kai pati dalyvavau mero rinkimuose Klaipėdos mieste, sulaukiau tokių replikų, kad „mano miestui boba nevadovaus“. Labai dažnai iš vyrų tokių replikų sulaukdavau. Iš moterų pagrindinis klausimas – ar turiu šeimą, vaikų? Tai kas jais pasirūpins? Visgi nepasitiki visuomenė moterų jėgomis, turi nuolat įrodinėti, kad sugebi, tai turbūt ir atbaido daugelį moterų. Ir tai Klaipėdos mieste, ne regionuose. Bendrauju daug su žmonėmis, ypač vidurine klase, tai jaučiamas toks požiūris, kuris dar iš tarybinių laikų likęs, kad moterys turi būti šeimoje prie viryklės ir laukti grįžtančio vyro, kuris daro karjerą. Nežinau, kada tas požiūris pasikeis. Praėjo jau 30 metų po Nepriklausomybės atgavimo, bet jis vis dar gajus, nuolat girdžiu tokias replikas. Vyrai tikrai tokių nesulaukia.

Kaip dažnai tokį požiūrį pastebite tarp kitų politikų, ne tik tarp rinkėjų?

Yra vyresnės kartos politikai, kurie turi tokį požiūrį į moteris. Girdžiu net Seimo salėje tokių replikų, tai nemalonu ir tenka nuryti karčią piliulę. Tai turime ir Seimo narių, kurie žodžiais moka pažeminti moteris, koleges. Paskutinėmis dienomis buvo tokių pasisakymų apie moteris ir gimdymus, kad turėtume orientuotis į kitas sritis, o ne siekti karjeros. Nesutinku su tuo. Pati turiu šeimą, įvairių veiklų, savanorystę ir viską suderinu.

Kiek lyčių lygybės klausimais bendradarbiaujate su nevyriausybėmis organizacijomis?

Yra kolegės, kurios susitikinėja su moterų aktyvistėmis, ir pati buvau keletą kartų susitikimuose, tai ten įvardijama įvairių dalykų, kas liečia lygių lygybę – darbo užmokestis ir pan. Tikrai kolegės įsitraukia, tik aš orientuojuosi į kiek kitą veiklą – aplinkosaugą. Bet kad diskusijos vyksta, tai tikrai. Gauname ir laiškus iš moteris vienijančių organizacijų, vyksta posėdžiai apie moterų teises, galimybes, moterų įgalinimą, konkurencinę kovą, kas liečia karjerą. Jos ir turi vykti, reikia tokios mobilizacijos, bet reikia suprasti, kad jei kovojame už lygias teises, tai lygiai turime atlikti ir pareigas, dėl kurių kovojame. Manau, kad tai puikiai pavyksta.

Bet buvo tokių situacijų pas mus, ypač sudarinėjant sąrašus (manau, kiekvienoje partijoje yra tas dalykas), kai pasireiškia, kodėl siūloma moteris, nors gal ji mažiau žinoma, mažiau aktyvi. Bet sutarėme be problemų, kad reikia moters penketuke, ir nutyla tos diskusijos. Nors tikrai būna nepasitenkinimo.

Bėda yra tame: kažkada pati klausinėčiau žmonių, už ką balsuos, tai iš tikrųjų nustebino, kad dar neišaugome iš to amžiaus, kad kandidatus renkasi pagal išvaizdą ar tą, ką matė per televiziją. „Atrodo gražus ar graži, jaunas, mačiau per televizorių“ ir pan. Kai kurios partijos taip ir naudojami, kad patrauktų rinkėjų dėmesį, – įdeda simpatiškas moteris į sąrašą, taip papiktindami kolegas vyrus. Gal dėl to moterims tenka vėliau įrodinėti, kad jos yra lygiavertės konkurentės politinėje kovoje.

Partijos, matyt, strategiškai paskaičiuoja, koks kandidatas galėtų sulaukti daugiau sėkmės rinkimuose?

Šiaip, pagal rinkėjų reakcijas, jei būtų galimybė rinktis vyrą arba moterį, nežinant jų sugebėjimų, pasiekimų, tai didžioji dalis rinktųsi vyrus, aš esu įsitikinusi. Tai yra gal toks paprotinis dalykas, kad vyrai fiziškai, morališkai stipresni, atsparesni. Čia toks visuomenės įsitikinimas. Bet kartais moterys būna atsparesnės už vyrus, turi nešti dvigubą krūvį. Tarp jaunimo požiūris keičiasi, bet lėtai. Bet prievarta nieko nepasieksime, natūraliai viskas turi gautis. Jei būtų prievolė tam tikrą moterų skaičių įrašyti, tai ne visada pavyksta rasti tinkamą kandidatą.

Kaip, partijos vertinimu, lygiuojamės į kitas šalis moterų dalyvavimo politikoje, bendrai lyčių lygybės klausimais?

Konkrečios diskusijos apie tai nebuvo. Matome, kad užsienyje stengiamasi paisyti lyčių lygybės, yra daug moterų lyderių, kurios sėkmingai vykdo pareigas. Manau, kad natūraliai viskas gaunasi.

Kiek svarbus šis klausimas galėtų būti jūsų rinkėjui? Ar turite kažkokį savo rinkėjo portretą?

Mūsų rinkėjas – pirmiausia šeimos, o pagal amžių gali būti nuo 35 metų, taip pat vyresnio amžiaus, senjorai, kurie labiau orientuoti į tas nusistovėjusias tradicijas. Kas mane nustebino, kai rinkome parašus už kandidatą į prezidentus Aurelijų Verygą, tai nemažai jaunų žmonių iki 30 metų palaikė jo kandidatūrą būtent dėl jo įgyvendinamos alkoholio, sveikatos politikos. Tai manau, kad šioje srityje jaunimas keičiasi, bet mūsų rinkėjas vis dėlto daugiausia vyresnio amžiaus, galbūt iš regionų, kur vis dar gajus neigiamas požiūris į moteris politikas. Moteris suprantama kaip daugiau įsipareigojimų turinti ir šeimos židinio puoselėtoja.

Priedas Nr. 9

Jurgita Sejonienė, Seimo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos narė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 19 d.

Seime jau anksčiau būta bandymų keisti rinkimų įstatymus ir lyčių kvotas nustatyti visoms partijoms. Kodėl, jūsų manymu, šie bandymai nepavyko?

Nemanau išvis, kad reikėtų tai kažkaip įstatymu reguliuoti. Man atrodo, kad demokratinėje visuomenėje, kokia Lietuva jau ir yra, tikrai pakanka įstatyminių priemonių, kad moterys galėtų pilnavertiškai dalyvauti Seimo veikloje ar bet kokioje kitoje darbinėje veikloje. Ir tas vyksta. Nereikia norėti, kad tai įvyktų per vieną dieną, bet tas darbas turi būti nuoseklus. Mes jau turim labai gerų pavyzdžių: moterį prezidentę, kuri išbuvo dvi kadencijas ir buvo populiariausia visuomenės, politinė veikėja. Mes turime dabar labai neblogą balansą Seime, Vyriausybėje, turim Seimo pirmininkę moterį. Tai manau, kad ta dvasia reikia tęsti. Moteris turi suprasti, kad tai nėra kažkokia privilegija, tai neturi būti dovana ar palengvinimas, bet kad jos lygiomis sąlygomis su vyrais turi galimybę konkuruoti darbo rinkoje ar darydamos bet kokią karjerą, kad ir politinę. Yra tikrai tos galimybės.

Įdomus jūsų paminėtas aspektas, pavyzdžiui, dėl ministrų kabineto. Ministrų ir ministrių balansas turbūt yra ir dabartinės premjerės nuopelnas, jai tai yra svarbu. Bet jei palygintume su ankstesne Vyriausybe, tai ministrų moterų buvo labai nedaug. Kadangi tai priklauso ir nuo asmeniškai teikiamo dėmesio lyčių balanso klausimui, kaip manote, kiek formalizuotos lyčių kvotos padėtų išlaikyti stabilumą skiriant ministrus ir ministres?

Ne, man atrodo, kad reglamentų, įsakymų, įstatymų yra pakankamai. Tiesiog turi pasikeisti visuomenės požiūris ir Lietuvoje jis keičiasi. Reikia suprasti, kad moterys lygiai taip pat gali pilnavertiškai dalyvauti visose veiklose, karjerą daryti kaip ir vyrai. Ir jau nebestebina lietuvių, kad televizoriuje kalbančių galvų nemaža dalis yra moterų. Tai tas supratimas, kad moterys gali lygiai taip pat ir priimti sprendimus, ir labai atsakingus postus užimti... Man atrodo, kad mes einame labai teigiama linkme, bet labai staigaus pokyčio negalime tikėtis. Ir ypatingai tas neturi būti kažkaip įstatyme įrašyta, kad turi būti tiek moterų. Moterys pačios turi imtis tų atsakomybių ir dalyvauti.

Tai partijoje labiau laikomasi nuomonės, kad pokyčiai turėtų ateiti su laiku, o ne imantis kažkokių išorinio sukrėtimo priemonių?

Labai sunku lyginti radikalias ir mums tolimas visuomenes, pavyzdžiui, Vidurio Rytus, kur tikrai reikia tokių priemonių. Pas mus to nereikia. Ne visais klausimais, bet mes esame pakankamai demokratiški, tolerantiški, tie pokyčiai vyksta natūraliai, savo eiga, jie neturi būti greiti.

Ar lyčių kvotos išvis buvo kada nors svarstytos partijos viduje?

Mūsų partijoje tikrai nebuvo, bet turbūt natūraliai susiklosto, kad atsiranda lyderis. Pas mus ir ministrė pirmininkė, ir frakcijos seniūnė yra moteris. Tai tas susiklosto natūraliai, kad moteris turi galimybę atsiskleisti, dalyvauti, ir jos tai daro. Nemanau, kad būtų poreikis ir ateityje dėl kvotų svarstyti.

Kadangi, kaip minėjote, partijoje daug aukštų pozicijų užima būtent moterys, tai koks jų, kaip partijos vadovių, santykis su moterų reprezentavimu – ar pasakytumėt, kad šiam klausimui teikiama svarba?

Mes labai tolerantiškai žiūrime į kiekvieną žmogų, kuris turi gebėjimų, nori daryti darbus. Niekada nebuvo net tokios diskusijos apie lyčių aspektą, ar čia blogai, kad kažkas ne moteris. Žmonės, kurie turi idėjų, galimybių, kompetencijų, eina ir daro dalykus. Apskritai lyderystės nereikėtų sieti su lytimi. Suprantu, kad bendrai visuomenėje tą nuostatą reikėtų keisti, kad lyderis turi būtinai būti aukštas ir gražus arba buvęs policininkas. Žmogus, kuris turi išmanymą, kompetencijas, gali tas pareigas užimti. Žinoma, moterys turi daugiau iššūkių, tas yra natūralu – juk vaiko pagimdyti vyras negali. Bet viskas yra suderinama ir mūsų praktika tai rodo – frakcijoje turime moterų, kurios susilaukia vaikų kadencijos metu, ir tai niekaip nesutrukdo eiti pareigų. Tai reikia priimti natūraliai, tai niekaip nesumenkina jų kaip politinių veikėjų, kompetentingų asmenų tam tikrose sferose.

Bet jeigu žiūrime į artėjančius prezidento rinkimus, tai Ingrida Šimonytė yra vienintelė moteris tarp kandidatų. Pakankamai aukštai reitinguojama, bet tai ne dėl to, kad ji yra moteris, ji turi asmeninių savybių ir kompetencijų įvairiose srityse. Bet vis dėlto tas noras politinių partijų kelti kandidatus vyrus, neva jie yra kažkokie patikimesni, nėra man suprantamas. Man norėtusi prezidento rinkimuose matyti daugiau moterų. Aš tai pavadinčiau partijų stagnacija. Jų manymu, tik vyrai gali dalyvauti, būti keliami kandidatais. Šioje vietoje tikrai pritrūksta moterų lyderystės, noro būti tose pozicijose.

Akademiniai tyrimai taip pat rodo, kad partijos kandidatus vyrus kelia dažniau, nes tikimasi, jog jie turi didesnius šansus laimėti. Kiek toks partijų įsitikinimas gali būti susijęs su visuomenės nuostatomis?

Mūsų partijoje nėra tokio nusistatymo, kad vyrai būtų labiau skatinami ar kažkokių bonusų turėtų, jei dalyvautų rinkimuose. Aš kaip tik matau labai daug vienmandatininkių moterų. Pas mus tai nėra niekaip ribojama. Natūraliai tada ir visuomenė pripras matyti, kad moterys dalyvauja rinkimuose, turi nuomonę, idėjų, kompetencijų. Norėčiau, kad ir kitose partijose tai aktyviai matytųsi, bet savo partijos niekaip negaliu nei smerkti, nei peikti, nes pas mus absoliuti demokratija ir vertinama yra už iniciatyvumą, idėjas.

Kiek partija stengiasi pritraukti būtent moteris kandidates?

Kažkokių papildomų pastangų skatinti moteris nėra, visi yra vertinami lygiai pagal savo norą, gebėjimą dalyvauti. Diskriminacijos pagal lytį TS-LKD tikrai nėra. Net būsimas partijos lyderis galėtų būti moteris – tikrai turime stiprių moterų lyderių, kurios galėtų tose pačiose pozicijose dalyvauti. Manau, labai realu, kad kita partijos lyderė galėtų būti moteris. Bet tokio skatinimo ar spaudimo nėra. Ir žmonės renkasi tuos, kas dirba geriausiai.

Konservatoriai demonstruoja, kad tas konservatyvizmas turi būti protingas. Mes nesipriešinam protingoms inovacijoms ar natūraliai tėkmei, vertiname tuos dalykus. Nebūtinai siekiame išsaugoti

tai, kas buvo prieš kelis šimtus metų. stengiamės dalykus keisti protingai ir labai adekvačiai į juos žiūrime.

O kokių veiksmų dar trūksta, kad moterų politikų Lietuvoje būtų daugiau?

Labiausiai veikia tos tradicinės nuostatos, kad moteris turi būti namuose, auginti vaikus. Bet akivaizdu, kad tas požiūris keičiasi. Nesitikiu, kad tai gali atsitikti per metus, tai yra procesas. Bet tas procesas Lietuvoje vyksta labai gera kryptimi ir tikiuosi, kad nesustos.

Ką galėtų pakeisti didesnis moterų dalyvavimas politikoje?

Nemanau, kad atsirastų skirtumų. Bet kuriuo atveju žmogus, atėjęs į politiką, įgyvendina partijos programą. Bet teigiamas visuomenės požiūris keistųsi tikrai, žmonės suprastų, kad moterys gali būti vienodai aktyvios, vienodai kompetentingos. Tam tikrai reikės laiko, bet tai natūraliai įvyks. Nebūtinai natūraliai – mes priėmėm daug teisės aktų, įstatymų, palengvinam moterims sąlygas siekti karjeros. Įstatyminiai dalykai yra labai svarbu, bet žmonėms dar svarbiau priprasti prie minties, kad moterys yra lygiaverčiai visuomenės nariai, darbuotojai. Mūsų prigimtis ir protiniai gebėjimai yra vienodi, abi lytys gali vienodai užsiimti tas pačiais profesiniais dalykais.

Kiek šiais klausimais bendradarbiaujate su nevyriausybinėmis organizacijomis?

Aišku, Lietuvos žmogaus teisių centras, lygių galimybių kontrolieriai prie to prisideda, visą laiką jų žodis labai svarbus ir svarbus. Bet vėlgi – nereikia pamiršti, kad turime sluoksniuotą visuomenę, ir yra žmonių, kurių tiesiog nepasiekiamo, jiems nėra įdomu, jie vertina visai kitomis kategorijomis. Yra ir žmonių, kurie linkę domėtis, mato tai, kas vyksta Vakaruose, Skandinavijoje, ir lengviau priima tai, ką savo mūsų institucijos. Bet manau, kad tie pokyčiai yra pozityvūs ir nereikia dėl to nerimauti.

Prakalbom apie Skandinaviją, į kurią Lietuvoje dažnai lygiuojamės. Ar atsižvelgiate į šių ir kitų šalių patirtį lygių galimybių klausimais, bandote pritaikyti panašias praktikas?

Žinoma, visais klausimais bandome lygiuotis, ypatingai socialinėje srityje, švietime, sveikatos apsaugoje. Bet jei kalbame apie lyčių lygybę, manau, kad šioje Seimo, Vyriausybės kadencijoje mums labai pavyko įgyvendinti tai ir pasirodyti visai neblogai. Ministrė pirmininkė, Seimo pirmininkė puikiai susitvarko su savo užduotimis, turi gebėjimų ir labai gerai tvarkosi. Tai yra tie gerieji pavyzdžiai, kuriuos reikia išgyventi, kad ir ateityje galėtume jais tikėti. Nežinau, kas bus kita Seimo dauguma, kas formuos Vyriausybę, bet tikiuosi, kad išlaikys teigiamą kryptį.

Pastaruoju metu Lietuvai ištis svarbu progresyviai, stipriai atrodyti tarptautinėje arenoje. Kaip, jūsų nuomone, lyčių lygybės klausimais atrodome, palyginus su kitomis valstybėmis?

Žiūrime, su kuo lyginsime. Jei su skandinavais, tai dar šiek tiek atsiliegame ir žiūrėsime, kokios tendencijos išliks ateityje. Bet pasaulyje yra ne tik Skandinavija – lyginant su buvusiomis Rytų bloko šalimis atrodome tikrai gerai. Lietuva paskutiniu metu padarė itin didelį proveržį, kalbant ir apie lyčių lygybę, ir apie kitus dalykus. Norėtusi, kad išlaikytume tai ateityje. Neturim dėl kažko savęs smerkti, įsidėti sau, kad turim kažką padaryti, tiesiog išlaikyti tą kryptį. Manau, kad labai neblogai atrodome palyginus ir su labai išsivysčiusiomis šalimis, kaip JAV, Jungtinė Karalystė. Nuo skandinavų gal atsiliegam, bet nemanau, kad turėtume save dėl to labai plakti. Vis dėlto labai jauna yra mūsų demokratija, tas proveržis paskutiniu metu yra labai ryškus visose srityse.

Jei kalbame apie Rytų bloką, tai šiose šalyse lyčių lygybė, ypač lyčių kvotos, dažnai asocijuojamos su Sovietų Sąjungos primestais reikalavimais.

Taip, aš tikrai nemanau, kad tai turėtų būti privaloma, tai turi natūraliai vystytis. Bet čia ir amžiaus skirtumas tikrai yra, ypač regionuose. Didmiesčiuose žmonės yra kur kas vakarietiškesni, liberalesni. Regionuose tokie labiau... Stagnacija yra tas žodis. Dar yra šito, bet natūraliai tai pasikeis. Kažkaip

privesti žmones taip galvoti, apart gerų pavyzdžių rodymo, ką dabar ir darome, nemanau, kad dirbtinai reikia tai daryti.

O į koki rinkėją labiausiai taikosi TS-LKD? Kiek jam gali būti svarbu, kad partija rūpinasi lyčių lygybe, atrodo progresyviai?

Mūsų rinkėjai nėra vienalyčiai. Dabar turime puikią kandidatę į prezidentus Ingridą Šimonytę. Natūralu, kad šimtas procentų mūsų rinkėjų, partijos narių nebalsuos už ją ir rinksis kažkokį kandidatą vyrą. Bet bent jau mūsų bendruomenėje aš nejaučiu kažkokio tai diferencijavimo. Kad jis kitur visuomenėje yra ir kad tų gerųjų pavyzdžių reikia, tai tikrai taip. Bet TS-LKD nesirinko Ingridos vien todėl, kad ji yra moteris. Mes išsirinkome ją labai vieningai dėl to, kad ji turi puikias kompetencijas, kad ji akivaizdžiai yra žmogus lyderis. Tai nenorėčiau čia skirti lyties. Yra kompetencijos, žinomumas, dalykai, kurie yra labai svarbūs. Nebuvo lytis lemiamas faktorius. Turėjom puikią prezidentę 10 metų ir žmonės įsitikino, kad moteris irgi gali būti prezidentė.

Reikia pažiūrėti į mūsų rinkėjus. Daugiau ir pavyzdingiau balsuoja vyresnio amžiaus žmonės. Regionai pakankamai aktyviai balsuoja. O didieji miestai, kur dauguma pasisakytų, pavyzdžiui, už Ingridą Šimonytę, tai kai reikia ateiti į rinkimus – jų nėra. Čia atsiskleidžia mūsų vyresniosios kartos nuomonė ir įsitikinimai, bet tai pasikeis.

Tai apibendrinus mūsų pokalbį, jei greitai metu kažkas teiktų svarstymui siūlymą visose partijose taikyti lyčių kvotas, TS-LKD pasisakytų prieš?

Tikrai nepalaikytume. Tai neturėtų būti dirbtinai įstatymu reguliuojama. Visuomenė turi natūraliai keistis. Turime daryti visus smulkesnius dalykus, kas moterims leistų būti lygiavertėmis visuomenės narėmis, bet kažkaip dirbtinai tai nustatinti... Tai būtų primesta. Aš būčiau kad ir lėtesnio, bet natūralesnio kelio šalininkė. Man atrodo, kad jis puikiai veikia. Tai mano partija, frakcija tikrai nepritartų.

Priedas Nr. 10

Agneta Skardžiuvienė, asociacijos „Lyderė“ vadovė ir buvusi lygių galimybių kontrolierė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 26 d.

Ar diskusijos dėl lyčių kvotų Lietuvoje dar vyksta?

Taip, absoliučiai. Mūsų asociacija labai aktyviai dalyvauja teisėkūroje, turime [Europos Parlamento ir Tarybos] Moterų valdybose direktyvą, kuri turi būti perkelta [į Lietuvos nacionalinę teisę] iki šių metų gruodžio. Jau turime paruoštą įstatymo paketą, kuris pateiktas Vyriausybei derinimui. Įstatyme yra įrašyta, kad lyčių kvota būtų taikoma ne tik biržinėms, bet ir visoms didžiosioms įmonėms. Įstatymo projektas liečia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, kažkiek Akcinių bendrovių įstatymą. Problema pas mus yra ta su valdybomis, kad valdybos, pagal Akcinių bendrovių įstatymą, nėra privalomos. Ta organizacijos valdymo praktika pas mus dar yra labai nauja. Šia Moterų valdybos direktyva siekiama griauti mitą, kad jose tiesiog nėra vietos moterims nepriklausomai nuo jų kompetencijų. Pati direktyva kalba apie skaidrius, nedviprasmiškus atrankos kriterijus. Kandidatai būtų lyginami: tik tuo atveju, jei moteris ir vyras turi vienodą patirtį, būtų taikoma prerogatyva skirti vietą moteriai. Tai labiau teorinė galimybė – nelabai turbūt realu, kad du kandidatai turėtų tą patį išsilavinimą, tą pačią patirtį. Bet čia labiau svarbu kalbėti apie tai, kodėl tas daroma. Mes lyčių lygybės užtikrinimo atrankos procese nesame įtvirtinę įstatyme. Turime draudimą diskriminacijos dėl lyties tiek įsidarbinant, tiek dirbant, tai čia būtų labai koncentruotai orientuota tik į valdybų narius, direktorius.

Svarbus aspektas – ta pažanga, kuri yra padaryta Prancūzijoje, Belgijoje, yra tik dėl to, kad jų kvotų reglamentavimas trunka jau dešimtmetį ar dar ilgiau. Mūsų problema yra didesnė – mes Lietuvoje turime labai mažai moterų CEO. Procentaliai žiūrint, per 8 metus turime tik 1 proc. moterų CEO padidėjimą. Tai reiškia, kad vidurinėje grandyje yra moterys, kurios aktyviai dirba, bet turime kompleksinių priežasčių, kodėl moterų vadovių yra labai mažai. Kol nebus didesnis moterų CEO skaičius, tol nebus ir moterų valdybose. Viena pagrindinių problemų – moterys nesiekia karjeros dėl šeimos ir darbo derinimo, kas kelia daug iššūkių. Tame šuolyje, kai vyrai jau aktyviau siekia karjeros, moterys tuo metu planuoja šeimą, susilaukia vaikų. Tai tampa kliūtimi vėliau, kai moteris grįžusi sako, kad geriau dirbsiu darbą, kurį žinau, nes svarbu derinti darbą su vaikų auginimu, ji žino, kad tiesiog nepajėgs [derinti su darbu aukštoje pozicijoje].

Kitas dalykas – moterys save nuvertina. Jei yra darbo skelbimas į CEO poziciją, vyrai, jei atitinka bent vieną kriterijų, iškart kandidatuoja. Moterys, jei neatitinka visų kriterijų, savo kandidatūros net neteiks. Tas lyčiai priskiriamas vaidmuo, kad moteris nėra orientuota į lyderystę, kad dažniausiai kaip lyderius matome vyrus, taip pat gerų pavyzdžių stoka įtakoja, kad moterų lyderių turime labai mažai.

Lietuva pasirinko iš direktyvos perkelti 33 proc. kvotą moterims valdybose. Bet labai svarbu analizuoti, kam yra skirta ta direktyva, kokį modelį renkasi Lietuva, dėl kokių priežasčių to reikia. Būtina griauti mitą, kad vieta moteriai skiriama dėl to, kad ji moteris. Vis tiek kalbame apie jų kompetencijas, profesionalumą. Svarbu transliuoti moterims, kad jos irgi turi ruoštis, pasidaryti namų darbus.

Tiesa, jau buvo bandymas Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtinti lyčių kvotas valstybės ir savivaldybių valdomose įmonėse, bet Seime nutarta projektą gražinti tobulinti. Buvo įvairių argumentų, kad moterims tokių kvotų nereikia, nes jos nebebus motyvuotos tobulinti žinias, kad esame pakankamai progresyvūs, kad kvotos primena sovietmetį.

Kalbant apie savivaldybių ir valstybės įmones, tarp didžiausių įmonių turime ne tik privatų sektorių, bet ir valstybines įmones, pavyzdžiui, „Ignitis“. Tai jis pakliūva į direktyvą, nes atitinka visus kriterijus, tai ir jam būtų taikomos kvotos. Tai šioje vietoje tiek privatus verslas, tiek valstybės valdomas turėtų rodyti pavyzdį, kalbėti apie objektyvius atrankos kriterijus. Tarp didžiųjų įmonių pakliūva ir korporatyvai – visi stambieji ūkininkai. Buvo labai įdomu diskutuoti – galvojome, kad iš jų bus labai didelis pasipriešinimas. Bet kai susijungėme, jie išgirdo mūsų asociacijos argumentus, kodėl mums yra svarbi direktyva ir koks jos reglamentavimas. Plačiojoje visuomenėje, jei išgirstama apie kvotas, galvojama, kad moteris turi būti per se. Taip nėra. Jei iškart užkertame kelią tokiems mitams, pereiname prie konstruktyvių diskusijų ir niekas tame nemato kažkokios blogybės. Yra struktūrinės, stereotipinės priežastys, kodėl moterų lyderių mažiau. Tai matom, kad keičiasi požiūris. Esame girdėję, kaip vienas vadovas didžiosios įmonės, kuri pakliūva į direktyvą, sakė, kad moters vieta tikrai ne valdyme, bet jis sulaukė tokio didelio pasipriešinimo – jau taip neprogresyvu buvo klausyti tokių kalbų, kad net kiti didžiųjų įmonių vadovai, kurie iš pradžių abejojo dėl tų kvotų, tikrai buvo paraginti balsuoti už jas, nes tai, ką kalbėjo tas vienas žmogus, buvo taip nešiuolaikiška.

Mano manymu, vėliau tokiu pavyzdžiu turėtų pasekti visos įmonės, ir didelės, ne tik didžiosios, jeigu mums pavyks direktyvą teisingai ištransliuoti. Direktyva netaikoma tik labai mažoms, mažoms ir vidutinėms įmonėms. Bet įmonės turės paaiškinti, kodėl jos neturi tos procentinės lyčių išraiškos. Didžioji dalis įmonių Prancūzijoje, Danijoje, kurios jau virš dešimtmečio taiko kvotas, tokį didelį šuolį padarė – Prancūzijoje [moterų valdybose] skaičius jau siekia 46 proc. Tai dėl to, kad kvotos taikomos jau ilgai, juk tas šuolis neįvyko per kelis metus. Tai jei nematygame tokios kitų valstybių patirties, tai gal ir mes kitaip kalbėtume.

Bet, kaip minėjau, valdybų nėra privaloma turėti. Į įmonių valdymą mes nesikišame, jei jos neturi valdybos – neįpareigojame su šita direktyva, kad jos veiktų. Tiesiog turime užtikrinti, kad atrankos procesas nebūtų diskriminuojantis.

O kaip visuomenė reaguoja į tokias kvotas? Ar darėte kokias visuomenės apklausas?

Net nėra prasmės daryti. Mūsų asociacija atstovauja verslui, vienijame daug verslo atstovų, o jie nemato priešpriešos. Tai jos ir nereikia kurti. Mes keliame diskusiją, kokių ambicijų turi Lietuva, ko mes siekiame. Ar tik turėti tas 33 proc. kvotas, ar šalinti kliūtis moterims ir pasižiūrėti giliau į tą klausimą, kodėl tiek mažai turime moterų CEO? Ar tikrai sudarome sąlygas kiekvienai moteriai, kuri planuoja šeimą, derinti tai su darbu, grįžti į darbo rinką? Jei moteris siekia lyderystės, ji neturėtų susidurti su kliūtimis, stereotipiniu mąstymu, kad ji kažko negali. Tai jei ta diskusija bus gilesnė, ji galės atsakyti, kokių ambicijų turi Lietuva su moterų lyderyste ir galimybių suteikimu.

Kai kurie akademiniai tyrimai panašiai rodo, kad stereotipinis mąstymas gali keistis nebūtinai „iš apačios“, iš visuomenės. Jei sprendimų priėmėjai, įvertinę būtinybę, nuleidžia sprendimus dėl lyčių kvotų „iš viršaus“, tai palaiptai keičiasi ir visuomenės nuomonė, nes gyventojai įpranta matyti moteris lyderių pozicijose.

Taip, čia grįžtu prie minties, kad tokie klausimai turi būti teisingai ištransliuoti, tada jie nebus kontraversiški. Jei bus ištransliuota iškart paneigiant, kad moterys nebus priimamos be kompetencijų. Aišku, sprendimų priėmėjai yra visuomenės atstovai, jų irgi būna įvairių. Pavyzdžiui, dėl civilinės partnerystės turime panašias diskusijas, ar laukti, kol visuomenė bus tiek užaugusi, kad tai inspiruotų, ar jau Seimas turi priimti sprendimą ir reglamentavimą nuleisti, kad visuomenė galėtų jį taikyti ir taip augti. Čia labai sudėtinga, nes ir skirtumai tarp miestų ir regionų yra labai dideli. Sąmoningumas labai skirtingas, bet nepaisant to turime kalbėti apie tikslą ir priemones tam, kad tai būtų priimta, ir nesivelti į didesnę diskusiją.

Kalbame apie našta, kuri yra priskiriama moterims, neapmokamą darbą, net jei jos neturi vaikų. Kitas iššūkis – suaugę tėvai, slauga, kas irgi daugiausia tenka moterims. Joms užkraunama daug atsakomybių ir tai įtakoja jų sprendimą dalyvauti darbo rinkoje, net nekalbant apie karjeros siekimą. Tai klausimas, kiek moterys yra įtakotos nedirbti ne dėl savo nenoro, o dėl paslaugų neprieinamumo. Jei būtų sudarytos palankios sąlygos turėti auklę, gauti vietą darželyje, klausimas, kaip tada moterų pasirinkimai pasikeistų. Derinti šeimą ir darbą turėtų būti patrauklu.

Ar matosi, kad Lietuva daro progresą šioje srityje? Keičiantis kartoms turbūt ir požiūris į moterų atsakomybes keičiasi, ir ta našta moterims ir vyrai dabar jau labiau dalijasi?

EIGE analizės rodo, kad Lietuva yra padariusi šuolį įvairiose srityse. Bet nepaisant Lietuvos pažangos, nėra taip, kad vyrai skirtų daugiau laiko neapmokamam darbui, tiesiog moterys skiria mažiau.

EIGE tyrime matyti, kad Lietuva gerokai šoktelėjo ir galios srityje, nes dabartinis ministrų kabinetas, palyginus su ankstesniu, geriau subalansuotas lyčių atžvilgiu. Bet tokio įsipareigojimo išlaikyti lyčių balansą nėra, daug kas priklauso nuo politinio elito asmeninio intereso tai užtikrinti. Kiek veiksmingos čia būtų tokios priemonės kaip lyčių kvotos, kad įsipareigojimas užtikrinti moterų reprezentavimą išliktų?

Net nežinau, kaip toks reglamentavimas galėtų būti taikomas. Man atrodo, kad tai turėtų eiti iš apačios: kiekviena politinė partija turėtų formuoti savo sąrašus taip, kad juose atsispindėtų ir vyrai, ir moterys. Kai moterys labiau matomos, tada jos labiau ir renkamos. Šiaip mūsų politiniame lygmenyje turime ir ministrę pirmininkę, ir Seimo pirmininkę, kurios pozicionuoja save kaip stiprias lyderes. Ir visuomenė jas mato tokias, ir žiniasklaida nekelia kažkokių pašaipų jų atžvilgiu. Nors

Šimonytė susilaukia įvairių replikų, kad ji karštakošiška, emocijų nelaikanti, bet čia ir žiniasklaidos stiprus įdirbis parodyti, kad, tai nėra argumentas. Labai viliuosi, kad po jų vadovavimo matysime didesnę moterų atstovavimą politiniame lygmenyje.

Visuomenei yra svarbūs gerieji pavyzdžiai, normalizuojantys moteris premjerės, prezidentės pozicijose?

Taip, bet labai svarbu vaidmenį vaidina ir žiniasklaida. Ji jau kitaip komunikuoja, bet jau didžiosios žiniasklaidos priemonės. Tai formuoja ir visuomenės požiūrį. Ypač Čmilytė savo geru pavyzdžiu parodė, kad šeimą galima derinti su pareigomis, kad vaikų auginimas yra abiejų tėvų atsakomybė. Tai ir žiniasklaidai pavyzdys, kaip reikėtų komunikuoti, formuoti nuomonę, kad moteris ne tik rūpinasi buitimi. Per šių lyderių pavyzdžius per tuos 4 metus, nors mes to ir nejaučiame, visuomenės nuomonėje galėjo būti didelis pokytis.

Nors Lietuvoje turime moterų, užimančių aukščiausius politinius postus, Seime ir savivaldybėse moterų politikų skaičius dar nesiekia trečdaliao. Kokių dar veiksmų trūksta, kad moterų reprezentavimas Lietuvoje didėtų?

Kai buvau lygių galimybių kontrolierė, apstu buvo darbo skelbimų, kur ieško sekretorės, asistentės ir vadovo, direktoriaus. Mano iniciatyva sukvietėme visus darbo skelbimų portalus ir kalbėjome su jais, kad jie gali prisidėti, kad nematytume tų diskriminuojančių darbo skelbimų ir keistume visuomenės nuostatas. Pradėjome kalbėti apie struktūrinių problemų sprendimą. Keisti visuomenės sampratą yra ilgas procesas, bet kai į tai maksimaliai įtraukiame visas grandis, ne tik sprendimų priėmėjus, sparčiau keistųsi visuomenės nuomonė. Gerieji pavyzdžiai, gerųjų praktikų dalijimasis gali atnešti tą pokytį visuomenėje ir stereotipinio mąstymo pakeitimą.

Priedas Nr. 11

Donatas Paulauskas, lygių galimybių ekspertas, interviu su autore, 2024 m. balandžio 30 d.

Kaip ekspertas, stebite įvairias diskusijas dėl moterų įgalinimo, reprezentavimo. Kiek lyčių kvotų tema šiandien aktyvi Lietuvoje?

Kalbant apie politines kvotas rinkimų sąrašuose, tai tos diskusijos dabar yra pritilusios. Praeitoje Seimo kadencijoje buvo viena iniciatyva, kurią gerai atsimenu. Tada ir prezidentė Grybauskaitė norėjo pasisakyti ta tema, tai jos patarėjas kreipėsi į mane dėl argumentų šiai temai, kad prezidentė susidarytų kažkokią nuomonę. Tai tokių diskusijų buvo, bet greit nusėdo. Pastaruoju metu daugiau šnekama apie kvotas įmonių valdybose, tai susiję su europine direktyva. Tai parodo, kad tik su įstatymiais pokyčiais ateina tos diskusijos ir į verslo bendruomenę, ar kvotos yra tinkamas, ar netinkamas būdas spręsti nelygybės problemas. Bet iki tol lėtai eina tos diskusijos. Kai jau virš galvos kabo tas kalavijas, tada pradėdama gilintis, ieškoti naudų, rizikų. Bet politinės kvotos nėra dabar populiariausias diskusinis objektas.

Mes dabar esame ir tokioje šiltoje vietoje atsidūrę, kadangi turime nemažai ryškių moterų politikoje, aukštosiose politinėse pareigose. Tai tas klausimas nebeatrodo toks aktualus – juk rezultatas jau prieš akis, tai nereikia nieko gerinti. Iš tikrųjų dėl šito rezultato, kurį dabar turime ministrų kabinete, pasauliniame lyčių atotrūkio indekse mes esame gana aukštoje vietoje, kadangi mūsų politiniai lyčių lygybės rodikliai geri. Bet čia visada yra rizika, nes nežinai, kiek ta situacija išliks tokia pati kito politinio ciklo metu. Šiandien džiaugiamės, o rytoj vėl galim atsidurti kitoje situacijoje. Nežinia, kiek dabartinis rezultatas yra tvarus, kyla nerimas, ar politinis ciklas išlaikys tas pačias tradicijas, ar kitam ministrui pirmininkui, kuris formuos kabinetą, tiek pat rūpės lyčių balanso idėja. Dabartinė ministrė pirmininkė aiškiai pasakė, kad jai tas principas svarbus ir juo vadovaujasi.

Kaip matote situaciją iš šalies – kiek politikams svarbus lyčių balansas? Kiek dabar palaikymo sulauktų bandymai įtvirtinti lyčių kvotas?

Bus įdomu pažiūrėti, kokia diskusija bus dėl įstatymo pokyčių dėl lyčių kvotų valdybose. Lietuvoje siekiama plačiau taikyti kvotų principą, nei europinė direktyva numato. Čia toks neįprastas atvejis, kai valstybė siekia dar ambicingesnių tikslų, nei Europos Komisija prašo. Bus įdomu pažiūrėti, kaip atrodys diskusijos Seime, nes tai būtų gera indikacija, kaip atrodytų panašios idėjos tame lauke. Seimo nario Jaručio iniciatyva prieš kelerius metus buvo visiškai išjuokta, ypač Agnė Širinskienė neigiamai pasisakė, kad kvotos taikomos tik Afrikos valstybėse. Tai visiška netiesa – Europos valstybės taiko lyčių kvotas rinkimų sąrašuose. Bet ir prezidentė pasakė, kad tokios kvotos yra moterų žeminimas. Tai tas viešasis diskursas toks, kad bandoma sabotuoti idėją, o ne gilintis į diskusiją, bandyti tą temą praplėsti.

Tai ko, jūsų manymu, trūksta Lietuvoje, kad Lietuvoje vyktų platesnės diskusijos dėl lyčių kvotų?

Gal kažkokio solidaus lyderio, kuris tą klausimą keltų. Apskritai lyčių lygybės tema yra tokia be savininko, nėra politinės lyderystės, kai galėtume aiškiai identifikuoti žmogų, nešantį šitą klausimą, sritį kaip vėliavą. Nėra lyderystės, užsidegimo, norėjimo tai daryti. Tos diskusijos yra sunkios, į jas nenorima lįsti, nes šia tema yra manipuliuojama – staiga ištraukiami tie minėti Afrikos valstybių pavyzdžiai ir ką tu padarysi? Nesvarbu, kad daug Europos šalių tai daro, bet įsiveliama į tokį formatą, kuris nėra pats maloniausias, tai dėl to mažai kas nori į tą teritoriją nori eiti, net jei simpatizuoja tokioms mintims.

Manau, kad daug moterų politikų, ypač dabar esančių aukščiausiose postuose, simpatizuoja lyčių lygybės idėjoms, gal net pačioms kvotoms pritartų, bet tikrai nekels to klausimo į savo darbotvarkę dėl diskusijų kokybės – susilauks puolimo, nesupratimo, žiniasklaida išstampys po sakinį. Mažai žmonių, tam pasiryžtančių.

O kokie pagrindiniai argumentai prieš lyčių kvotas girdimi Lietuvoje?

Kad nebereikia jų, nes matom ir girdim tą argumentą apie prezidentę, kad „turėjom jau moterį prezidentę, tai apie kokias kvotas jūs kalbat? Juk viską moterys gali pasiekti mūsų valstybėje, jei tik nori.“ Tai mes įsivaizduojame, kad tie vienas ar du pavyzdžiai reprezentuoja visą situaciją. Bet natūralu, kad net ir tose šalyse, kur yra moteris prezidentė, moteris premjerė, yra lyčių nelygybės problemos, nes tos viena ar dvi moterys neatspindi visų kitų moterų patirčių ir automatiškai neišsprendžia visų problemų. Tai yra toks įtikėjimas pavyzdžiu, kuris matomas.

Kitas visada pabrėžiamas argumentas – kompetencija. Visada šioje srityje, kalbant tiek apie politiką, tiek apie verslą, tai ištraukiama, kad kompetencija yra svarbiau nei lytis, amžius ar pan. Turbūt šitas argumentas politinių kvotų klausimu yra galingesnis, nes kvotos valdybose yra labai griežtai sureguliuotos užtikrinant, kad kvotos poziciją moteris galėtų užimti tik tada, jei atitinka kvalifikacinius reikalavimus. Tik tada, kai moteris turi kompetenciją, ji gali užimti kvotos poziciją. Kai kalba pasisuka apie politines kvotas, tai tas argumentas stipresnis, nes kokybės kontrolė labai priklauso nuo politinės, politinių partijų kultūros. Lietuvoje nelabai turime tokios vakarietiškos politinių partijų kultūros, kai į rinkiminiuosius sąrašus ateina žmonės, išauginti partijų, jaunimo organizacijų prie partijų ir yra pasirengę politinei karjerai. Pas mus kai kuriose partijose yra tokia tradicija, kai kuriose nėra, tai iš tikrųjų gali kilti tas kokybės klausimas, kas atsiras sąraše, kas siūloma rinkėjui? Jei veiktume kaip ta tikra vakarietiška demokratija, tai tokie argumentai nebūtų tokie stiprūs.

Akademinis tyrimas, darytas JAV, rodo, kad rinkėjai linkę pervertinti moterų politikoje skaičių ir todėl gali nepritarti lyčių kvotoms. Kaip yra Lietuvoje – ar rinkėjai pasigenda moterų politikoje?

Moterys yra labai politiškai aktyvios. Tai kai sakoma, kad „moterų politikoje nėra tiek, kiek norėtume, nes jos tiesiog nenori, joms neįdomu politika“, tai yra visiškai netiesa. Kai pažiūrime į kandidačių skaičius, jų visada būna daugiau nei išrinktų moterų. Tai reiškia, kad jos turi būti mažiau šansų būti išrinktos. Savivaldose išvis praktiškai yra balansas kandidačių moterų ir vyrų. Jei žiūrėtume į viso politinio ciklo valdymo dalyves: rinkimų štabų darbuotojas, balsų skaičiuotojas, irgi pamatytume, kad tai daugiausia moterys. Įdomu ir tai, kad tarp tų, kurie remia politines partijas, irgi yra daugiau moterų, daugiau moterų eina balsuoti. Tai yra visos indikacijos, kad politika moterims svarbu, bet kyla klausimas dėl rinkėjo šališkumo. Gal renkant kandidatus įsijungia stereotipai, kam labiau verta būti politikoje. Vis tik kažkokie barjerai rinkėjų galvose yra, nes kitaip turėtume matyti apylygę proporciją – kiek kandidatų, tiek ir išrinktų.

Iš esmės yra toks užsisukęs ratas. Sąrašas yra partijos veidas. Kad parodytum ta veidą, turi dėti žymiausius savo kandidatus, o labiausiai matomi yra būtent vyrai. Tai sąrašas turbūt ir dėliojamas pagal tai. Tai nėra vienintelis kriterijus, bet atpažįstamumas rinkėjo akyse yra labai svarbus. Politiniame lauke daugiau komentuoja, rodosi vyrai, žurnalistai gal mažiau deda pastangų palaikyti lyčių balansą ir pakalbinti moteris, tai turime tokį užsisukusį ratą, kai moterų sąraše nėra, nes jos rinkėjų tiesiog nežinomos.

O kiek nevyriausybinių organizacijų domisi moterų įtraukimo į politiką klausimu? Kokius pasiūlymus teikia politikams?

Nepamenu, kad kažkas labai konkrečiai šitą idėją vystytų. Vilniaus moterų namai kalbėjo, kad reikia specialiųjų laikinųjų priemonių įstatyme, kad valstybė apskritai galėtų taikyti tokias priemones (įvairaus pobūdžio, ne tik kvotas). Bet tai vis dar nerealizuota, konkrečių iniciatyvų neatsimenu. Nelabai kas dirba iš NVO, ekspertu konkrečiai su šita tema. Nėra daug žmonių, kurie turėtų ryškiai ekspertizę čia. Kaip sakiau, čia tokia nepatogi tema, taip pat ir ekspertams.

Ir apskritai mes neturim tos problemos, kad moterys nesidomėtų politika. Ta moterų tikslinė grupė nėra problemos ašis. Apie kitas problemas esame linkę kalbėti pripažindami, kad moterys kažko nepadaro, kažką nedrąsiai daro. Šitoje temoje nematau, kur dar tas moteris galėtų stumti. O tos lyčių kvotos nėra kažkoks labai jau radikalus sprendimas, kur kišamės į demokratinį procesą. Tai nėra radikalus, nes mes rinkėjo sprendimo neliečiame. Demokratijai, atstovavimui kliūčių nesudaro tai, kad taikome kvotas sąrašams, nes rinkėjo sprendimas yra paskutinis. Mes tik suteikiame moterims galimybę būti pamatytiems, turėti šansą būti išrinktiems, bet galiausiai neišsiterpiant į rinkėjo sprendimą. Kai kurios valstybės turi net Konstitucijoje nusimačiusios skaičius, kiek moterų ir kiek vyrų turėtų būti parlamente. Kalbant apie Europą, tai tokios praktikos nėra – taisyklės labiau taikomos rinkiminiams sąrašams. Tai, kad senosios demokratijos sėkmingai taiko kvotas ir jų rezultatai rodo, kad jos pasiekia tą geresnį moterų atstovavimo rezultatą, ir įrodo, kad nieko čia radikalaus nėra. Tai nėra kažkoks socialinis eksperimentas – tai jau sena idėja, kuri jau prigijusi ir visai nėra kontraversiška. O kitos valstybės labiau pasiduoda likimui, žaidžia loteriją, bus moterys politikoje šį ciklą ar ne.

Prisimčiau ir kitą argumentą, kodėl kvotų nereikia. Jis iš esmės sako, kad nereikia moterų parlamente, kad moterų interesams būtų atstovaujama. Kai mes kalbame apie kvotas, tai sakome, kad moterys sudaro pusę visuomenės, tai negali taip būti, kad demokratija neatstovautų pusės savo piliečių. Bet juk yra moterų politikoje, kurios neatstovauja moterų interesų. Tai čia svarbi skirtis tarp deskriptyvaus ir substantyvaus atstovavimo. Jaunose demokratijose kvotos yra svarbu, kad moterys apskritai būtų sprendimų priėmimo lygmenyje, nes pirmiausia turime užtikrinti deskriptyvų

atstovavimą, t. y. kad tam tikra visuomenės dalis galėtų dalyvauti sprendimų priėmimo nepaisant to, kam ji atstovauja. Šiuo atveju tai galėtų būti moterys, kurios atstovauja vyrų interesams ir priima sprendimus, kurie priešinasi moterų teisėms. Bet turime užlipti ant to pirmojo laiptelio, kad užliptume ir ant antro – substanyvaus atstovavimo. Jis sako, kad tu atstovauji idėjoms, t. y. tau nereikia būti moterimi, kad tos visuomenės grupės interesus neštum viršun. Bet tam turime užtikrinti, kad ta visuomenės grupė, kurios interesams atstovaujame, jau turėtų lygias galimybes dalyvauti politikoje. Tai pirmiausia turime užtikrinti moterų dalyvavimą skaitlingumo prasme, tada jau kokybės, turinio prasme.

Tai kas pasikeistų, jei politikoje turėtume daugiau moterų?

Pirmiausia – demokratijos kokybė. Kuo daugiau grupių įtrauki, tuo daugiau piliečių atranda savo atstovus ir demokratijos kokybė būna geresnė. Kita prielaida ta, kad moterys intuityviai bus solidaresnės su kitomis moterimis ir rečiau ignoruos dalykus, kuriuos moterys laiko svarbiais. Dar vienas aspektas, kuris remiasi jau kiek pasenusia prielaida, kad visos moterys turi panašią patirtį šiame pasaulyje, patiria dalykus, kurių nepatiria vyrai. Dėl to jos turi tą patirtį, kuri leidžia pamatyti pasaulį iš kitos pusės, tai, ko nemato vyrai. Taip ir atsiranda ta vertė, nes mes turime kitokias patirtis, kitokias perspektyvas, kas padeda priimti kitokius, geriau subalansuotus sprendimus, atsižvelgiant į skirtingus interesus. Būtų mažiau vadinamojo group thinking, kai sprendimams pritariama todėl, nes visi turi panašų požiūrį, yra panašaus backgroundo. Atsiradusios moterys, kurios užima bent jau kritinę masę, tą group thinking kiek apsunkintų.

Priedas Nr. 12

Margarita Jankauskaitė, Lygių galimybių plėtros centro ekspertė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 22 d.

Kaip lygių galimybių ekspertė, turbūt girdite daug diskusijų apie rinkimines lyčių kvotas. Kokiais argumentais remiasi tiek tokių kvotų šalininkai, tiek kritikai Lietuvoje?

Formuojant argumentaciją pasipriešinimui, tai labai akivaizdu, kad Lietuvoje iš esmės viskas, kas yra prieš lyčių lygybę, prisidengia tuo, jog tai ateina iš sovietinių laikų. Sovietinės okupacijos laikotarpiu buvo labai manipuluojama visais lyčių lygybės klausimais, buvo tokia nuostata, kad tuose supuvusiuose Vakaruose moterys protestuoja, eina antra feminizmo banga, o čia taigi viskas jau tvarkoje. Darželiai yra, moterys dirbti gali. Buvo ir kvotos moterims į tarybas. Tais laikais nebuvo demokratijos, tai buvo demokratijos imitacija, tad nesvarbu, kad moterys tose tarybose buvo, sprendimų tai jos priimti negalėdavo – visus sprendimus priimdavo centrinis partijos komitetas. Tai buvo visiška butaforija. Tačiau tas argumentas, kad jau turėjom [lyčių kvotas] ir kas iš to – čia jokia demokratija, tai ateina iš prievartos. Tai yra demokratiją žlugdantis dalykas, jis yra beprasmiškas. Natūraliuoju būdu turi pasikeisti visuomenė, ateiti iki tų lygių skaičių. Toks evoliucinis argumentas, kad bręs visuomenė po truputį ir tas pokytis atsiras. Tai visos šitos baimės, pasipriešinimas, nenoras – už viso to girdžiu toki sovietinį foną, kad turėjom ir nepasiteisino, tai kodėl turėtume tai daryti, viskas juk turi organiškai iš visuomenės išeiti.

Nors tie, kas lyčių lygybės klausimais dirbame, suprantame, kad niekas organiškai neatsitiks, nes sistema reprodukuoja pati save ir jei nebus imtasi kažkokių sisteminių priemonių, tai niekas ir nepasikeis. Pati lyčių nelygybė yra labai sisteminė problema, kuri turi ne tik patriarchalines šaknis, bet ir susijusias su kapitalistine sistema. Tai labai gili sisteminė problema ir jei nebus imtasi sisteminių priemonių, tai savaimė kažkas tai neišaugs.

Bet taip jau yra. Kai vadavomės iš sovietinės okupacijos, tai viskas buvo nušluota, net tai kas buvo pozityvaus. Tarkime, sovietinėje sistemoje buvo neblogai išplėtotos vaikų priežiūros paslaugos. Tai nebuvo ideali sistema, apie kokybę pačiuose darželiuose nekalbu, bet bent kažkas buvo, nes Vakarų Europos valstybėse išvis buvo naujovė. Kai išsivadavom iš okupacijos, buvo tokia mintis atsikratyti visų darželių, nes vyrai uždirbinės pinigų, moterys rūpinsis vaikais, kuriems geriau namuose. Tai vienas iš pavyzdžių, kaip po Nepriklausomybės atgavimo visko buvo atsisakoma – ir darželiai blogai, ir profsąjungos blogai, ir lyčių kvotos blogai. Visa ta lyčių lygybė laikyta sovietiniu prasimanymu.

Yra dalis, kurie nenori, kad ta lyčių lygybė būtų, ir jautriai paima tą argumentą, kurį susieja su sovietine praeitimi, ir pradeda atrodyti, kad čia visiškas blogis. Tie žmonės, nuo kurių priklausytų tokių įstatymų atsiradimas, tokių įstatymų tiesiog nepriiminėja. Ar tai partijų finansavimas būtų susietas su kvotų laikymusi, ar apskritai būtų pasakyta, kad rinkiminiai sąrašai – griežtai užtrauktuko principu. Tada įžvelgiama, kad čia bus kažkoks laisvės suvaržymas.

Kitą vertus, tai parodo, kad mūsų visuomenėje lyčių lygybės vertybės nėra arba tai yra vertybė labai nedideliame sluoksniui žmonių. Bet tai nėra kaip kokioje Švedijoje, kur tai tarsi nacionalinio mentaliteto dalis. Nesakau, kad ten nėra problemų, bet tai taip pakelta – tiesiog tapę mentaliteto dalis. Pas mus tuo net nekepia.

Tai, kaip sakėte, ne tik politinis elitas nenori taikyti lyčių kvotų, bet ir visuomenėje nėra užuomazgų, kad jai reikia daugiau moterų politikoje?

Tyrimai rodytų, kad tarp moterų suvokimas po truputį augo per tuos 30 [Nepriklausomybės] metų. Rodo suvokimą, kad moterų galėtų būti daugiau, tarp moterų toks manymas yra labiau nei tarp vyrų. Tai yra toks neatitikimas. Kai žmonių paklausi, tai yra nemažas procentas, kuriems lyčių lygybės akcentas visai svarbus, jie visai pasigilintų, ką partijos siūlo lyčių lygybės klausimais. Tai iš rinkėjų kaip ir būtų domėjimasis ta tema, bet politinės partijos – praktiškai nebuvo nei vienos, kuri nuosekliai imtų tą temą ir neštų kaip vėliavą. Dabar Žaliųjų partija kaip ir mėgina tą feministinę agendą pateikti, bet bus įdomu, kas bus per rinkimus, kiek pavyks toks strateginis ėjimas, nes partija šiaip nėra labai žinoma. Tai yra toks neatitikimas, kad žmonės visai palaikytų, bet partijos ne.

Yra juk partijos elitas, kurie formuoja tą politiką. Partija gal atrodo kaip vieninga komanda, bet tai iš tikrųjų tokia mišrainė su skirtingais požiūriais. Partijoje dokumentai gali būti vieni, o kaip faktiškai vyksta – visai kas kita. Ypač akivaizdu su lyčių lygybės klausimais. Gali būti taisyklės reitinguoti, kvotų laikytis, bet nereiškia, kad kažkokiam skyriuje tai bus daroma. Ir kaip tu juos priversi? Ir lyčių lygybės klausimas paskęsta tose kitose darbotvarkėse, ypač, jei nėra suvokimo, kodėl to reikia. Čia tas ir yra – žmonės gali paimti tą retoriką, bet nebūtinai suprasti esmę, dėl ko to reikia ir ką tas duoda. Jei nėra supratimo, tai manoma, kad čia mums iš viršaus nuleido, tai mes būsim kūrybingi, kaip čia mums išsivynioti, kad formalumas išliktų, bet padarytumėm taip, kaip mums atrodo gerai. Tada ir nesigauna organiškasis vystymasis, plėtra, kad tas klausimas ateitų.

Arba kokiose partijose gal ir daugiau tų moterų, bet jos pačios išstoja ir pareiškia, kad yra prieš kvotas, nes jos tai pačios atėjo [į politinį postą]. Mato tokį siaurą vaizdą ir nesuvokia, kad jų ten nebūtų, jei 30 metų Lietuvoje kažkas, pavyzdžiui, moterų nevyriausybinės organizacijos, diena iš dienos nelašintų to akmenį, kad čia yra negerai, kad turi moterų būti daugiau.

Kitas dalykas, ko žmonės nelabai suvokia, kad kai moteris ateina į politiką (nebent esi kokia didelė žvaigždė ir ant tavęs pastatyta visa rinkiminė kampanija), tai reikia užsitarnauti matomumą, kad tave pradėtų partijos viduje reitinguoti, kad rinkėjai pradėtų tave kažkaip identifikuoti. Tai ištisi metai labai didelio darbo, kuris ne tik neapmokamas, bet ir savo lėšų turi įdėti agitacijai ar dar kažkam. Nes visi pinigai eidavo į tas žvaigždes, kas šiaip yra logiška. Bet jei žiūrėtume iš moters perspektyvos, tai turi dirbti, dažnai dar ant galvos yra šeima, tai ta partinė veikla yra kažkas trečio, bet irgi labai

intensyvus darbas. Šitoje vietoje niekas neįvertina, kad moterų situacija yra visai kitokia, žymiai sudėtingesnė. Kai vyras iš darbo grįžta, tai žmona laukia su kotletais, nes jis labai padirbėjo. O kai žmona grįžta, tai ji tuos kotletus dar turi iškepti, viską sužiūrėti. Tai gaunasi, kad vyrai gali nuo jaunų dienų karjerą daryti, o moterys dažniausiai, jei sukuria šeimą, dingsta kuriam laikui ir grįžta vyresnės, kai vaikai jau paauginti. Tada nėra jau taip paprasta tą tarpą užpildyti. Tai visai skirtingos sąlygos, o visi žiūri pagal kompetencijas, jau finišo tiesiojoje. Niekas negalvoja, ką padaryti sistemiškai, kad tos moterys ateity, galėtų save kažkaip realizuoti. Visa buitis ir našta, kuri užgula moteris, tai to niekas nemato. Partinėje veikloje lygiai taip pat nemato, bet ji egzistuoja. Moterims yra žymiai sudėtingiau, bet visi sako, kad kažkas yra labiau nusipelnęs, o ją, kai stato į sąrašo pradžią, ji vis tiek krenta. Niekas negalvoja, kaip ilgalaikėje perspektyvoje į moterį investuoti.

Tai politinė aplinka nėra tokia prieinama moteriai? Juk kai kurios partijos siūlo ir mokymų programas, mentorystę moterims labiau pritraukti.

Na, pavyzdžiui, Lietuvos lenkų rinkimų akcijos partijoje yra daugiau moterų nei vyrų, bet tai savaime nepadaro tos partijos kažkokios labiau progresyvios. Tai yra nominalaus moterų reprezentavimo klausimas, kas yra svarbu, jei kalbame apie demokratišką visuomenę, kad skaičiaus prasme atstovavimas būtų proporcingas visuomenės demografinėi sudėčiai. Bet turinine prasme nebūtinai moteris atstovaus moterims aktualiems klausimams. Būna moterų, kurios aršiau nusiteikusios prieš lyčių lygybę nei kai kurie vyrai. Tai jei moterys yra kažkaip ruošiamos, klausimas, kam jos ruošiamos.

Mane domina ir mobilizacija šiuo klausimu tarp politikų, nevyriausybinių organizacijų. Kaip bendradarbiaujate su politikais, kokius siūlymus jiems teikiate?

Savo metu organizuotas ir Moterų politikų klubas, kur nesvarbu, kokia politinė afiliacija, bet moterys galėjo sueiti draugėn, kurti aljansus tam tikriems klausimams prastumti. Bet išsisėmė tas reikalas. Buvo moterų politikų grupė Seime sudaryta, bet priklauso, kas imasi lyderystės, kokios politikės sueina. Ne visos į tą grupę įsipaišo, nori joje dalyvauti. Būna visokie projektai, kur prieš rinkimus moterims politikėms nevyriausybinių organizacijų siūlo visokius kursus. Bet, mano žiniomis, neturime Lietuvoje tokių nevyriausybinių organizacijų, kurių pagrindinis tikslas būtų dirbti su moterimis politikėmis, siekti, kad jų būtų daugiau. Kai ateina rinkimai, ta tema kažkiek iškeliamą, bet nuosekliai ruošti, tai tokio nesu girdėjusi.

Kiek tada toks nevyriausybinių organizacijų mobilizacijos trūkumas gali prisidėti prie to, kad lyčių kvotos, lyčių lygybė politikoje nėra labai aktualus klausimas?

Ne viena moteris bijo, kad jei į politiką pateks dėl lyčių kvotų, tai į ją nebus žiūrima rimtai. Neva turi eiti lygiomis su visais. Bet čia ir nėra to supratimo, kad tu lygiomis neini, nes turi konkuruoti sąlygomis, kurios sukūrė tokią aplinką, kad vyrams taikytos šimtaprocentinės kvotos. Tu savaime neturi lygių sąlygų. Tai čia toks gaslighting, kai neparodo tikros situacijos. Lyčių kvotos yra startinės pozicijos išlyginimas. O čia viskas apverčiama aukštyn kojomis, sakoma, kad visų startinė pozicija vienoda, bet moterims kažkodėl reikia palengvinimo. Ne, moterims tiesiog nuo kojų nuimamas svoris ir visi galės bėgti lygiomis galimybėmis. Lietuvoje aukštumą pasiekia praktiškai tos, kurios neturi vaikų ar nėra ištekėjusios ir gali visą savo gyvenimą tam skirti. O tos, kurios turi daugiau šeiminių įsipareigojimų, kaip taisyklė į tuos aukščiausius ešelonus retai patenka. Partijos egzistuoja platesniame lauke. Tai kol platesniame lauke nepasikeis požiūris... Čia toks užburtas ratas, taip ir pasibaigia.

Ką pakeistų didesnis moterų skaičius politikoje?

EIGE tyrimai rodo, kad ten, kur moterys buvo tuose aukščiausiuose ešelonuose, ir su COVID-19 buvo geriau tvarkomasi, ir žaliajam kursui yra didesnis dėmesys, ir socialinei politikai, švietimui, sveikatai. Bendra tendencija yra juntama. Jei grynai apie skaičius šnekame, tai tol, kol šito nėra,

negalime sakyti, kad gyvename demokratinėje visuomenėje. Mes žaidžiame demokratiją, bet jos iš tikrųjų nėra. Tada klausimas vyrams, kurie tas pozicijas užima, – kokios yra jūsų vertybinės nuostatos ir ką jūs pasiryžę paaukoti? Norisi visada tą diskursą apversti, kad ne moterys kažko tai nepadaro, bet labiau į vyrus kreipti žvilgsnį ir klausti, kiek jie prisideda prie to, kad demokratija būtų kokybiška, pagrįsta paritetiniais principais?

Jei žiūrime į partiją kaip į organizaciją, tai kokios sąlygos yra sukuriamos vieniems ar kitiems, kokie jų barjerai? Kaip žiūrima į intelektualinį potencialą? Turėtų būti gėda pačioms partijoms, jei yra nedidelis procentas moterų ir kai žinome, kad Lietuvoje moterys yra labiau išsilavinusi visuomenės dalis. Jei partijoje vien vyrai, tai kas su ja vyksta, jei ji praranda tokį intelektualinį potencialą? Kažkokia raudona lemputė turėtų užsidegti, kad daroma kažkas ne taip, darbo kultūra yra ne tvarkoj. Tai partijoje matosi, kad kiekvienas už save, konkurencija, nėra tokio strateginio matymo, kokius žmones pritraukti.

Kalbant apie konkurenciją tarp kandidatų, įvairūs tyrimai rodo, kad, pavyzdžiui, vienmandatėse apygardose vyrai turi didesnes galimybes laimėti prieš moteris. Tai kaip lyčių kvotos siejasi su rinkimais – mažina ar didina konkurenciją?

Taip, moterys nėra tokios populiarios, nes lyčių stereotipai suveikia. Tos savybės, kurios yra patrauklios pas kandidatą vyrą, siejasi su gero politiko įvaizdžiu, yra nepatrauklios moteryje, nes neatitinka moteriškumo lūkesčių: moteris turėtų būti kuklesnė, švelnesnė, ramesnė. Ką dar matome, kad moteriai, atėjusiai su sąrašu, yra daugiau šansų [būti išrinktai] nei vienmandatėse. Niekas nė nepagalvoja, kad į vienmandates jos nepatenka, nes yra masė stereotipų, o ne dėl to, kad yra prastos politikės. Kol visuomenės akyse nepradės labai keistai atrodyti partijos, kuriose nėra moterų, iš vidaus ten niekas nesikeis. Atėjus rinkimams partijoms reikia pririnkti kaip įmanoma daugiau vietų, tai žiūrima, koks kandidatas labiau pajėgus tą padaryti, ir aukojama kokybė. Blogiausia tai, kad sistemškai to pakeisti negali, nes įstatymus priiminėja tie, kuriems yra visiškai neparanku, jog tie įstatymai pasikeistų. Taip Lietuva ir velkasi uodegoje. Kol neliksime kokie trise, pavyzdžiui, Lenkija, Vengrija ir Lietuva, kažko nepadare, gal tada jau bus gėda ir kažką padarysim. Bet proaktyvios iniciatyvos nėra.

Kalbant apie lyginimąsi su kitomis valstybėmis, kiek Lietuvai svarbus progresyvumo įvaizdis? Jei labai svarbus, tai pirma tokia nuojauta lyg ir diktuoja, kad turėtume aktyviau siekti lyčių lygybės.

Šis klausimas aktualus buvo tada, kai reikėjo stoti į Europos Sąjungą, kai reikėjo įrodyti, kokie esame pasiryžę šventai laikytis visų principų, kurie toj chartijoje yra įrašyti. Tada viską padarėme, ką reikėjo pakeisti – pakeitėme. O dabar iš Europos Sąjungos neišmes dėl tokių dalykų ir viskas. Niekur nebejudame. Stambulo konvencija toks pavyzdys – 11 metų nesugebame ratifikuoti dėl nesusijusių priežasčių. Argumentuojama, kad nesupras Lietuvos tradicija. Juk tradicija yra kintantis dalykas. Nejaugi mūsų tradicija yra mušti moteris? Tai tada ir pagonybę grąžinkim, nes tai dar gilesnė tradicija. Sveiko proto tokia logika neatlaiko, bet žaidžiama tokiais sentimentais. O jei išeina taip žaisti, tai suprantame, kad lyčių lygybės vertybės tiesiog nėra. Progresyvumo dabar geriau net neminėti – juk mes savarankiški, savo identitetą puoselėjame. Čia jau reikia kitų argumentų ieškoti, kad tai įsipareigojimas visuomenei, badyti pirštu, kad visi prieš įstatymą lygūs... Nemanau, kad lyginimasis veikia.

Bet daug kas priklauso, koks ministrų kabinetas susidaro. Šiame rinkiminiame cikle faktas, kad velkamės [EIGE] indekso uodegoje, yra argumentas, jog turime pasitempti. Bet neaišku, ką išrinksime po to. Gal bus argumentas, kad ir ministrų jau buvo, ir premjerė buvo, tai kam kažką daryti.

Kadangi, kaip minėjote, dėmesys šiam klausimui priklauso ir nuo asmeniško politinės vadovybės susidomėjimo, ar nacionalinėje teisėje įtvirtintos lyčių kvotos padėtų išlaikyti tam tikrą stabilumą, pavyzdžiui, skiriant ministrus?

Bandyta įvesti, pasakė, kad tai prieštarauja Konstitucijai, ir viskas. Bet vėlgi, kas sėdi ir kas kaip interpretuoja. Gal pačią retoriką reikia keisti, kad tai nebūtų vadinama kvotomis. Nes aš galvoju, kad kol bus vadinama kvotomis, tol pas mus nepraeis, nes bus laikoma sovietiniu šleifu. Kitokio lygmens argumentacija turėtų būti. Demokratijos kokybė, lyčių paritetas, pool of talents praplėtimas... Pakeitus žodyną gal pajudėtų iš mirties taško, nedirgintų tos konservatyvios dalies.

Kiek dažnai šiandien sutinkamas šis argumentas dėl lyčių kvotų kaip sovietinio palikimo? Kaip jis keičiasi su kartomis?

Nors dėl sovietmečio argumentas ir mažta, bet turim nedraugiškus kaimynus. Tai partijos, kurios yra prieš Rusiją, Baltarusiją ir akcentuoja, kokia tai grėsmė nacionaliniam saugumui, kai užaina kalba apie moterų, LGBT teises, vertybiniame lygmenyje varo tą patį diskursą, kuris ateina iš Rusijos ir nemato tame problemos. Antisovietizmą pasitelkia tam, kad pagrįstų savo konservatyvumą čia ir dabar. Labai įdomus paradoksas gaunasi. Jauni žmonės nebūtinai yra progresyvesni už vyresnę kartą. Vieną vertus, jie jau negyveno sovietmečiu, nebuvo to ekonominio stygiaus, daugiau žodžio laisvės. Bet iškyla kiti iššūkiai nestabilumo, klimato kaitos. Populizmas ir iškyla iš bendro nesaugumo, kurį jaučia žmonės. Jei turi išsilavinimą, tau tai negarantuoja ekonominio saugumo, priešingai nei vyresnei kartai, kuri žinojo, kad su aukštuoju išsilavinimu išsilaikys. Šioje vietoje gaunasi taip, kad grįžtame į senus laikus. Gal sutikčiau, kad jauna karta šiuo klausimu yra pažangesnė, bet tikrai nemanau, kad galime atsipalaiduoti. Jaučiasi ir didelis atotrūkis tarp didmiesčių ir regionų, kuriuose tos kaitos mažiau. Reikia matyti priežastis, kas sukuria tą nesaugumą.

Priedas Nr. 13

Vanda Juršėnienė, Mykolo Romerio universiteto Lyčių ekonomikos laboratorijos ekspertė, interviu su autore, 2024 m. balandžio 30 d.

Kiek diskusijos dėl rinkiminių lyčių kvotų aktyvios Lietuvoje? Kokių argumentų šia tema girdite?

Kvotos visada iššaukia diskusijas ne tik Lietuvoje, bet ir Europos Sąjungoje. Konkretus pavyzdys – lyčių balanso įmonių valdybose direktyva, ties kuria buvo deramasi 12 metų. Tai labai ilgas periodas ir per jį buvo argumentų, kurios pateikia tiek viena, tiek kita pusė. Visi argumentai prieš susiję ne tiek su požiūriu į lyčių lygybę apskritai, kiek moterys pačios sako: „Mes ką – nelygiavertės, nepilnavertės? Kodėl turėtume būti kažkokia pažeidžiama grupė?“ Argumentų yra įvairių ir faktas, kad diskusijos vyksta.

Bet ką noriu pažymėti – Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas tokį dalyką kaip laikinąsias specialiąsias priemones leidžia. Kaip ekspertė buvau įtraukta į Lietuvos moterų lobistinės organizacijos projektą, kurio vienas iš objektų kaip tik ir buvo tematika, susijusi su laikinosiomis specialiosiomis priemonėmis. Institucija, kuri įvedė šitą sąvoką ir tai įteisino privalomu lygmeniu, buvo Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas. Komiteto rekomendacijose teisiškai išaiškinta, kad tai jokiū būdu nėra lygių teisių pažeidimas. Kai tik Lietuvoje pateikiamas vienas ar kitas siūlymas įteisinti laikinąsias specialiąsias priemones įstatymų lygmeniu Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme ar Rinkimų kodekse, pagrindine kliūtimi tai įteisinti, apga ilestaujant reikia pripažinti, yra mūsų teisininkų diskusijos. Čia netgi mažiau politinės valios buvimas ar nebuvimas veikia. Pas mus buvo teismų išaiškinimas, kad laikinosios specialiosios priemonės gali ne

tik prieštarauti lygių galimybių principui, bet ir Konstitucijai. Tai buvo daug argumentų, kad tai teisiškai neįmanoma nepaisant to, kad išaiškinimas, jog tai nėra lygių teisių pažeidimas, jau seniai priimtas ir pateiktas valstybėms Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto.

Aš spėju, kad skirtinguose lygmenyse vienokių ar kitokių interpretacijų gali būti, pavyzdžiui, advokatas mato vienaip, prokuroras – kitaip. Bet visais atvejais teisininkų pareiga yra žiūrėti per objektyvią prizmę. Bet argumentacija kiekvienu bandymu įteisinti laikinąsias specialiąsias priemones keičiasi. Kaip žinia, teisininkai turi aibę specializacijų. Priklausomai nuo to, kokia teisininkų specializacija, jie pasirenka tuos argumentus, kurie artimesni jų specializacijai. Ir kad ir kokius argumentus jie pateikia, jie visada yra neigiami [lyčių kvotų įteisinimo galimybės Lietuvoje atžvilgiu]. Europos Sąjungoje yra bent pusė šalių, kurios laikinąsias specialiąsias priemones taiko, rezultatus turi. Tai klausimas, kodėl jų teisininkams tai nekliūva? Tai pas mus gal dar nėra pakankamo įsigilino ir tarptautinius dokumentus, privalomus teisės aktus, kad jie galėtų būti interpretuojami šiek tiek giliau, nei pas mus dabar žiūrima.

O kokius argumentus už ar prieš lyčių kvotas girdite iš politikų?

Tarp moterų politikų teigiama požiūrio į laikinąsias specialiąsias priemones yra daugiau nei tarp vyrų. Bet tai jokiū būdu nereiškia, kad visos moterys politikės yra už. Lygiai taip pat ne kiekvienas vyras, sėdintis Seimo salėje, žiūrėtų atmestinais. Nepasakyčiau, kad yra ir balansas – 50 proc. politikų už, o kiti prieš. Bet jaunųjų politikų karta, žiūrint į praktiką, kurią teko sukaupti, žiūri palankiau. Senieji politikai galbūt mažiau gilina, mažiau supranta. Vienas iš tokių argumentų yra, kad ir vyrams tokių kvotų reikia. Bet kas gi sakė, kad neturi būti? Laikinosios specialiosios priemonės nėra skirtos išimtinai moterims. Jis skirtos tos lyties atstovams, kurių konkrečioje srityje yra stokojama.

Bet tarp jaunų moterų, kalbant ne tik apie kvotas, bet ir bendrai lyčių lygybę, pradedamas stebėti toks požiūris, kad „palaukit, o kurioje vietoje čia mus diskriminuoja?“ Vis tik negailestinga faktinė statistika demonstruoja, kad esminėse srityse nelygė egzistuoja. Sričių, kuriose galima taikyti laikinąsias specialiąsias priemones, yra nemažai – tai ne tik užimtumas ar sprendimų priėmimas. Pavyzdžiui, jei turime 90 proc. merginų, studijuojančių socialinį darbą, tai veda į darbo rinkos segregaciją. Iškart matome, kad visas socialinis sektorius dominuojamas moterų. Argi mums jame nereikia vyrų? Noriu pasakyti, kad laikinosios specialiosios priemonės gali būti tikslingai panaudojamos daugelyje sričių ir padėti eiti faktinės lyčių lygybės linkme, o ne teorinės, teisinės. Su teisės aktais pas mus visada mažiau arba daugiau yra gerai.

Kalbant apie sritis, dominuojamas tam tikros lyties, ir dabar Seime galime pastebėti, kad finansų, ekonomikos, užsienio reikalų komitetuose moterų labai mažai, bet daugiau jų tradiciškai su moterimis siejamose srityse – švietimo, sveikatos komitetuose.

Taip, jei pažiūrėtume į Seimo komitetų moterų (nors jų ir nėra beveik trečdalis) distribuciją, pastebėtume tiesioginį visuomenės atspindį. Moterys – moteriškose srityse, vyrai – vyriškose. Džiaugiuosi, kad turime ministrę pirmininkę, ekonomikos ir inovacijų ministrę, turėjome ir puikią krašto apsaugos ministrę. Tai, kad jos moterys, problemų užimti tokias pareigas nesukelia jokių. Tai tokie proveržiai egzistuoja, bet tenka apgailestauti, kad jie vienietiniai. Gal šitoje Vyriausybėje buvo siekiama turėti lyčių balansą, iš pradžių premjerei pavyko turėti tokį gerą balansą. Bet Seime vadovaujančios pozicijos daugiau dominuojamos vyrų ir, žiūrint pagal sektorius, vadinamieji softai yra moterų. Prie galios svertų moterys nelabai prileidžiamos.

O kokia visuomenės nuomonė – ar matyti, kad rinkėjams trūksta moterų politikų?

Rinkėjai renkasi iš meniu. Jei žiūrėtume į reitingavimus, buvo girdėti pozityvių momentų iš tų moterų, kurios buvo sąrašo viduryje ir pakilo reitingavimo metu į išrinktųjų tarpą. Reiškia, kad reitingavimas šiuo atveju veikia. O jei veikia, tai reiškia, kad rinkėjai nėra visiškai abejingi šiam klausimui.

Anksčiau šitas faktorius neveikė visai. Klausimas, kodėl veikia? Ar todėl, kad turime vis daugiau informacijos apie lyčių lygybę, dėmesio tam? Jei žiūrėtume į žiniasklaidą, socialinius tinklus, tai šituo klausimu diskusijų tikrai yra daugiau. Kažkokie pokyčiai vyksta, bet jei norime didelių pokyčių ne po 50 metų, o dabar... Tyrimai rodo, kad šalys, kurios neturi specialiųjų laikinųjų priemonių, tokiais tempais lyčių balansą parlamente pasiektų per keliasdešimt metų.

O dabar, kai turime daugiau moterų Vyriausybėje, gali pasitarnauti ir kaip pakankamai svarus argumentas prieš bet kokias laikinas priemones. Valdžia gali drąsiai teigti, kad „mes turėjome labiausiai lyčių atžvilgiu subalansuotą Vyriausybę, tai pasiekėme be jokių kvotų“. Išimtinai moterų gebėjimų atskleidimo dėka rinkėjai jas pasirinko. Kitos partijos, kurios mato tokį poreikį ir sudaro savo sąrašus pagal kokio nors pobūdžio kvotas, irgi turi laimėjimų, bet su tuo, kad dabartinė valdančioji koalicija yra labiausiai feminizuota per visą Seimų ir Vyriausybių istoriją, jau nepasiginčysi – faktas yra faktas.

Kiek nevyriausybines organizacijos domisi šiuo klausimu?

Moterų nevyriausybines organizacijos, be jokios abejonės, šita kryptimi veikia ir visada turi projektų, kurie skirti būtent daugiau moterų įtraukti į politiką, nes dabartinė situacija vis tik atspindi nelygias teises, disbalansą visose politinių sprendimų priėmimo srityse. Tai įvairiausių veiklų yra ta linkme daroma. Moterų nevyriausybinių organizacijų pagrindinė funkcija – išlyginti akis badančias nelygybes: pajamų skirtumus, darbo rinkos segregaciją. Egzistuoja ir nemokamo darbo pasiskirstymas namuose – ką daro vyras, ką daro moteris? Vaikų priežiūra, pagyvenusių ar neįgalių šeimos narių priežiūra, elementarūs buitines darbai – viską daryti bėga moteris. Vaikų priežiūroje turime didelį proveržį, kai skirtumas darosi vis mažesnis, tai įvyko, kai buvo įteisintos tėvystės atostogos, atitinkamai vyko visuomenės informavimas. Balansas didėja, bet, pavyzdžiui, nedaug vyrų renkasi prižiūrėti sergančius tėvus. Jie geriau sumokės už slaugę ar kažką. Tai vis tik yra dar aibė sričių, kur proveržio dar reikia siekti. Moterų nevyriausybines organizacijos labiausiai dirba su sritimis, kurios reikalauja sprendimų.

O kodėl moterų mažiau politikoje? Vienas dalykas, pačių moterų motyvacijos stoka. Antras dalykas – „ant manęs visa šeima, buitis“. Būna ir argumentas, kad politika – nešvarus reikalas, o mes labai sąžiningos. Bet šeimos ir darbo derinimo stoka yra viena iš pagrindinių minčių. Buvo laikas, kai viena Seimo narė pagimdė ir sužinojo, kad Seimo nariai neturėjo teisės eiti motinystės atostogų. Paskui šitas momentas buvo ištaisytas, bet ką tai sako? Jog politika yra vyrų reikalas, net nebuvo kilęs toks klausimas.

Kaip lyčių lygybės klausimu lyginamės su kitomis valstybėmis? Kiek geresnis lyčių balansas politikoje veiktų Lietuvos tarptautinį įvaizdį?

Kadangi tarp politikų vis tik daugiau vyrų, apie tai nekalbama. Manoma, kad Lietuvai daugiau blizgesio, svorio suteiks visai kiti reikalai, o ne softas. Jei turėtume daugiau moterų Seime, softui dėmesio būtų daugiau. Jos tai supranta labai nesunkiai, nes tai susiję su jų kasdieniu gyvenimu, jos geriau supranta visuomenės narių problemas. Vyrų galvose vis tik stereotipiškai vyriškos sritys: nafta, infrastruktūra ir t. t. Tai lyčių lygybė visai neįdomu. Dabar dar ir šalimais karas, bet jis paliečia visos visuomenės interesus. Ir tų, kurie čia atbėga nuo karo. Bet vyrams vis tik svarbiau, kokios markės bus tankas, kurį nusiųsim į Ukrainą.

Kas dar pasikeistų, jei daugiau moterų turėtume politikoje?

Toli pavyzdžių ieškoti nereikia. Pažiūrėkime, kiek Lietuvos kasdienis gyvenimas skiriasi nuo Švedijos, Norvegijos, Danijos. Visi žino, kad Skandinavijos šalys yra gerovės valstybės, o pusė Lietuvos gyvena skurde arba prie skurdo ribos. Ar tai nepasikeistų, jei turėtume sprendimų priėmėjų tarpe 40-50 proc. tų, kuriems tie reikalai rūpi?

Į Seimą dabar ateina jauna karta. Dabar Europos Sąjungos šalyse vis plačiau kalbama apie jaunų moterų pritraukimą darbui su lyčių lygybe. Jaunos moterys, turėdamos visai kitokį pamatą, gyvendamos jau demokratinėje visuomenėje, atsineša visai kitą požiūrį, kuris yra daug labiau egalitarinis nei mūsų su dominuojančiais lyčių stereotipais. Jaunos moterys yra veržlios, jau nebeturi tų stereotipų, žiūri konstruktyviai ir pasiekti efektą gali nepalyginamai greičiau. Tai manau, kad laikinosios specialios priemonės rinkimuose į Seimą turėtų būti taikomos ne tik moterims, bet ir pagal amžiaus kategoriją. Jaunų žmonių pritraukimas į politiką yra kokybinis politikos pokyčio aspektas, pasiteisinęs kitose šalyse.

Kaip manote, kiek veiksminga Lietuvoje būtų tokias kvotas nuleisti „iš viršaus“? T. y. balanso siekti sprendimų priėmėjų iniciatyva?

Jei pažiūrėtume į aibę įstatymų, kuriuos priima Seimas, iš tikrųjų matytume, kad jų priimta daug neatsižvelgiant į jokias visuomenės nuomones. Visuomenė išsirinko politikus preziumuodama, kad jie reprezentuos visuomenės nuomonę. Aišku, neretai politikai reprezentuoja partijos nuomonę, tikrai yra ne vienas įstatymas, kuris sukėlė visišką visuomenės pasipiktinimą. Tiesiog tai buvo tas top-down approach, kai priimtas vienoks ar kitoks įstatymas, jis įsigalioja ir toliau veikia. Todėl tas top-down principas laikinųjų specialiųjų priemonių atžvilgiu galėtų suveikti. Matome ir tai, kad bottom-up approach neveiksmingas Lietuvoje. Moterų nevyriausybinių organizacijos ne vieną kartą yra teikę, svarstę Moterų parlamentinėje grupėje, pristatinėję politikams pasiūlymus „iš apačios“. Laikinių specialiųjų priemonių atveju tai dar nė karto nebuvo suveikę. Pavyzdžiui, naujai įsigaliojusio Rinkimų kodekso projektui moterų nevyriausybinių organizacijos pateikė aibę pasiūlymų. Jos buvo pakviestos į atvirą dialogą pristatyti juos, bet iš apie 50-ies pasiūlymų priimta nulis. Tai reiškia, kad tas bottom-up approach nebūtinai suveikia. Kalbant su moterimis parlamentarėmis, kurios priklauso partijoms, jos neretai pasako, kad norėjom nunešti [moterų nevyriausybinių organizacijų] siūlymus partijai, bet palaikančių neatsirado tiek, kad pasiūlymas būtų priimtas.

Summary

Gender Imbalance in Politics: Why Electoral Gender Quotas are not a Widespread Solution in Lithuania

Gender equality is one of European Union's fundamental values promoted not only in the social and economic spheres, but also in political decision-making, where women still participate to a lesser extent. That is why the European Union encourages its member states to take action and propose strategies, which seek to improve gender balance in political leadership positions. One of the tools recommended by the European Union is electoral gender quotas, which are widely used in European democracies and considered to be effective in bringing more women into the process of decision-making. However, gender quotas are very rarely used in Lithuania (the only political party that formally applies this tool is the Social Democratic Party of Lithuania). This raises the question of why gender quotas are not a widespread solution to gender imbalance problems in Lithuania, despite active promotion by the European Union and the proven effectiveness of such measures in other member states.

The aim of this thesis is to examine the implementation of electoral gender quotas in Lithuania, both at the national law level and within the individual political parties currently represented in the national parliament (Seimas). The empirical part of this work is composed of two parts: analysis of bills of law amendments that sought to consolidate gender quotas in national law and analysis of individual parties' positions on gender quotas acquired by the method of qualitative interviews with nine representatives of seven different political parties and four experts on gender equality. Such analysis allows to identify the primary factors that influenced the decision of Lithuanian political elite to refrain from supporting attempts to implement gender quotas in national law, as well as to define the reasons why political parties are hesitant to formalize gender quotas in their individual statutes.

Analysis of seven different bills of law amendments (proposed from the year 2001 to 2020) that aimed to solidify gender quotas in electoral lists of all Lithuanian political parties and boards of state-owned companies indicates two main reasons, why these initiatives did not garner enough support from members of Seimas. Firstly, gender quotas are not compatible with most of the Lithuanian political parties' ideologies, which is why the only ones that supported gender quotas were the members of Social Democratic Party of Lithuania – the most left-leaning party in Lithuania. Secondly, gender imbalance in politics was not seen as an important political issue that required changes in the national law. On the contrary, the main argument against gender quotas was that Lithuania is a progressive enough country, where women do not require special measures to be able to occupy leadership positions.

Analysis of qualitative interviews with politicians and experts on gender equality demonstrates a more detailed view, why political parties are not supportive of formalized gender quotas. Five main factors are identified. Firstly, political parties lack either active groups of gender quota advocates within the political party or compelling enough pressure to take action from non-governmental organizations. Secondly, with the absence of a solid leader, who would be willing to include the question of gender quotas in the political agenda, the problem of gender imbalance in Lithuanian politics is currently seen as of secondary importance. Thirdly, the leaders of political parties may be unwilling to introduce gender quotas within the party if they fear causing dissatisfaction of rank-and-file party members. Fourthly, political parties are aware that male candidates are more popular among Lithuanian voters and therefore see gender quotas as something that could diminish their chances of winning elections. Fifthly, political parties fear that in order to comply with formalized gender quotas they would be required to artificially seek out women candidates, who are generally less qualified or less willing to take on leadership roles than their male counterparts.